

ПАВИЉОН 38

16
—
38

Уредник
Зоран Ваџић

Поговор
др Јованка Радић

Рецензенти
др Јованка Радић
проф. др Зоран Кинђић
проф. др Слободан Антонић

Превод резимеа
са српског на енглески језик
Марко Богдановић

ИВИЦА ТОДОРОВИЋ

СА ШТИТОМ
ИЛИ НА ЊЕМУ

– о видовима и могућностима
идентитетске одбране

(с нагласком на представама
о *српској идеји* и *српској мисији*)

Установа Културни центар
Библиотека
„Милутин Срећковић“
Смедеревска Паланка
Историјски архив Крушевац
2025.

САДРЖАЈ

ТЕМЕЉНИ ПОЈМОВИ И САСТАВНИЦЕ ИДЕНТИТЕТСКОГ ШТИТА

Мост и штит – тајне и „тамни вилајети“
српског постојања као истраживачки
изазов 7

Српски идентитет и напади на њега
– неки од примарних појмова
и полазишта 23

Освешћења и препознавања – модели
и начини одбране 26

Завет и слава – поједини (конкретнији)
примери идентитетске одбране 33

Време за обнову – још нека размишљања
на тему непосредних начина одбране 40

Тачка сажимања – оквирна
рекапитулација уз додатни осврт на
нивоу сагледавања средишњег
семантичког оквира досадашњих
разматрања 47

НОВИ ИЗРАИЉ И АНТИСРБИЗАМ – ОСНОВНИ ДУАЛНИ МОДЕЛ НАПАДА И ЗАШТИТЕ

Спровођење српске мисије и борба
против антисрбизма – неки сажеци
и нови искораци на плану
сагледавања суштинских образаца 55

Сакралне идеје и Свето дело – тежње
и могућности успостављања Нове

српске цивилизације, у вези с мотивом устоличавања Новог Израилља: разоткривени кључеви идентитетског самоостварења, а истовремено и одбране	64
Право на самосвест и заштиту – српске „специфичности“ као идентитетски штит и главна поља идентитетске одбране (или уместо завршног осврта)	88
Напомене	95
Литература и извори	133
Резиме (Summary)	149
Јованка Радић: ПОГОВОР	153

ТЕМЕЉНИ ПОЈМОВИ И САСТАВНИЦЕ ИДЕНТИТЕТСКОГ ШТИТА

„Да сви једно буду, као ти, Оче,
што си у мени и ја у теби,
да и они у нама једно буду
да свијет вјерује да си ме ти послао.“
(Свето Јеванђеље од Јована 17, 21)

„Али долази час
када ће сваки ко вас убије
мислити да Богу службу приноси“
(Свето Јеванђеље од Јована 16, 2)

Мос̄т̄ и ш̄т̄ӣӣт̄ – т̄ајне и „т̄амни вилајет̄и“ ср̄пског њос̄т̄ојања као ис̄т̄раживачки изазов¹

Читалац је, у неком смислу, као јунак бајке.² Током своје неизвесне пус-

¹ Текст је настао као резултат рада у Етнографском институту САНУ, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/200173, од 04.02.2025. Ова студија је тематски директно наслоњена и на рад на пројекту – „Формирање српског идентитета и теоријске контраверзе о покушајима његове деконструкције“ („Formation of Serbian identity and theoretical controversies concerning attempts of its deconstruction“ – #FSITC 1561) који је реализован у оквиру програма „Идентитети“ Фонда за науку Републике Србије, али и на претходним пројектима који су се тицали етнолошких и мултидисциплинарних проучавања српског идентитета и културе. У складу с тим, наша књига најпре представља покушај сажимања и краћег представљања неких од закључака претходно спроведених истраживања, како би се читаоцима додатно приближили извесни кључни аспекти дотичне проблематике.

² Аутор изузетну захвалност најпре дугује научном саветнику, др Јованки Радић, за несебичну помоћ при завршавању рада на књизи. Велику

толовине прелази преко разних путева и препрека, вођен различитим ветровима, ишчекивањима и стазама радозналости. Тако, у овом нашем случају, да би стигао до другог, наоко читљивијег и „занимљивијег“ дела књиге, читалац мора проћи – осим уколико одмах не жели да ускочи у тајанственије али *лакше* *проходне* *пределе* и *башије* другог дела, што је такође једна од могућности – први „мање занимљив“ део, испресецан *урвинама* краћих а разнородних указивања на мноштво светова српског историјског постојања и сасвим несвакидашње етнокултурне реалности.

Без тог, преваљеног, првог дела пута јунак-читалац неће моћи да се пуног срца обрадује плодовима што га можда чекају на самом крају, а које писац овде несмотрено наговештава. (У првом делу студије, дакле, предочавамо својеврсне основне смернице и одреднице, тезе и антитезе, превасходно као путоказе ка загонетном свету који се налази *иза* и *дубоко унутар* видљивих фасада и кула српске стварности. Први део је, наиме, осетно „општији“, а други значајно „непосреднији“, када је реч о блиском суочавању са суштинским изразима теме којом се бавимо.)

Исто тако, путање и простори којима се спрема да закорачи наш читалачки гост, својеврсни путник-намерник, могу се упоредити и са *тамним вилајетом*, непознатим подручјем из српских

8 | благодарност за помоћ у прикупљању и коришћењу литературе изражавам и својој супрузи, библиотекарку Вери Тодоровић.

народних прича где притајени гласови нуде нешто што је испрва невидљиво, некакво „камење“ за које се не зна шта у ствари представља, све док се из тог забашуреног краја не изађе. Тек онда сазнајемо на чему смо. Само онај ко је нешто заиста понео са собом, са овог необичног места, моћи ће да временом продуби своје разумевање и види о чему је, заиста, ту била реч. [1]

У чему се још састоји решење наведене уводне загонетке? Претходно поменуто *камење* се, наиме – осим првенствено са запостављеним или непознатим, али ипак суштинским, знањем и богатством трајне природе, које нуде врхови и најдубљи вирови српске традиције и културе – може упоредити и са, често током читања сасвим занемареним, напоменама у књизи. А њих је неопходно истински приметити и уз интелектуалну знатижељу походити, те и то њихово сведочење „понети са собом“, у смислу неопходности додатног ишчитавања и изучавања литературе на коју оне упућују, јер једино тако се улази наоружан на *главну каиџу*, у српски дворцац бескрајних изненађења, „чардак ни на небу ни на земљи“ [2] какав ретко ко очекује и, на прави начин, посећује и упознаје.

Пропратна појашњења или смернице у напоменама, дакле, одговарају оном делу текста који не припада основном нивоу излагања, па су отуда на први поглед невидљиви и неприметни. Понад свега, а што смо већ наговестили, слично се може рећи и за саме, упо-

ришне идејне обрасце српске културе, којима ћемо се бавити на овом месту. Управо они садрже и чувају то чудотворно „драго камење“, духовно благо без којег би видљивији део стварности био тако сиромашан, [3] а чија се вредност спознаје тек на самом крају авантуре проучавања и трагања, али – као што сведоче јединствене судбине разних делатника и подвижника – и живљења тих образаца.

Заправо, нешто другачије казано, све ово се односи и на главне тематске целине којих се овде дотичемо, покушавајући да продремо у неке од њихових језгрених садржаја, често схваћених и као ризнице вредности. Није на одмет додатно истаћи, то је – уколико наше намере буду заиста остварене – у исто време улазак у, на први поглед невидљиви, занемарени свет српског наслеђа, знања и предања. Тамо где се, на крају исправно одабраног пута, проналази најдубља срж колективног духа.

И у првој, наизглед „мање занимљивој“, целини ове дводелне студије, као и у другом, „интересантнијем“ делу, налази се значајан број тематских искорака, дигресија и напомена које је боље не прескочити, јер то су путевци што воде до нових стаза, односно до књига и текстова разних других аутора, те до њихових извора. А они итекако могу бити и непресушни извори надахнућа, јасна упутства – како кроз прошле векове тако и данас – за поимање састава и коришћења „живе воде“ српског постојања и трајања. Отуда читаоцу додатно препоручујемо да се, напоредо са

уознавањем ове студије, изнова враћа и том благу, не прескачући га, као и да га ипак „пнесе са собом“.

У противном ће се – као колебљиви пролазник, након изласка из *џамног вилајета* српске народне приче – кајати, да ли због тога што није понео ништа или зато јер је узео сасвим мало, или пак недовољно. Како год било, можда ће се кајати услед чињенице да није донео са собом онолико колико је заиста могао, не препознавши праву прилику, односно уколико се није подробније упознао са садржајима који уобличавају *српску џајну*, јер шта ако она изистински има да понуди нешто сасвим несвакидашње, а што је културна и мисаона, те надасве духовна, замена за злато и драго камење?

Када би одмах прихватио могућност да је то, наизглед обично и нашом умном невиделицом *заџамњено камење*, ни мање ни више него малочас поменуто *драго камење* и можда *сушџо злаџо* – читалац би се лако и весело суочио с „тежим“ и „мање интересантним“ деловима наше студије, као и с раније непознатом материјом и чињеницама, макар то захтевало и поновљена читања. Тада би он из *џамног вилајета* ове књиге – и из њеним садржајима наговештеног, одређујућег система образаца јединственог српског повесног оприсутњења – са пуно више самопоуздања дојездио до, новим сазнањима бременитог, завршетка и употпуњеног разумевања. Управо ту где се, у другом делу путовања – вреди навестити већ

вило и авеї̄ србомржње (анїї̄србизма) испоставља као нужно постојећи брат близанац и затамњени, мрачни парњак *одазваног Новог Израиља*, односно *Новог Јерусалима* и његовог становништва, историјски препознатог као *одазвани народ*. [4]

Због свега тога, али и много чега другог, ипак молимо читаоца да прочита и први и други део студије. Само тако ће се, може се предвидети, остварити потпуни доживљај целине која се помаља иза разних супротстављености и двојности, уочљивих у колоплетима српске стварности. Потребно је, према томе, да јунак прође кроз читав, њему доступан *ї̄шамни вилајетї̄* и пређе преко *чудої̄ворног мосї̄а* разумевања, изнад набујале реке пренебрегавања и заборава, како би се докопао свог *шї̄ї̄ї̄ї̄а* и – прошавши иницијацију скопчану с додатним напором, пажњом и стрпљењем – постао наоружан и остао усправан, уколико се стварно *одазвао*, у наредној борби која му тек следи.

* * *

Због чега је, уопште, написан овај предтекст, у којем се у виду уводних предназначења говори о сврси, склопу и различитим слојевима како књиге тако и српског етноса? Превасходно зато јер је аутору веома стало да се дође до потпуног упознавања с текстом и правилног схватања написаног, у складу с несумњивом важношћу тема којима смо се на овом месту бавили. У супротном,

– из било којих разлога, па и због понекад мање приступачног, значењима „згуснутог“, особеног и донекле херметичног „језика науке“ – читав уложени труд неће имати одговарајући значај. А то је оно чега се писац и/или научник највише плаши. Осим тога, ваља напоменути и да је, овога пута, изражавање научне мисли у појединим деловима текста ипак донекле било подређено потребама „шире публике“, како би дошло до плодотворног, међусобног сусрета.

Након првих упознавања у виду претходног, истовремено и охрабрујућег и упозоравајућег предговора, уколико се одважимо на извесну врсту мисаоног огледа и покушамо да сажето, на једном месту, посматрамо *српски етнички феномен* као јединствену појаву и целину, тј. *текст*, [5] превасходно се поставља питање уз помоћ којих ознака и симбола он може бити иницијално представљен. Поводом тога, међу многим метафорама што би потенцијално указивале на њега, једна од најпоетичнијих плодноносних асоцијација које смо успели да пронађемо могао би бити и одломак из дела великог писца Иве Андрића – „Мост на Жепи“. У овој својој чувеној приповеци, у другом делу текста састављеног од мајсторски исклесаних речи, он каже: „На свашта се могло помислити пре него на такву чудесну грађевину у растргану и пусту крају. Изгледало је као да су обе обале избациле једна према другој по запењен млаз воде, и ти се млазеви сударили, саставили у лук и остали тако за један тренутак, лебдећи над понором“. [6]

Ако се запитамо откуда баш ове речи-слике могу бити употребљене као представе српског постојања и историјског трајања, уместо одговора се, као решење, указује још једно ново контрапитање. Уосталом, ради чега би другог баш овај Андрићев запис сажето симболизовао српски народ и његову историјску судбину, ако не управо услед наглашених принципа *двојнос̄ти* и *сучељенос̄ти*, које уочавамо већ „на први поглед“, односно због како унутрашње тако и спољашње *сујројс̄тављенос̄ти идеја*, елемената, начела и читавих геополитичких и метафизичких светова? Они се сусрећу на једном јединственом, али са многих страна нападнутом простору и у једном етничко-цивилизацијском моделу, одређујући га на тако особен начин, наизглед у сталном „лебдењу над понором“.

Народи који обитавају на геополитичким раскршћима, исто као и *мос̄тови* могу да спајају, али изискују и снажну заштиту, јер најчешће подразумевају блиско присуство *вр̄илога* – различитих, сучељених светова, историјских процеса и цивилизацијских начела. Испод оваквих мостова пролазе брзе реке идентитетског заборавља, носећи у далеке нигдине остатке оних који су се урушили или срушили. Због тога је неопходан и *шӣшӣ*, који међутим такође у себи крије двојност, наговештавајући могућност противречних и двоструких осећања и исхода, јер се штит може и носити и бити носиљка за оне који поклекну у борби.

14 | Управо се та *двојнос̄т*, како унутрашња тако и спољна [7] – са којом се

преплиће и из ње проистиче изузетно сложена *јединственосћ* – неизоставно и превасходно примећује приликом сваког озбиљнијег покушаја дубљег сагледавања *тајне српског њосиојања и њрајања*, којом се бавимо у овој невеликој књизи, на трагу ранијих проучавања и промишљања.

* * *

Саобразно супротстављеним силама, сагледаваних и као оваплоћења одређених *идеја*, те њиховим утицајима и атацима – који се сусрећу и постојано настављају кроз читаву судбину разматраног етничког простора – у овој студији се, сходно њеној основној намери, најпре у виду више повезаних, сажетих осврта и искорака [8] скреће пажња на извесну, сасвим необичну *народну личност*. Она је, дакле, посматрана као *јединствена целина*, и то почев од посебно илустративних начина и могућности одбране (пре свега на пољу *духовне културе*) у односу на *покушаје деконструкције српског идентитета*. [9]

Ти покушаји се налазе у сасвим непосредној вези и са *феноменом анти-србизма*, [10] заједно са пратећим процесима и праксама (прогон, геноцид, културоцид, окупација, хибридни рат, етнички и културни инжењеринг итд) који се примећују спрам Срба. С тим у вези, најпре је важно знати да би „посебно поглавље студирања синтетичких нација“ морало „да буде изучавање метода којима се овај хибридни културни рат води“, а „основни је афирмација

верских разлика и међусобно хушкање људи који су истог етничког порекла, али припадају разним верама (у Албанији су западњаци радили супротно и на све начине помагали да се албанство успостави као много важније од религијских подела)“. [11] Саобразно томе, „ово се окончало тако што су Срби муслимани постали нова нација Бошњаци, а Срби католици након наредбе Ватикана почев од краја деветнаестог века, па нарочито од 1905. до 1920. преведени у Хрвате“. [12]

Из претходног проистичу и примарна полазишта нашег приступа, као и одговарајући закључци, везани за посебно важне и вишеструко корисне, а углавном запостављене *могућности* и *конкретне моделе одбране*. Услед тога, главна намера је била да се, сразмерно укратко, предоче неки од упућујућих подтематских оквира, тј. издвојених аспеката и примера који се тичу разматране проблематике.

Сходно ономе што је већ наговештено, у средишту пажње нашао се *домен духовне културе*, јер је он недвосмислено одлучујући у размерама колективног трајања и идентитетског постојања српског етноса, [13] истовремено представљајући и *најснажнији штић* од напада на његову самосвест. Уосталом, као што је посебно наглашавано приликом ранијих анализа и сагледавања, „у време робовања под Турцима Србија се, захваљујући *начелу српске народности*, у свести народној увек обнављала као држава“. [14] А када је

примера ради, „свест о начелу српске народности у средњем веку дошла је до израза“, заједно са бројним другим испољавањима, „и у Душановом закону, из кога се јасно види да српском народу није одговарало византијско правно и западњачко феудално државно устројство, већ су се, у ондашњем начелу српске народности тражила решења која одговарају духу и потребама српске народне заједнице“. [15]

* * *

Сви ми осећамо да постоји *нешто* што је у односу Запада према Србима [16] (али и Истока, најпре оног који је под непосредним утицајем Запада) [17] на рационалном плану тешко објаснити. Шта је то? [18] Осим *геојолошког контекста*, који објашњава многе околности, [19] али свакако не објашњава све, постоји још један веома важан – с претходним геополитичким итекако повезан, тешко ухватљив а ипак одлучујући – *идејни контекст*. [20] Наиме, управо *идеје* се, са становишта сагледавања суштинских процеса, издвајају као посебно битне: вера, митови, ритуали, представе о друштвеној правди итд, односно целокупна *духовна култура*, заједно са изузетно снажним емоцијама и уверењима, који се на њу надовезују. Феномени ове врсте, дакле, превасходно одређују свет у којем живимо, па тек онда економија и други „практични“ аспекти друштвене стварности. [21]

Тако, када је реч о Србима, односно о њиховој *народној души*, пре све-

га су истицани – потреба и трагање за *йравдом* („Божјом правдом“, на шта се наслањају и представе о *социјалној йравди*), у складу с *духом слободе* и чврстом жељом за *сойсйвеним ейничким самоосйварењем* (које се изграђује на аутентичним етнокултурним основама), те *йосебношћу* и *самосйалношћу*, односно уз залагање за *народни суверенйшей*, *досйојансйво* и *самосвесй*, као и за живљење сходно *својим, особеним йтрадицијама* итд. [22]

У ужем смислу *майеријални* предуслови и околности, заједно са економијом, јесу веома важни али нису најважнији, што се јасно показује током проучавања религије, идентитета и других, показате се *кључних*, чинилаца што утичу на етничке и друштвене процесе. Емотивна оствареност и употпуњеност, али итекако и наведени *домен идеја*, тј. *духовне йойребе* – почев од оних које се тичу *вере*, мишљења и пре свега *смисла* – код човека ипак најчешће преовладавају у односу на друге жеље. [23] Уосталом, резултати различитих научних истраживања на најважнијим пољима друштвене стварности свде се на закључак – „да се религија, односно њено одсуство, а не економија јавља као кључ за разумевање процеса настанка модерног друштва у Србији“. [24]

Исто важи и када је реч о *йойреби йрийадносйи*, односно о *йойреби за иденййшейом*. [25] Тако се, штавише, и многе појаве везане за односе западне и исламске цивилизације према православно-словенској, [26] а тиме и према

које се овде усредсређујемо, могу првенствено објаснити управо у *идејном смислу*, почев од етноантрополошког, [27] религијског и геополитичког тумачењског кључа и контекста. [28]

Поводом оваквог приступа могли би се навести и бројни илустративни примери. На тај начин се, рецимо, у идејним оквирима о којима смо говорили историјски догађаји што Србе смештају у средиште светских збивања – по неким, посебно упућујућим тумачењима [29] – непосредно доживљавају као део, тј. спољашња манифестација, *библијске ѿтајне Бога са срѣским народом у истѿорији*. [30] У датом смислу, она је одређена и кодификована *свеѿосавским* и *косовским*, [31] а у новије време и разним другим (старијим и новијим) *срѣским завейѿима*, [32] заједно схваћеним као семантичко језгро *срѣске идеје*.

Без икакве сумње, „један од најважнијих конституената српског идентитета је предање о Косовском боју“, при чему „за српски народ Косово представља свети простор, Видовдан свето време, а Косовско предање сакрални текст“. [33] Са дотичног становишта посматрано, „Косовски завет је утемељен на претходном Светосавском завету“, у сасвим одређеној релацији с намером Св. Саве и Св. Симеона Мироточивог „да од Срба начине изабрани народ“. [34]

По одговарајућим, карактеристичним тумачењима улоге и значаја Срба, суштину *срѣске завейѿне свесѿи* и с њом повезане праксе пре свега представља „христоцентричност свецелог србског живота у историји“. [35] То

је, из наведеног угла посматрано, срж ове *традиције*, која је вековима потврђивана и усложњавана мноштвом непосредних историјских одлука са врло *конкретним значењима*, као и од стране најзначајнијих протагониста и стваралаца српске културе и предања. Међу њима се посебно истичу личности Светог Саве (Растка Немањића) и Светог Симеона Мироточивог (Стефана Немање), преко осталих знаменитих чланова светородне династије Немањића, али и оних који су им претходили, а затим и преко Доментијана, Теодосија и других средњовековних и старих аутора, [36] народне епске поезије итд, све до Николаја Велимировића, Јустина Поповића и разних других аутора и делатника. Ова нит се постојано наставља и до бројних новијих, савремених израза *српске идеје*, [37] али и путем самих, истозначних историјских догађаја, који су с њом директно повезани. И управо у склопу свега овога смо, као посебно упечатљиво, нагласили претходно одређење о *српској ишјајни која* – иако дубоко укореењена и утемељена већ у давној, оригиналној народној прошлости и традицији – *има библијски иредзнак*.

Наведено *српско наслеђе* је, међутим, током историје често не само заповстављано, већ и континуирано прогањано. Упркос свему, па чак и дуготрајном периоду страшног ропства, „крз свест о припадности *српској народности*“ чувао се „српски етнички идентитет и у приликама у којима се то не би очекивало“. [38] Другим речима, као што закључује Петар Влаховић,

„преко начела српске народности чува-
ла се, као својеврсна духовна ризница,
народна традиција српског народа у
скоро свим балканским и подунавским
земљама“, а „на тај начин *начело српске народности* је подстакло развој са-
мосвести појединаца и њихово осећање
да припадају заједници са сопственим
културним наслеђем и високим зајед-
ничким моралним вредностима“. [39]

* * *

Која је, дакле, српска улога у ис-
торији? Полазећи од тог питања, пре-
васходно треба приметити да смо као
појединци различити, те да се баш *лич-
на слобода* неретко посебно наглашава
у српској култури. Међутим, онда када
се директно испољава колективни иден-
титет, у преломним догађајима, већина
српског народа, показало се на неброје-
ним примерима, може да делује и *веома*
усаглашено, изнова се одупирући најја-
чим земаљским силама. Уколико се ос-
врнемо већ само на историјски најновија
испољавања ове дубоко усађене *идеје*,
односно одлике менталитета, видећемо
да се у Првом светском рату Срби су-
протстављају највећој сили тог време-
на; исто је и у Другом светском рату, а
поновило се и 1999. Слично је било и за
време турске (исламске) инвазије, а неки
угледни научници говоре и о ранијим
окупацијама, из старијих времена, које
су се такође снажно одразиле у дубина-
ма колективне свести, на крају се ипак
завршавајући српском победом. [40]
Иако се постојано, уз огромни уложени
труд и средства, радило на деобама

и његовом онемогућавању – поменуто *српско јединство*, засновано на архетипским упориштима народне свести, поново се испољавало у разним кризним ситуацијама, [41] неvezано за конкретне политичке околности, односно ко је владар и које су политичке опције на сцени.

Подробнија проучавања довешће нас до закључка да је овде реч о својеврсној *мајрици*, у оквиру које се посебно уочава понављање порука и делатних израза *српских завети*, али и прастарих образаца који су њима претходили. [42] У наведеном контексту посматрано, ни новији српски модели понашања нипошто *не настају случајно*, већ су им извори у древним временима. [43] Сагласно овим обрасцима Срби се супротстављају најснажнијој сили свог времена и бирају *царство небеско* а не *царство земаљско*, зато што је царство небеско вечно, а царство земаљско пролазно. [44] То је истовремено и отелотворени *Нови завет*, [45] који се код Срба наслонио на древне представе из њихове „индоевропске и староевропске старине“, [46] формирајући чврст *духовни штић* – сасвим особен модел супротстављања и неодустајања од остваривања своје историјске идеје [47] и мисије, као и у потврђивању свог јединственог идентитета. У првом реду, независно од непосредних препознавања и ранијих израза српског мисионарског потенцијала, те особене усмерености наведене врсте – „српска црква је, под руководством светог Саве, подржала и учврстила континуитет српске државне идеје“, повезујући га са „светском културном мисијом“. [48]

Српски идентитет и најади на њега
– неки од примарних појмова
и полазишта

Полазишне напомене

У складу с наговештеним смерницама, треба додатно подвући да први део ове студије најпре представља *пресек општијег карактера*, који је праћен различитим *илустрацијивним примерима*, састојећи се из сажетих осврта на неке од посебно упућујућих закључака и резултата рада на проучавању српског идентитета, као и покушаја његове деконструкције [49] и могућности његове одбране, пре свега на пољу духовне културе. (Подсетићемо још једном и да су знатно шира и конкретизованија разматрања, уз бројну пратећу литературу, дата у обимнијој књизи која је такође резултат рада на сродној проблематици. [50]) Заправо, са становишта нашег приступа и закључака спроведених проучавања, главни предуслов за разумевање садашње ситуације у којој се налази српски етнос пре свега представља управо вишеслојно сагледавање сложеног српског етничког идентитета [51] и његовог урушавања, с посебним нагласком на моделима антисрбизма [52] и геноцида, тј. разноврсних насилних пракси с геноцидним предзнаком, примењиваних над Србима. [53] Поводом тога, у релативно кратким цртама указујемо на *неколико димензија* ове проблематике, које су за нас биле од примарног значаја током рада на одговарајућем пројекту, [54] док се знатно | 23

комплетнија слика предочава у најављеној, опширнијој књизи.

Проблем антисрбизма

Прва од ових димензија тиче се проблема који је био уочљив како у ближој и даљој прошлости, тако и у тренутку настајања овог текста. Он се, наиме, и у најновије време поново манифестовао у условима спровођења отвореног и континуираног геноцида над Србима на подручју Косова и Метохије и околним областима, али и „тихог етничког чишћења“ у разним другим крајевима, исто као и у ситуацији настављања постојаног културног и хибридног рата усмереног против српског народа, [55] уз разне пратеће догађаје и процесе који су такође засновани на истим принципима. Другачије речено, када говоримо о мултидисциплинарним проучавањима српског етноса и његове културе, као проблем од кључне важности изнад свега се непрестано намеће једна те иста запитаност: зашто се о узроку и пракси сталних репресија у односу на Србе и геноцида над њима, као и о околностима деконструкције српског идентитета (почев од вишедимензионалног етничког инжењеринга), [56] тј. о надовезујућем *антиисрбизму*, [57] у општим/светским оквирима *говори и зна иако мало?* Дакле, како је тако нешто уопште могуће и зашто је то тако, иако је антисрбизам и у глобалном смислу раширен, представљајући веома видљив и свеprisутан феномен, односно општи проблем првог реда? При-

мера ради – у смислу врло конкретних показатеља – управо ова појава, заједно с пратећим околностима, представља и један од основних узрока Првог светског рата, исто као и других, судбоносних ратних збивања која су обележила средину и крај двадесетог века.

Идентитет, геополитика и феномен српства

У вези с претходним, у склопу резултата и закључака одговарајуће мултидисциплинарне и структурно-семантичке анализе [58] – узроке, размере и особености *феномена антисрбизма* могуће је разумети најпре ако се схвате идејна упоришта српског *етничког, цивилизацијског и верског идентитета*. Важно је приметити и да ова упоришта српски етнос јасно позиционирају у *геољитичком смислу*, дајући му јединствена обележја која се наслањају на особености српског порекла и историје, у складу с формирањем одговарајућег *етнокултурног обрасца*. Управо отуда проистичу и пратећа, геополитички мотивисана непријатељства у односу на српски етнос, [59] такође специфична и у општим размерама. Поред осталог, сасвим јасно је да синтетичке нације, настале деконструкцијом на нивоу српског етноса и његовог идентитета, представљају *геољитички производ*. [60]

Према томе, од првостепене важности је управо препознавање кључних чињеница и садржаја који су везани за уобличавање *феномена српства*, тј. за српску идеју и главне елементе ос-

новних српских идејних система, као и за традицију и предање у најширем смислу, с посебним нагласком на концепцијама које проистичу из српске етногенезе и феноменологије *веома особеног и древног еџнонима*. [61] Исто се, у вези с јединственим и јасно препознатљивим феноменом српства, односи и на најутицајније и архетипски предназначене *џредсџаве о срџској џрошлосџи* (све од оних које се тичу најдубљег порекла) и *џројекције срџске будуџносџи* (почев од идеја о српској историјској мисији, усмереној ка „последњим временима“). Овим путем се *срџско време* и *срџски џросџор* остварују као показатељи јединственог културно-цивилизацијског обрасца и модела мишљења и деловања, оформљеног у склопу православно-словенске цивилизације.

Освешћења и џреџознавања – модели и начини одбране

Главни ритуали и митски обрасци

У самом средишту назначеног система појмова, који на суштински начин одређују српски етнос, налазе се и *срџски рџџуали*, као и *обрасци са миџско-сакралним џредзнаком*, [62] међу којима су посебно наглашени *завеџџи*. На њих се непосредно наслања систем народних обичаја и симбола, исто као и наговештени, изузетно упечатљив *завеџџни сџсџем*, праћен другим примарним српским идејним системима. Овде је, у ствари, реч о устројствима која по-

духовне културе Срба, тако да је можемо посматрати као јединствену целину. Све ово је изузетно важно и услед тога што управо међу најупечатљивијим српским ритуалима и митским обрасцима јасно препознајемо и *основне начине одбране на пољу духовне културе*.

Освешћење идејних упоришта, препознавање њихових негација и ревитализација афирмативних вредности као кључни предуслови одбране

У релацији с наведеним полазиштима, у првом реду је потребно додатно се осврнути на неке од нарасе значајних упоришта српског идентитета, како бисмо могли да одгонетнемо и најефикасније начине његове одбране. Прецизније речено – у складу с овим приступом, конципираним и у правцу *примењене науке* – било је неопходно пажњу усмерити на најочљивије проблеме и могућности њиховог решавања посредством садржаја који већ постоје, у смислу *освешћења и ревитализације* језгара српске колективне свести и дубоко укорених српских вредносних образаца. Поводом овога, непрестано треба имати у виду и да је *национални идентитет* – и поред дубоко укоренење природне условљености, древности и изворности српског народа – „збиља свакодневни референдум, свакодневно потврђивање и афирмисање једног система нарација у односу на све друге“. [63]

То се пре свега односи на најзначајније идејне системе који дејствују у оквиру претходно помињаног, афирмативног феномена *српства*. Реч је, да-

кле, о пољу *српске идеје*, [64] тј. суштинске српског етнокултурног испољавања, посебно израженог у представама о Србима као *Новом Израиљу* и *Богонароду*, те с тиме повезаним обрасцима. [65]

С друге стране, као што је већ наговештено, потребно је – у циљу анулирања процеса и намера идентитетске деконструкције – осим *ујоришића српсџва* исто тако до краја осветити и разумети размере и карактеристике *анти-србизма*, у смислу феномена заснованог на негацији српства, а по разним особинама и јединствене појаве у глобалним оквирима. [66] Поврх тога, у датом контексту неопходно је потенцирати и значај *обнове српских вредности*, као и само *српско љраво на одбрану*, јер је чак и свест о томе потиснута у јавној сфери, услед сталних притисака и свеprisутности антисрбизма, геноцидних пракси и разних облика репресије, односно примењених културних, мрежних и хибридниx ратова. Притом, у дотичном смислу, посебно треба нагласити да је *хибридни џић рајвовања* „пре свега усмерен на промену свести противничке популације и доносилаца одлука, у смеру уништавања воље за борбом“. [67]

Јасно сагледавање и именовање сопственог етничког, цивилизацијског и верског идентитета

Шта је још од кључног значаја за идентитетску одбрану? У првом реду, осим већ наведених примера, од суштинске важности је сагледавање

темеља и упоришта српског *еџничког иденџиџеџа* и одговарајућег, с њиме повезаног а смишљено „замагљеног“ *еџничко-еџногенеџског џросџора*, [68] који је не само физички већ и идентитетски нападнут с разних страна, како би се преосмислиле бројне ноторне чињенице што, у ближој и даљој прошлости, доказују српско изворно присуство на широком простору. Све ово је у непосредној релацији и са пратећим (православно-словенским и евроазијским) *цивилизацијским иденџиџеџом* и поимањем сопственог цивилизацијског простора.

Поврх претходног, са становишта истоветног приступа незаобилазно је разумевање и јасно именовање српског *верског иденџиџеџа*, односно религијских аспеката који су у највећој мери битни за егзистенцију српског етноса. Наиме, управо они (домен *вере*) првенствено уобличавају одговарајући доживљај света и истините стварности, представљајући моћан штит у односу на покушаје идентитетског разарања. [69] Дакле, *еџнос*, *цивилизација* и *вера* јављају се као кључни појмови у успостављању стратегија идентитетске одбране. [Узгред речено, када говоримо о *моделу расџрзане земље* у савременим околностима, треба знати да управо православне земље, односно земље које би требало да припадају православној цивилизацији, показују одговарајуће карактеристике везане за сталну кризу идентитета, уз постојану духовну и друштвену располућеност. [70] У | 29

сваком случају, један од разлога оваквог стања – осим вишедимензионалних интензивних спољних напада – јесте и недовољно присуство *јасне* и (у „свакодневном“ колективном и индивидуалном понашању) *примењене* свести о сопственој цивилизацијској припадности и сопственом културном поретку заснованом на одговарајућим идејним и цивилизацијским начелима.]

Етногенетски идентитет и значај српског етнонима

На читав претходни семантички оквир се директно надовезује и *српски етногенетски идентитет*, који је најчвршће повезан с разумевањем дубине српске прошлости, као и с правилним поимањем – независно од геополитички предназначених конструкционистичких пракси преиначавања – већ наговештених реалних димензија српског етничког, [71] етногенетског и протоетногенетског простора. Притом, *српска историја и распрострањеност* српског етничког имена, [72] заједно с представама и подацима који на ово указују, континуирано представљају неке од главних мета контраидентитетских напада, [73] јер су управо чињенице које упућују на етничку древност и величину у прошлости једно од кључних упоришта српског афирмативног самопоимања и „српског модела супериорности“, насупрот покушајима и пракси инфериоризације овог народа. [74]

30 | Поменути напади су праћени покушајима да се изворни српски етног-

енетски и идентитетски простор значајно умањи и разводни, услед разлога геополитичко-цивилизацијске природе и као логично језгро етнокултурног окупљања и повезивања групација са српскословенским коренима. Разумевањем унутрашње природе и размера, као и јасним именовањем *српског етничко-етногенетског простора*, уз његово изворно традиционално одређење повезано са српским наслеђем, именом и идентитетом, остварује се још један од кључних предуслова за трајну и адекватну идентитетску одбрану тога простора.

Стратешко-дугорочни и непосредни системи одбране

Кроз претходно наведене (одбрамбене) елементе и елементарне релације уобличава се и системски оквир који бисмо могли назвати *супраетногорочним моделом идентитетске одбране*. Он је, притом, блиско повезан с формирањем још једног система базичних образаца на којима се семантички заснива, а који бисмо радно могли назвати *примарни (српски) етнокултурни модел*. Другачије казано, управо идеја/свест о постојању наведеног система етнокултурних образаца послужила је и као практично-методолошка основа за уочавање и анализу основних модела одбране на пољу духовне културе, када је реч о начинима заустављања покушаја деконструкције српског идентитета.

На наведене и наговештене моделе и примере одбране директно се надо- | 31

везује и други одбрамбени системски оквир, састављен од елемената и акција које бисмо могли назвати и *непосредним (хијним и примарним) начинима одбране*. Они се тичу неопходности директног и дефинитивног онемогућавања деловања и ширења антисрбизма, као и пратећег постојаног *геноцидног стања* у којем се налазе Срби, те свих с њиме повезаних савремених дешавања, неретко подводивих и под процесе дугог трајања. [75] Примера ради, када је реч о догађајима с почетка XIX века – „и у народну песму је ушао податак, који је и на други начин остао потомству, да су дахије намеравали да посеку одрасло српско становништво, а остатак да преведу на муслиманску веру“. [76] Ово је, међутим, само једна од илустративних конкретизација опште парадигматске ситуације, типичне за српску историју.

Неке од ових „непосредних начина одбране“ ћемо приближније представити у наредним деловима текста, и то у виду једне врсте сажетог мисаоног огледа, осмишљеног као *оквирни нацрт за регистар одбрамбених мера*. Подразумева се, читаву ову проблематику је могуће приказати и знатно прецизније, у виду подробнијег осврта на кључне елементе разматране проблематике, што смо покушали урадити и у најављеној обимнијој књизи, исто као и у другим текстовима везаним за одговарајући пројектни оквир.

*Завет̄и и слава – њоједини
(конкрет̄нији) њримери
идент̄иѡиет̄ске одбране*

Значај српских завета

Поводом додатних указивања на неке од непосредних начина/могућности идентитетске одбране на пољу духовне културе, почећемо од илустративног осврта на једну од изузетно упечатљивих српских одлика, *феномен српских завет̄а*. [77] Иако је овде реч о нечему што опажамо као српску карактеристику, својеврсни знак етнокултурног препознавања, с друге стране не треба заборавити ни „слутњу дубоко укоријењену у српском бићу“ – да се „унутрашњи смисао завјета ослања на *свеоѡишће* божанске поруке свакоме човјеку у сваком времену“. [78] Могло би се рећи, дакле, да су српски завети истовремено и *особени* и *универзални*.

Исто тако, осим ритуала (почев од литија и славе) [79] и садржаји са предзнаком „митски“ – у смислу изворног значења појма *миѡа* као „свете приче“ и „свете истине“ [80] – такође су били изузетно значајни за наш приступ и разматрања. Овде бисмо најпре могли сврстати српске *завет̄не обрасце*.

Сходно претходном, у српској култури и традицији посебно важан утицај и сложено значење имају управо *завет̄и*, пре свега у складу са значајем *косовског* и *свеѡосавског*, [81] али и других завета, међу којима се у последње време посебно издваја *јасеновачки завет̄*. [82] Поводом ових идејних обра-

заца, изузетно битно је нагласити и да *косовско о̄предељење ср̄ског народа*, слично као и други српски завети, „није никаква идеологија пораза и смрти, већ идеја слободе до које се стиже свесном жртвом“. [83]

Разматрањем међусобног односа основних српских завета, а најпре путем структурно-семантичке анализе, примећује се да су они суштински повезани. Уз то, може се рећи и да ови завети сачињавају *јединс̄ивен сис̄тем ср̄ских завет̄а*, [84] од изузетног значаја за учвршћивање српских идентитетских модела. Такође, унутар наведеног *сис̄тема* уочава се неколико специфичних релација, пре свега повезаних с „просторно“ и „временски“ предначиненим идејним обрасцима (контекст *ср̄ског е̄тничког њрос̄ора* и контекст *ср̄ског хронолошко-ис̄торијског обрасца* који је у директној вези са оним што се може назвати *основни модел ср̄ских идејних сис̄тема*). [85]

Улога завета у савременим околностима је веома важна и због њиховог значаја у дефинисању главних српских идеја и представа о историјској мисији, [86] те непосредних пројекција будућности кроз завештања о врхунским циљевима, који одређују смисао не само српске, већ и европске и светске историје. У вези с тим, као што је већ назначено, систем српских завета несумњиво поседује и једну од кључних улога у спречавању покушаја деконструкције српског идентитета. Штавише, у склопу сагледавања српског

етноса и његове културе слободно се може говорити и о једној врсти „култа завета“, са средишњом улогом на нивоу колективне психе. [87]

Литије и слава – поље ритуала

Посебно јасно и ефикасно дејство, када је реч о одбрани српског идентитета, може се видети на примеру неких од најзначајнијих српских ритуала, као што су већ помињани *литије* и *слава*. [88] О томе је, уосталом, и прилично детаљно писано у претходним текстовима, такође насталим као резултат рада на истоветном пројекту. [89]

Исти такав значај, само у нешто другачијем виду (с посебним нагласком на очувању верског идентитета), такође поседује и *литиургија* – паралелно са уцрковљеношћу и хришћанским начином живота, [90] а заједно с крштењима, венчањима, сахранама и другим обичајима у складу с православном вером и обредном праксом, у оквиру Српске православне цркве. Ово је посебно уочљиво – као, практично, неопходни услов идентитетског опстанка – на примеру српске дијаспоре.

Када је реч о литијама, примера ради, посебно илустративан пример представљали су догађаји везани за одбрану (српских) светиња у Црној Гори. У контексту напада на српску Цркву и на саме основе идентитета, управо народни „литијски устанак“ [91] указао је на изузетну виталност, која се може испољити у критичним и кризним моментима и ситуацијама, у виду синер-

гије народа и његове Цркве. [92] Нешто слично се десило и у Републици Србији, а најпре у Београду, у вези са спречавањем одржавања тзв. „Европрајда“ који је био замишљен као скуп, тј. дефиле [93] с огромним бројем учесника. [94]

Слично литијама, и на примеру породичне славе (крсног имена), исто као и на нивоу месне (сеоске, градске) славе/заветине, такође се јасно сагледава један од ефикасних начина идентитетске одбране. Наиме, овај ритуал је директно повезан са преношењем слављења с колена на колена и у својим идеалтипским облицима поседује јасно уоквирену инцијацијску димензију идентитетског типа. У том смислу, слава је чврсто повезана и са родовским памћењем, што је у најновије време на изузетно инспиративан начин показано и ревитализовано преко резултата генетичко-генеалогских истраживања, доступних на основу нових технологија. Тако су се, поред осталог, у идентитетском смислу изнова – управо на основу крсне славе, праћене потврдом заједничког генетичког порекла – повезале бројне фамилије, обнављајући и значајно усложњавајући свој славско-родовски идентитет у оквиру шире српске припадности. Овим се, без икакве сумње, такође успоставља и додатно учвршћује још један снажан *идентитетски тип*. [95] У ширем смислу посматрано, када је реч о формирању *стабилног и постојаног* идентитетског штита, без икакве сумње неминовно је – „позабавити се идентитетом ни мање ни више него као интересом националне безбедности српског народа“, а „то

значи да се морају формулисати у тзв. јавним политикама јасни отклони од патолошких појава“, где треба урачуна-ти разне врсте деструктивних наратива „који утичу на свакодневни дискурс на-рода“. [96]

Представе о прошлости и будућности – још један од посебно важних фронта одбране

Осим претходног, од изузетног значаја за учвршћивање кључних идентитетских образаца су и већ поменуте *йредсйаве о йрошлосйи и будућносйи*, с посебним нагласком на садржајима који дефинишу српско порекло, [97] као и на непосредним пројекцијама будућности у вези с идејама о (истовремено и сасвим *уникайној* и *универзалној*) *срйској мисйји*. Ово је у директној релацији и са феноменом постојања специфичних представа и „пророчанстава“ с есхатолошким предзнаком, који се тичу српског народа и српских простора. [98] У сродном смислу, недвосмислено је указивано и да је на много начина, већ у средњем веку, српски народ „развио посебну представу о својој целини и духовној хомогености, која се покривала идејом 'Божјег народа' “. [99]

У садржајима сличне врсте *Срйска земља* [100] често представља простор од примарног и глобалног значаја, у директној релацији с кључним дешавањима, како у будућности тако и у дубокој прошлости. [101] Тиме се, дакле, овај простор посматра као *сакрални географски центар* који обједињује по-

себно значајне, видљиве и невидљиве, почетне и завршне догађаје, односно суштинске историјске токове у општем смислу. [102] На све то се надовезују и већ помињане, у највећој мери идентитетски одређујуће, представе о Србима као *Новом Израилу*, [103] те други идејни системи који се на њих наслањају. Ови обрасци уобличавају и осмишљавају сакралну структуру српског историјског постојања и српског духовног, етнокултурно-цивилизацијског и етничког простора током векова, с нагласком на идејама о *српској мисији* и улози Срба, као особене *етничке личности*, у будућности. [104]

У суштински сличном смислу у односу на представе о српској будућности, као изузетно снажно средство против покушаја деконструкције идентитета, посебну пажњу заслужиле су и *представе о прошлости и пореклу*. Понад тога, услед недвосмисленог постојања реалних чињеница и околности везаних за сасвим јединствену српску прошлост, могло би се констатовати и да је управо *историја* један од најзначајнијих *српских (не само одбрамбених) ресурса*, заједно са истоврсним значајем *прадревног српског етничког имена*. Без икакве сумње, *српско име* „није празна реч нити пука ознака свога предмета, оно поседује велики историјски и емотивни набој, а што о његовом постанку и првобитном значењу можемо и даље само нагађати природна је последица његове велике старине“. [105]

38 | О важности наведених ресурса, поред осталог, сведочи и одгова-

рајући предзнак честе недоступности и својеврсне „табуисаности“ дотичних садржаја, који се снажно утиснуо у српску колективну свест. Поводом поменутог и ширег значаја, као и свега претходног, у нашим досадашњим проучавањима смо се, кроз преплитање неколико повезаних тематских подцелина, такође усредсредили и на поједина питања која имају посебну важност за разумевање *формирања српског идентитета*, тј. за суштинско сагледавање порекла и етногенетске припадности Срба и Словена. [106]

Ово је у директној вези и са уобличавањем у српској колективној психи идејних система који дефинишу најдубљу српску прошлост и историозофску позицију, почев од оних који се могу назвати *системом њредстава о Пранароду*. [107] Они се такође, приликом анализа, уочавају као потенцијално веома снажна средства идентитетске одбране, јер су садржаји ове врсте – независно од различитих идеја, приступа и интерпретација унутар њих – заиста утемељени на старим, континуирано присутним обрасцима и непосредним чињеничним сведочанствима. У прилог овом закључку [108] говоре и најновија научна сазнања, исто као и она која су општепозната од раније, али из одређених разлога – блиских онима о којима можемо говорити као о узроцима стварања утиска о постојању „забрањене српске традиције“, па и правих *табуитета везаних за феномен српства* – нису била вреднована на одговарајући начин.

*Време за обнову – још нека
размишљања на тему нејосредних
начина одбране [109]*

Претходно је, у виду краћих осврта, сажето указано на неке од поља и начина идентитетске одбране. Међутим, наговештени начини одбране, иако неопходни, свакако нису и довољни. Наиме, у склопу нашег приступа, који подразумева и аспекте примењене науке, [110] најпре су фокусирани поједини *врло илустрајивни, занемарени и ефикасни начини и могућности одбране на пољу духовне културе*, која на суштински начин одређује идентитетска упоришта и полазишта једног етноса. По неким аргументованим мишљењима, „да ли ће човек сачувати свој национални идентитет или не, зависи од могућности да конзервира стања свести“ где „нарације које чине национални идентитет постојано одржавају свој значај“. [111]

С друге стране, када је реч о, у већој мери, *нејосредним* или *примарним* *начинима одбране* – чија је примена потребна у циљу што хитнијег и директнијег, а истовремено и далекосежнијег, успостављања видљивих резултата – неопходно је придодати и засебан осврт у овом правцу. С тим у вези, с обзиром на тренутну ситуацију, јасно се уочава нужност коришћења свих могућих расположивих средстава и добара, укључујући читаво друштво, цркву, државни оквир (у мери у којој је то услед огромних спољних притисака уопште могуће, подразумева се), као и

симболичке ресурсе. [112] Ово се односи на све аспекте културе – од *народних обележја, језика, посебно значајног етнoнима, историјских чињеница* и целокупне *традиције*, све до *система српских закона* [113] заснованих на сопственим цивилизацијским темељима [114] и ревитализације свих *идентификацијских афирмативних народних институција* које су стваране и одржаване током векова, заједно с онима које тек треба створити или обновити.

У складу с наведеним – а на основу реално постојећих околности и ради заустављања свеопштег геополитичког притиска који је усмерен против Срба, као и онемогућавања пратећих процеса антисрбизма и деконструкције српског идентитета [115] – неопходно је, у различитим ситуационим и правним контекстима, те на различитим нивоима, поред осталог доносити [116] и: *одлуке, саопштења и резолуције о геноциду, геноцидном стању и окупацији српског етничког простора; законе, саопштења и резолуције о антисрбизму* (као и, саобразно томе, уносити у правне оквире ставке које се тичу *подстицања ре-афирмације српства и права српског народа на слободан културни развој и демографски напредак*); декларације и прогласе везане за *заустављање антисрбистичких пракси* и с њима повезаних *модела геноцида* [117] и *културoцида*. [118]

Више је него потребно и да све ово буде праћено – *оснивањем институција, центара, лабораторија и различитих организација за проучавање* | 41

геноцида, окупационих процеса (са неколонијализмом) [119] и антисрбизма, али и за *осмишљавање начина одбране* од њих. Поврх тога, нужно је и оснивање/успостављање, те омогућавање постојаног рада, *медија и иницијатива* за праћење геноцида, антисрбизма и поменутих окупационих процеса, као и за организовану борбу против њих, уз *обезбеђивање доследне примене преходно наведених закона о антисрбизму* и других сродних правних аката и оквира. Исто тако, неизоставно је потребно и *подизање/померање борбе против антисрбизма на глобални/свешки ниво*, заједно с *доследним реарацијама, одшешама и свеукупним компензацијама* везаним за последице претходних примењивања и ширења антисрбизма, [120] те етничког и социјално-политичког инжењеринга, односно везаним за последице чинова репресије, окупације и геноцида над Србима. [121] Другим речима, уколико све ово не буде спроведено – у склопу систематског, трајног и одрживог деловања – досадашњи процеси, чија је природа специфична и у глобалним оквирима, и даље ће се понављати, без промене стања боље.

Поврх тога, не треба никада заборављати ни да је, као један од кључних и најопштијих резултата свега претходног – неопходан управо *свеобухватни повратак изворном идентитетском стању*. На ово се надовезује малочас наглашено *одбацивање и компензовање* како *свих последица антисрбизма и дуготрајног геноцида над Србима*, те актуелног *геноцидног стања* које

континуирано траје у неким деловима српског етничког простора, [122] тако и онемогућавање спровођења разноврсних *антисрпских (система) репресија*; почев од оних које су повезане са *смилљеним унишћавањем и разграђивањем српског идентитета*, примарно заснованим на етничком инжењерингу, односно *расрбљавању*. [123]

Подразумева се, на претходне стратегије и акције требало би надовезати и разне друге активности. Од посебно важних задатака најпре је потребно издвојити претходно наговештено – *деконструкција феномена етничког инжењеринга*. [124] Као што је већ јасно препознато, „стварање *синтетичких нација* због своје велике историјске доцње произвело је неутаживу потребу код носилаца ових процеса да врше деконструкцију, односно разарање других националних идентитета не би ли новом синтетичком идентитету, у фази његове убрзане конструкције и консолидације, прибавили неопходан историјски, језички, културолошки, религијски и симболички садржај“, а „највећи део нових синтетичких идентитета настајао је у процесу девастације и сакаћења националног идентитета Срба на целом простору бивше СФРЈ“. [125] Све у свему, „главни садржај градње идентитета синтетичких нација на нашем простору везан је за процесе деконструкције идентитета српске нације“. [126] Поводом тога, дакле, посебно важно је управо *заустављање процеса стварања вештачких нација* на рачун изворног српског народа, уз *регионално и гло-*

бално санкционисање ових *ӣежњи*, те враћање *чӣӣа*вог наведеног *ӣроцеса* у *ӣрвобиӣне* оквире. [127]

Шта би још могло бити од кључне важности? Поред осталог, треба подвући и да је на *ӣлану* „*сӣварана* *елӣӣа*“ – превасходно на нивоима универзитета/факултета и тзв. „либералних медија“ [128] – у тренутку настанка овог текста такође био свеприсутан антисрбизам, с додатним нагласком на антихришћанским и антипородичним [129] деловањима, која се уочљиво наслањају на антисрбистичке обрасце у ужем смислу. [130] Поред осталог, рецимо, Јованка Радић закључује: „Као што су флуидни 'родни идентитети' супротстављени стабилном личном идентитету (уп. 'Родни идентитет представља субјективан одећај припадности свима, једном или ниједном роду'), тако је и 'родно осетљив језик' супротстављен националном идентитету“. [131]

Штавише, што је исто тако јасно указивано, „на катедрама друштвених наука доминирају“ поред осталог и „феминизам, промовисање *квира* и слични антипородични трендови“ [132] – који се, у ствари, у друштвеној пракси користе и као идеолошко и демографско оружје [133] у функцији спровођења и промовисања *антиисрбизма* [134] – при чему „већина института друштвених наука такође делује са сличних позиција, јер су то веома популарне теме код страних финансијера (од фондација до Делегације Европске уније у Србији, УСАИД-а или разних фондова изразито

УН, односно УНИЦЕФ-а)“, па „не само што низ научника промовише ову идеологију, већ и неки од њих служе у јавности као нека врста моралне полиције која скаче на сваки покушај било ког озбиљног делатника у Србији да укаже на проблеме и да отвори путеве ка њиховом решавању“. [135] С тим у вези, управо одлучно, свеобухватно *сиречавање даље антисрпске индоктринације омладине и развијања различитих облика антисрбизма на универзитетима, те у просвети и култури у целини, као и дефинитивно заустављање његовог медијског и немедијског пројазирања* – у српским и околним земљама, али и свуда по свету – представља неопходан корак и кључни предуслов за позитивне промене.

После свега, нипошто не треба заборавити ни изузетно важан – *геополитички оквир*. У овом смислу, инспиративни су и предлози које износи Миломир Степић, указујући, поводом Косова и Метохије, на *српске геополитичке империјаливе у контексту глобалних промена*. [136] Овим, истовремено, он указује и на *оштру* геополитичку структуру везану за српски етнички елемент и могућности његовог деловања.

Све претходно наведено би, дакле, означавало издвојене, посебно упућујуће елементе *ширег радно-прелиминарног нацрта* онога што је неопходно учинити ради постизања трајног решења, односно потпуног заустављања и анулирања процеса деконструкције српског идентитета и антисрбизма који траје изузетно дуго, изазивајући ката-

једном треба подвући да се исто односи и на онемогућавање пропратне примене етничког, верског, политичког и социјалног инжењеринга, тј. већ вишеструко помињаних различитих облика расрбљавања, геноцида, („меке“ и „тврде“) окупације [137] и других акција, усмерених против српског народа и развитка одговарајућег културно-цивилизацијског модела, односно спровођених у циљу њиховог уништења. [138]

Изнад свега – није на одмет додатно нагласити и закључке и предлоге Мише Ђурковића, када је реч о више пута помињаном, посебно деструктивном и уочљивом проблему *етничког инжењеринга* – „инструментализација регионалних и квазинационалних идентитета који постоје на етничким просторима или ободима“ српског и руског народа „показала се као веома успешан метод њиховог слабљења“. [139] Управо „анализа ових механизма није занимљива само из перспективе студија моћи и механизма хибридних облика ратовања, већ представља насушну потребу како би се код ова два народа створила: 1. адекватна стратегија одбране свог идентитета, 2. заустављање његовог круњења, као и 3. грађења адекватних дискурса и модела за неки степен инклузије или сарадње са оним деловима који су већ отпали (двојни или вишеслојни идентитети, вишенационалне заједнице, уније ограниченог домета, итд)“. [140]

*Тачка сажимања – оквирна
рекајџулација уз додајни осврџ
на нивоу сагледавања средишњег
семанџичког оквира досадашњих
размајрања*

Осим изнесених осврта и предлога могуће је указати и на велики број других непосредних примера, истраживачких резултата, података и закључака који заслужују највећу пажњу, као и на истакнуте научнике и интелектуалце што су дали већи или мањи допринос продубљивању различитих аспеката и недоумица везаних за читаву ову проблематику. Као што је указано, у средишту наших настојања било је издајање кључних српских идентитетских образаца, а посебан значај придат је уочавању и именовану појава и модела на којима се заснивају покушаји деконструкције српског идентитета, као и оних образаца на којима се, с друге стране, могу утемељити начини идентитетске одбране. [141] Када је реч о овим првим моделима (деконструкција), укратко речено, најпре би се могло приметити да је од суштинске важности свеобухватно сучељавање с бројним обрасцима и парадигмама *инфериоризације Срба* на разним нивоима. [142] Примера ради, са аналитичког становишта посебно занимљиву, али и опасну димензију ове врсте, представљају и покушаји демонтаже српског народа са становишта псеудо-теолошких наратива. [143] Наиме, као што аргументовано закључује Ђого, „теолошка идеологија 'борбе против етнофилетизма' никада и

није била намјењена 'упростојењу' српског народа већ његовој окупацији и потчињавању“. [144]

Сви ови различити *обрасци инфериоризације* реализују се заједно са снажним и директним нападима како на српски генофонд [145] и материјалне основе живљења, тако и на идентитет и суштину етничког бића, [146] уз вишедимензионално испољавање и промовисање антисрбизма, [147] у смислу свеприсутно пројектованог општег пожељног модела мишљења, изражавања и деловања, [148] те као једног од важних предуслова напредовања на разним животним и пословним плановима.

* * *

Још једном подвлачимо да наша проучавања, поред осталог, теже одговору на питање због чега се тако често испоставља или чини да су српски идентитет и традиција на различите начине нападнути, на пример и тако што су бивали сасвим скрајнути/запостављени, па чак и забрањени. [149] Другим речима, због чега се стиче утисак да им се неретко придаје негативан предзнак, по некој врсти плана или организованог система наметнутих процеса који ће деловати да се у пракси, посредно или непосредно, српски идентитет учини и прогласи непожељним, па и стигматизованим? [150] Уколико је то заиста тако, поставља се и додатно питање – који одговори су могући у циљу одбране? Управо то су и неке од основних тема којима смо се бавили.

У наведеном смислу, треба подсетити да смо се током реализације датог пројектног оквира дотицали не свих, већ *йојединих* начина идентитетске одбране, али с *йрвосйејеним* нагласком на оних који спадају у *домен* духовне културе и који су *чесйо* имали или *још* увек *имају* извесни *йредзнак* „*йабуа*“ – као нечег непожељног, запостављеног, тешко доступног. У ствари, наведени посматрачки нагласак потиче отуда што је утврђено да се баш у овим садржајима, пре него у неким другим који су на први поглед видљивији, крију и најдубље суштине српског идентитета, исто као и језгра основне *срйске идеје*. [151]

Управо у том смислу се – када је реч о начинима идентитетске одбране на које смо се највише усредсредили током претходних разматрања и истраживања – врло често доживљавају и *срйске лийије* [152] и *срйски завейи*, *родословно-генеалогска знања* и *крсна слава* (још увек и директно, мада незванично, забрањена или намерно гушена и идентитетски преформулисана у разним крајевима где живе Срби), затим *сйецифичне йредсйаве о срйској йрошлосйи* и *дубљем йореклу*, те *йројекције (срйске и ойшйе) будућносйи* засноване на *идејама о мисији* и на *есхатйолошкој свесйи*. [153] Поврх свега, слично ствари стоје и са самом *йраво-славном-хришћанском вером* и њеним *цивилизацијским уйоришйима* у целини, [154] које најчешће препознајемо и као главне и крајње мете напада на српски идентитет и традицију. [155] По једном илустративном закључку, „то што је | 49

српство као *конкретизација* Православља постало толико везано са Заветом плод је вијекова у којима се између њих није могла замислити разлика, али и искуства XX вијека које је, понекад у ријечима непријатеља, видјело заветну моћ српства да буде живљено и злу неподатно Православље“. [156]

У датом појмовно-аналитичком контексту – а што најпре важи за моделе одбране – било је, поврх претходног, потребно да се истакну одређене тврдње и закључци од примарног значаја за сагледавање основних семантичких целина и релација укључених у овај истраживачки приступ. На базичном нивоу посматрано, овај систем релација, организован око *српског идентитета* као централне одреднице – на коју се, у смислу средишњих оријентира, надовезују и појмови *идеје* и *мисије* [157] – могао би се представити и на следећи начин: *српство* (ниво етничке афирмације = уобличавање) – *антисрбизам* (ниво етничке негације = деконструкција) и *народ* (ниво етничке припадности) – *цивилизација* (ниво цивилизацијске припадности), уз пратеће истицање и разматрање *домена етногенезе* и *домена вере*. Затим, у исти оквир спадају и наглашено илустративне релације: *ријеч* – *мил/завјет* и *прошлост* – *будућност* (*представе о прошлости* – *представе о мисији/пројекције будућности*).

* * *

У сваком случају, треба поновити да је бављење српским етносом, а
50 | најпре његовим идентитетом и тради-

цијом – који неретко, можда и услед *своје древности и сложености*, бивају несхваћени тј. појмљени сасвим погрешно, запостављени, потцењени и заборављени, те непосредно или посредно нападнути и забрањивани – крајње неопходно, вероватно данас више него икада у прошлости. У вези с овим, у другом делу студије, посебно ће бити изражени кључни појмови који се у наведеном смислу примарно издвајају и који се тичу одређења *српске идеје* и *српске мисије*, почев од представа о Србима као *Новом Израилу*.

Управо овај идејни образац, као што се испоставило и током наших проучавања, одлучујуће је утицао на уобличавање српског етничког модела и најважнијих садржаја колективне свести. Тако већ Свети Сава у *Житију Симеона Немање* „алудира на Стари завет када каже да је Немања благословио Стефана као што је Исак благословио праоца Јакова“, а „потом поентира исказом да се Стефан Немања следећим речима обратио свом наследнику Стефану Првовенчаном: *Чедо моје љубљено, њаси овај мој Израил, и њази на њега, водећи га као јагње Јосиф!*“, тј. „овде се недвосмислено указује да је српски народ Израил који Немања предаје сину на старање“, при чему ову аналогију „Сава допуњује на следећем месту где описује пренос Симеонових моштију“. [158] Након Светог Саве и Доментијан, као такође један од најважнијих представника српске културе и духовности, вишеструко и недвосмислено [159] „развија поставку о Србима као новом

Израиљу“. [160] Другачије казано, „можемо закључити да Доментијан прави паралеле према којима су јасне алузије да је Свети Симеон нови Јаков, а Срби су нови изабрани народ“. [161]

У још непосреднијем смислу посматрано, дакле, „Стефан Немања ће постати нови Јаков (Израиљ) после доласка у Свету Гору, биће то његова мистична 'борба са Богом' после које је Јаков добио име Израиљ, а због тога ће читав српски народ постати нови изабрани народ“, односно – „Доментијан каже да ће из Стефана Немање који је једнак праоцу Јакову: прорастати *други нови Израиљ*“. [162] У свему томе, веома важан је и „следећи цитат приликом опширног описа translације Симеонових моштију из Хиландара у Студеницу“, јер „Доментијан наводи да су га његова деца пренела: *По ѿдобију ѿрвога Израиља; и ево други Израиљ би ѿренесен не од Египта но од Свете Горе*“. Све у свему, јасно је да писац „читав српски народ изједначује са новим Израиљем“, а уз то се недвосмислено тврди да *Нови Израиљ* представља светородно потомство, тј. *синове синова њихових*, у смислу читавог српског народа. [163] Потпуно саобразно српском, *новозаветном* обрасцу, који је истовремено заснован и на *старозаветном* моделу – „оно што одмах пада у очи јесте *ѿдударности* теолошког и 'политичког' значења старозавјетног нарратива: од стварања свијета до његовог конца, судбина човјека и изабраног народа истовремено се може читати кроз наочаре богословља, као непрекидно

НОВИ ИЗРАИЉ И АНТИСРБИЗАМ – ОСНОВНИ ДУАЛНИ МОДЕЛ НАПАДА И ЗАШТИТЕ

„Ја сам им дао ријеч твоју: и свијет
их омрзну,
јер нису од свијета,
као ни ја што нисам од свијета“
(Свето Јеванђеље од Јована 17, 14)

„Оче праведни,
свијет тебе не позна, а ја те познах,
и ови познаше да си ме ти послао“
(Свето Јеванђеље од Јована 17, 25)

*Сїровођење срїске мисије и борба
їроїив анїисрбизма – неки сажеци
и нови искораџи на їлану сагледавања
сушїинских образаџа*

Књига је била отворена негде на средини и тада ми поглед паде на следеће речи: „Нешто ме вукло да *изађем из круга манасїира и обиђем његове сїољне зидове и околину*. Отац Кирило на вратима разговара доброћудно са два малишана. Он нам је јуче показивао *сїару каїију и црквицу* светог Георгија. Ту сам видео копију *наше 'Тројеручице' Хиландарске, велика као оригинал*“. [166] Истог тренутка помислио сам да би наведени одломак из поглавља „Печорска Лавра код Пскова“, од оца Митрофана Хиландарца, могао бити стављен на сам почетак овог поглавља. Читаоци ће вероватно ускоро схватити због чега је то учињено.

У предговору за наведену књигу |
Митрофана Хиландарца о *Свейој Русији* | 55

Владета Јеротић пише да „оно што чини осовину у људском телу, његову кичму“ – „за сваког човека, био он тога свестан или не, представља вера“, а закључивање које би то занемарило, по њему, било би „једнострано, субјективно и тенденциозно“. [167] Управо на плану *вере* и *духовне културе* дошло је до повезивања и прожимања необичне врсте између српског и руског народа, као изворних носилаца идеје, смисла и повести православно-словенске цивилизације. Уједно, ово је и директна смерница, односно подлога, за методолошки пут којим, чини се, најјасније и најбрже стижемо до неких суштински одређујућих увида у корене *српске идеје*.

Наиме, српско-руске релације су свеприсутне, наизглед неочекивано уочљиве на разним местима и у различитим околностима, врло блиске и испреплетене на особене и јединствене начине. Такође, *антисрбизам* и *антирусизам* – те до сада *прећућани геноциди* над српским и руским народом – врло су блиски и повезани феномени, о чему говори небројено много примера, као уосталом и структурни модели ових појава.

С тим у вези, поред осталог треба подсетити и да су „први концентрациони логори у Европи настали у Првом светском рату“ формирано управо „против Словена, тачније ради уништења српског и руског света“, као што указује руски научник Едуард Попов. [168] Уз то, он подсећа да је „први у историји Европе логор смрти, Талерхоф“ почео „са радом почетком септембра 1914. године за становнике руских крајева

сије), Буковине, Угарске Русије“, а „његови затвореници били су људи који нису желели, чак ни под претњом смрти или затвора, да се одрекну свог руског идентитета“, при чему је уследило и „оснивање још неколико сличних логора смрти“. [169] На врло сличан начин, „такви логори су постојали и за Србе“, а „у другом великом логору смрти, Терезину, били су затворени не само Руси из Галиције и Буковине, већ и Срби“. [170]

Све у свему, „теме геноцида у Првом и Другом светском рату подједнако повезују Русе и Србе“, али у исто време геноцид над Словенима, а најпре православним, односно над Србима и Русима, представља својеврсну табу-тему све до данас. [171] Разлог је, првенствено, тај што друге – геополитички и на разне начине наведеним народима супротстављене – силе и даље, веома дуго, на глобалном плану владају *ојшићим семантичким ѿљем*, наративима и образцима тумачења историјских и актуелних дешавања, тј. *интерпретативним моделима*. Притом, било како било, и на претходно поменутом нивоу такође јасно видимо значајну истообразност судбина српског и руског народа, укључујући ту и *истовечност модел* стварања синтетичких (вештачких) нација од ових етноса, и на српском и на руском етничком простору.

С друге стране – комплементарно-супротно страдањима, геноциду, србомржњи и антирусизму – у *великој Русији*, као и њеним духовним, политичким, културним, научним, уметничким, војним, привредним и другим

вртоглавим успонима, односно у њеној славној историји све до данашњих дана, видимо и непосредне одразе *Српске земље и српског народа*, тј. њихових идеја, историје и теополитичких образаца. Без српског, на јединствен начин *историјски одазваног, Новог Израиља* и снажно укорењене идеје о *Светлој Српској земљи*, као и о *српској мисији*, али и без представа везаних за *српску и словенску древност*, тешко се може разумети *руска идеја*, те успон, духовни замах и велелепност руске државе, руско-словенских есхатолошких порива и народних стремљења. [172] Исто тако, усудићемо се да приметимо, без *српске идеје* – која најпре почива на поменутих представама о *одазваном народу, Новом Израиљу*, али и на другим врло сложеним идејним системима, као и без одговарајуће *историјске судбине* – не може се замислити ни постојање *православно-словенске цивилизације* као такве, за коју управо *српски етнокултурни модел*, показаће се након дубљих увида и анализа, представља семантичко језгро и иницијално полазиште. На основу чега овако нешто тврдимо, заједно са другим ауторима, показано је и у разним, нашим ранијим студијама и радovima, а делом и у овој књизи.

* * *

У претходном делу излагања су у првом реду уоквирени, набројани и укратко предочени поједини *сирайешко-дугорочни* и *примарно-нейосредни* начини идентитетске одбране. Они су, поред

осталог, везани и за сагледавања могућности директног и трајног заустављања/анулирања *антиисрбизма*, схваћеног као појава од суштинске важности и антипод у односу на *афирмативно српство* [173] и његова кључна упоришта. Са становишта нашег приступа, један од основних предуслова за разумевање садашње српске ситуације и могућности одбране представља *освешћење и разумевање* основних етничких, цивилизацијских, религијских, друштвених и етногенетских проблема, недоумица и питања – почев од разних аспеката управо антиисрбизма. Првенствено се то односи на оне његове појавне облике који су у директној вези с геополитичким оквирима, у релацији с проблемом пре свега етничког, [174] али и социјалног и политичког инжењеринга, преко начина стварања елита, те културног и хибридног рата и томе слично.

Исто тако, од суштинског значаја за нас је и одређење спрам представа о основној *српској идеји*, а пре свега у односу на значење и циљеве *српске мисије*, чиме ћемо се преваходно позабавити у наредном делу књиге. У том смислу, посебно су важна идентитетска упоришта заснована на *православљу* и *вишеслојној народној традицији*, која је многоструко с њим испреплетена и повезана. [175] Управо ови феномени се, у склопу одговарајућих разматрања и анализа, појављују као суштински када је реч о декодирању *примарних основа српске самосвесћи*. [176] Као што примећује Милорад Екмечић – „изградња националног идентитета везаног за

православну цркву, од губљења независности“, уз трајање турске власти до 1912, „обављена је на традицији средњовековне српске државе“, а „православље је било главни и основни оквир духовног простора српског народа“. [177]

* * *

У дотичном посматрачко-аналитичком контексту, изузетно важни су и увиди у базично устројство српског друштва, посматраног у његовој дијахронијској и синхронијској перспективи, с првенственим акцентом на уочавању *значаја идејних сисџема и идеологија*. [178] Притом је, дакле, приликом разматрања идентитета – а саобразно разумевању *срџских ѓројекција везаних за будућности* [179] – неопходно велику пажњу посветити и *ѓрошлости*, јер је то један од најнепосреднијих начина да се уоче примарни елементи и околности уобличавања сложених образаца српског самопоимања. Према томе, од непроцењивог значаја су управо поменута питања одређења и пројектовања (српске) прошлости и будућности, због тога што преко детектовања основних модела њиховог тумачења најдиректније долазимо до разумевања суштинских елемената онога што можемо назвати *срџском идејом* и *срџском мисџом*. [180]

На све ово се надовезује и однос према другим, најзначајнијим испољавањима духовне културе, почев од њених *риџуалних* и „*миџско-завеџних*“ *асџекаџа*. Они су се у пракси показали као врло ефикасна, па и дугорочно посматрано практична средства иденти-

тетске одбране, почев од *лиџија* и *славе* [181] до *срџских завџа* [182] и с њима повезаних, најупечатљивијих *срџских идејних сисџема*.

Сходно томе, када је реч о *кључним идејним сисџемима*, од прворазредне (пре свега идентитетске) важности је уочавање особених идејних основа које су довеле до формирања *џпредсџава о Србима као Новом Израџљу* (новозаветном изабраном народу) и више или мање блиских, али још увек недовољно истражених образаца, [183] рачунајући ту и делимично надовезујуће, а делом и комплементарно-супротне *џпредсџаве о Пранароду*. [184] Поводом тога, као што показују резултати спроведених проучавања, за разумевање читаве ове проблематике и с њом повезаних појава најбитније је управо оно што је из одређених разлога *скрајнуџо и џређуџано/скривено*, па се неретко стиче утисак као да је, у ствари, истовремено и – у квалитативном смислу, тј. на суштински начин – *забрађено*. [185] Управо ту, у поменутих доменима заповстављеног и забрађеног – показавће се након дубљих увида – неретко се крију и *суџџинска уџориџџа џримарног срџског иденџџџеџског и кулџџурног обрасца*, исто као и *главни начини одбране од иденџџџеџске деконсџџрукџије и еџџничке десџџрукџије*.

* * *

У непосредној вези с претходним, логично се поставља још једно додатно питање, чије смо разрешење већ наговестили: шта би било то што је у највећој

мери „запостављено“ и „забрањено“? Одговор није превише тежак, јер се његово проналажење истовремено тиче управо разоткривања оне „велике идеје“ која је постојано присутна у српској мисли и српском предању. Дакле, он би могао да гласи: запостављено је и готово „забрањено“, исто као и у више наврата током српске историје, пре свега оно о чему, као посебно значајном, сасвим јасно говоре како старе, недвосмислене чињенице тако и архетипски слојеви народног предања, слично као и врхови и најизразитији представници српске духовности, [186] када указују на јединственост, особеност и значај *српске еџничке личности*. [187] Тако и Свети владика Николај Велимировић, поред осталог, каже: „И као што је Христос одредио изванредно велики задатак своме љубљеном ученику светом Јовану, тако је одредио велики задатак српском народу, велику мисију међу ближим и даљим народима“. [188] По одговарајућим представама, „теодулија, спремност читавог народа, како по вертикалној структури, тако и по трајању кроз време, да се служи Богу, уздиже Српски народ изнад свих савремених народа“. [189]

Шта би то, у преводу на (у већој мери) „световни“ језик, могло да значи? Пре свега да, уколико се на нивоу српске колективне свести не обнови и не оживотвори – са становишта српске колективне психе сасвим иманентна и неопходна – *велика идеја* о јединственој, истовремено и *сасвим особеној* и универзалној мисији српског народа,

[190] онда ће и он, а првенствено његова дијаспора, [191] временом ишчезнути. И управо у томе би се, дакле – односно у обнови и пуној ревитализацији дубоко укорене и од свести склоњене *идеје о српској мисији и свейој српској земљи* [192] – налазила и *суштина српске идентитетске одбране*, најснажнији и најпостојанији идентитетски штит. Сходно томе, коначни исход тј. дилема „са штитом или на њему“ итекако ће зависити од доношења судбоносне одлуке и одређења спрам овог питања, те од активне употребе поменутог *штита*, на нивоу читавог српског друштва и простора. О свему томе на овом месту осветљавајући различите димензије пишемо и подробније, позивајући се, осим на непосредне чињенице, такође и на меродавне научне и духовне ауторитете.

Уосталом, и Достојевски – као што се излаже у *Пишчевом дневнику* – сматра да „сваки велики народ мора веровати, ако жели дуго да остане жив, да се управо у њему и само у њему крије спасење света, да он живи зато да би стајао на челу свих народа, да би их све придружио себи скупа и водио их све у складном хору ка коначном циљу који им је свима намењен“. [193] Ово се налази у основи и *руске и српске идеје*, чију суштинску повезаност – као што је већ указано – на више нивоа јасно примећујемо. По Николају Велимировићу, подсећамо, „судба свих праведних народа уопште слична је судби Христовој, но ниједног тако као српског народа“. [194]

***Сакралне идеје и Светио дело –
тежње и могућности усвојављања
Нове српске цивилизације, у вези
с моћивом усвојичавања Новог
Израиља: разоткривени кључеви
идентичног самоостварења,
а истовремено и одбране***

Забрањена традиција и прећутано
знање/сила

Често се од различитих саговорника, приликом разматрања важних тема прошлости и садашњости, може чути питање изречено у облику једне врсте вапаја: „Зашто се све ово дешава Србима?“ [195] Одговор – чија смо скривена врата основних значења већ увелико препознали и отшкринули – мада наизглед ненадано, ипак постоји. И он је, штавише, једна врста *јавне тајне*, јер је сасвим доступан људском (и српском) уму, тј. онима што постојано и трудољубиво трагају за овим одговором, а пре свега истраживачима који не беже од истина и решења, ма какви они били.

Паралелно с јединственим геополитичким положајем српског етничког простора, дотични одговор, та „страшна тајна“ која је наслућена, тиче се ни мање ни више него степена јачине воље и успешности обнављања, усложњавања и конкретне манифестације *идејне основе српства, српске цивилизације и историјске мисије*. О овој *идејној основи* писали су разни аутори, међу њима и они врхунски научници који су непосредно доказали своју тврдњу о томе

јесте) најчвршћи темељ српске културе и аутентичног „српског наследа на свет“. Примера ради, као што примећује Димитрије Богдановић, „у непосредном контакту са Светим писмом, без одвећ масивног посредништва телолошке књижевности, могле су се уочити неке ствари које у византијској историји нису избиле у први план или уопште нису дошле до изражаја“, а „то је случај, видећемо, са идејом 'народа Божјег', далеко живљом, активнијом и судбоноснијом у историји српског народа (не само у средњовековној епохи) него у историји Византије, која је у том моменту такорећи и нема“. [196]

Прецизније казано, а о чему смо и претходно већ говорили, све што се данас дешава Србима и све што им се у прошлости дешавало тешко да може бити без важних релација и блиских веза са помињаним представама о Србима као *Новом, Другом и Коначном Израиљу*, изабраном народу Божјем, уз непосредну конкретизацију ове идеје на нивоу *сасвим одређених* српских родоначелника и њихових настављача, сакралних тачака српске земље и догађаја из српске историје. Као што је малочас наговештено, да је управо ово била „идеологија“ средњовековне немањихке српске државе непосредно је, поред осталих, доказао и историчар Милош Благојевић, пре свега у раду „О националним и државним интересима у делима Доментијана – Срби *изабрани народ*“. [197] О овоме су врло аргументовано писали и Димитрије Богдановић, Војислав Ђурић и други пре њих, [198] исто као и разни аутори после, почев од

Смиље Марјановић-Душанић, Бошка Бојовића, Александра Савића итд. [199]

У сваком случају, централна и у највећој мери сакрално одређујућа идеологија средњовековне немањићке српске државе (и српске државотворности) била је заснована управо на представама о *Новом Израилу*, при чему – „посебно у повељама и црквеном сликарству из времена Милутина и Душана, идеја светог корена и богоизабраног вође ‘Новог Израилја’ послужиће да се формулише један смелији владарски програм, који је водио српску државу ка уздизању на царство“. [200] У склопу овог програма, дакле, до изражаја долази управо „поистовећивање немањићких владара са старозаветним и новозаветним узорима“, уз посебно истицање тема „светог корена, светородне династије и посвећеног владара“. [201]

Међутим, ово није само теоријско и научно, већ и врло практично питање, јер се итекако тиче *еџничког самоосићварења*, тј. задобијања *сушћинске семанћичке слободе и конкретног одређења сѳрам садашњосћи и будућносћи* српских земаља, народа и цивилизације. Заправо, онај ко познаје суштину *народне* (у овом случају *српске*) *идеје*, тј. *средисћњег кулћурног обрасца* што најдиректније уобличава кретање једног етноса кроз историју, долази до могућности да тачно спозна и који су основни предуслови српског препорода. Иако, с једне стране, све ово није никаква тајна за упућене, с друге се стране – у српском, као и глобалном, друштву и читавом контексту – спреча-

ва постојано и „масовно“ упознавање и представљање суштинских културно-цивилизацијских садржаја са највећом архетипском снагом. Због тога данас можемо говорити и о *језгру српске традиције* као о једној врсти „забрањене традиције“, [202] у својој пуности и суштини данас директно доступној само малобројним научницима и проучаваоцима ове проблематике. Ипак, управо потискивање оваквих садржаја чини то да се они *испољавају на сасвим неочекиване начине*, на архетипским нивоима објављујући своје постојање и мистичну суштину. [203] Јер, као што се да наслутити, прошлост је често у највећој мери жива баш онда када се свим силама трудимо да је не приметимо или сакријемо. [204]

Идентитетска суштина Срба

Где је, дакле, кључ за истинско разумевање *српске идеје*? Поводом тога, вреди још једном нагласити – да представе о *Новом Израљу* означавају суштински важан аспект српске прошлости (исто као и колективне психе, укључујући ту и *српску идеју* и с њом повезана схватања *историјске мисије*) јасно је показано и доказано у чврсто утемељеним научним радовима и студијама. [205] Дакле, нису то никакви изрази новог времена и нових домишљања, већ постоји непрестани, више или мање наглашени континуитет. Штавише, без представе о српском народу и земљи као *Новом, Другом и Последњем Израљу* – *изабраном и* | 67

одазваном народу Божјем и свейој српској земљи – српска колективна свест не допире до својих корена нити поседује свој колективни фокус, односно мисију и визију, јер је управо ово *средњиња ний конинуишеиџа* на којој је наведена свест била заснована током векова, све до данашњих дана. Исто тако, уколико је лишена ових образаца, српска етничка личност не може да располаже ни примарном идејом о моделу свог деловања у садашњости и будућности, као што нема ни јасну представу о прошлости, [206] која представља неопходан темељ за аутентичну егзистенцију и самоостваривање у савременом и будућем свету.

Све у свему – „чињеница да је древна замисао о богоизабрању (у својој јудео-хришћанској итерацији) добила нарочиту политичко-теолошку разраду у средњовековној Србији добро је, и одавно, позната науци; збиља, схватање да су световни и духовни предводници Срба – а посредством њих и шира заједница – у очима Свевишњег уживали посебан статус толико је заступљено у изворима да напосто није могло остати непримећено“. [207] Било како било, српски народ – када је реч о језгреним садржајима колективне свести и душе – доказано није исти као и други народи [208] (уосталом, са одговарајућег становишта посматрано, *два народа не могу и не треба да буду исти*) [209] нити, пак, може да опстане без *испољавања своје суштинине*. Дакле, у духу наведених разматрања српске колективне психе и њених упоришних

68 | садржаја могло би се чак, крајње саже-

то, констатовати да *српски народ* (и његова земља) неизоставно мора испољавати своју идентитетску суштину или неће ни постојати, [210] уз универзалне последице које би, са наведеног становишта, произвео његов силазак с историјске позорнице. Подсетићемо, у складу с дубоко увреженим српским представама – „ако су Срби нови Израелћани, друго царско свештенство, то значи да су они после старозаветних Јевреја као хришћански народ сада нове гране на Христовој маслини, заправо следећи чланови заједнице са истинитим Богом“, тј. „Срби су стога нови Израил и друго царско свештенство, што су комплементарни појмови“. [211]

Антисрбизам, глобални токови и српска мисија

Покушајмо сада да направимо и изванредан дигресивни искорак. Наиме, осим претходног, када је реч о савременим светским збивањима која су ушла у фазу необичне динамике, поставља се још једно важно питање. Оно би се могло уобличити и на следећи начин: како ће се сви ови актуелни, турбулентни и тешко предвидиви савремени токови одразити на човека као таквог? [212] Управо ово представља и једно од најважнијих, суштинских питања опште природе. Притом, вероватно нећемо погрешити уколико приметимо да су се, у новијим и савременим околностима, појмови *српског* и *људског* често подударали, понекад и на необично упечатљив начин.

Није неуобичајено ни да код српских писаца (рецимо, код Борислава Пекића) алегоријска указивања „на судбину српског идентитета упућују, шире, на претпоставке сложености опстајања човечанства уопште“. [213] Поврх тога, по једном такође врло упућујућем запажању, „постчовјеку и трансчовјеку XXI вијека који жели да постане Номо Deus сметају Богочовјек и Његов човјек“, односно – „можда етимолошки није сасвим провјерено, али једно од могућих заборављених значења имена ‘Србин’ јесте управо то – човјек“. [214] По Ћогу, „бити човјеком или Србином у доба Мегалополиса ни само по себи није мало“. [215] С тим у вези, исто тако, „није српски завјет престао да хришћански осмишљава и оријентише наше животе већ је Мегалополису засметала управо та његова способност“, тј. још увек витална моћ да се преко свог *Заветѝа* саопште „свеопште божанске поруке“ које су упућене сваком човеку у сваком историјском периоду. [216] Међутим, с обзиром на то да се „Мегалополис увијек појављује као продавац *једине исцрпне универзалносѝи*, он се увијек брине да она национална буде дискредитована и одбачена“. [217]

У многим аспектима посматрано, српски свет, тј. *српска цивилизација*, [218] рушио се заједно са људским светом и цивилизацијом; међутим, с друге стране – посматрано са афирмативних становишта колективне свести српског етноса – могло би се рећи, као што то
70 | разни аутори и чине, да се *српски свет* потенцијално обнавља и јача заједно са

слободним човечанс̄ивом у изворном смислу речи. [219] Један од разлога за овакво схватање је и то што је управо идеја богочовечанс̄ива дубоко уткана у православно-словенски цивилизацијски и српски етнички код, исто као и у пројекције српске будућности, те у одговарајуће представе о историјској мисији. [220] По Јустину Поповићу, примера ради, главне смернице и одлике (српске) *свѣтосавске ѿпросвѣте* „могле би се формулисати овако: (...) Човек је биће које се најидеалније и најреалније може усавршити и довршити Богочовеком“, при чему „свака људска делатност: философија, наука, занатство, земљорадња, уметност, просвета, култура, добија своју непролазну вредност када се освети и осмисли Богочовеком“ итд. [221]

У вези с претходним, из угла проучавања српског етничког контекста, али и за српску јавност, од посебне је важности, такође, и вишеструко препозната околност да је *антиисрбизам* саставни, врло важан аспект онога што се може означити као *глобалистичаризам*. [222] С обзиром на то да се иза *глобалистичари* зма, по бројним ауторима, у ствари пре свега крију колективни Запад и његови интереси, логично је и да се читав овај процес неретко сагледава управо у духу раскринкавања намере „атлантиста“ да распарчају и униште руски и српски етничко-етногенетски и цивилизацијски простор. [223]

Међутим, процес ширења нетрпељивости према Србима се и даље наставља, при чему не постоје чак ни

назнаке да би деца ускоро у школама – најпре у југоисточној Европи, а затим и у западним или исламским земљама итд. – могла учити о србомржњи као о великом етичком посрнућу; нити постоје блиска очекивања да ће се становници разних земаља бар обавестити какав је проблем, са јединственим геноцидним последицама, за читаво човечанство представљао и још увек представља антисрбизам. [224] Осим тога, у овом тренутку још увек нема ни наговештаја да би људи у земљама погођеним антисрбизмом могли знати основне и неупитне податке о Јасеновцу и другим логорима смрти у којима су убијани невини српски цивили, или о петовековном ропству под Турцима, о политици Ватикана, терору аустроугарских власти, разним бомбардовањима и слично. Из тога би, аналогно забрањеном антисемитизму, морао произилазити закључак да се данас Срби не смеју прогањати и убијати (само зато што су Срби), нити се на било који начин уништавати српске земље.

Уз то – са становишта идејних поставки својеврсног *семантичко-интерпретативног смртоносног обруча* који је припремљен као подлога за спровођење нових прогона, репресија и геноцида над Србима, [225] а који полази од наратива да Срби, у ствари, нису највеће жртве, већ „националисти што спроводе злочине“ – остаје „нејасно како су 'доброћудни' околбалкански национализми довели до протеривања преко 400.000 Срба из Хрватске, скоро 400.000 Срба из Федерације БиХ и

200.000 Срба са 'Косова', док је злоћудни српски национализам из Србије протерао занемарљив број припадника других нација?“ [226] Између осталог, такође, „из угла инверзног национализма као кључне састојнице доминантне неоколонијалне идеологије у Србији, српски национализам се може елиминисати само тако што ће се Србија помирити са својим што мањим границама“. [227]

Већ помињани слависта, академик Предраг Пипер, је – као што смо више пута наглашавали и у другим студијама – пре више од двадесет година приметио да је *феномен антиисрбизма данас* „сасвим очигледна чињеница, тј. таква коју не треба доказивати неком логичком аргументацијом, довољно је отворити новине или укључити радио“, а „експлицитно именоване те чињенице избегава се да би она била што касније идентификована, односно да би могла што дуже да несметано делује у разноврсности својих појавних облика“. [228] Било како било, управо *антиисрбизам* и *Нови Израил* – посматрани и самостално и у међусобном односу – требало би да буду неке од основних тема разматрања и у ширим и најопштијим оквирима, јер се само тако може указати на суштину постојећег проблема. И антиисрбизам, слично попут феномена које означавамо као *Срби – Нови Израил* и *српска мисија*, такође има јасно назначен, али врло специфичан, универзални предзнак.

Универзална тајна косовског завета

Како бисмо, дакле, у складу с претходним, још прецизније могли дефинисати српски народ? Поврх свега, веома важан је и утисак с којим се често срећемо, заједно с другим ауторима. Он би се могао сажети и у запажању да српски народ и земље представљају *глобалну ѿајну*. [229] У вези с тим, јасно се уочава и околност да разматрана *народна личност* има један кључни „проблем“, првенствено везан за чињеницу да је њена срж непосредно утемељена и заснована на *културно-духовном програму* који је изузетно захтеван [230] и који се, посебно у новије време, не остварује свесно и постојано, до јасно одређеног циља. Заправо, он се реализује уз бројне, понекад тешко премостиве препреке, [231] у међупростору између непрестаних успона и падова, *расијећа и васкрсења*. По једном упечатљивом теолошком виђењу, српски народ у ствари поседује „*завјетну историјско-есхаѿолошку усмјереност*“ које често није био достојан и којој није био досљедан“, али која је свакако представљала целовито и у правом смислу речи *хришћанско* остваривање „сакрално-васкрсног етоса Новог завјета“. [232] Притом, поврх тога, српска заветна мисао је „управо подразумијевала *оѿиѿор* у временима окупације и *друшѿивену ѿравду засновану на еѿосу* у временима мира“. [233]

Приликом проучавања српске духовне културе, наслеђа и етноса у целини, установљено је да је у српској тра-

дицији, представљајући њен суштински и највиши израз, посебно наглашена идеја о *особеној историјских мисији*, тј. о својеврсној *изабраности*. Као што је већ више пута указивано, до овакве тврдње долазимо следећи истраживања и закључке уважених историчара и филозофа, академика и разних других упућених научника, најистакнутијих теолога и духовника; исто као и преко различитих израза народне традиције, али и новијих, савремених садржаја. Претходно поменута идеја је базирана на *новозавешном идеалу*, пренесеном на раван светске историје и човечанства, а управо *косовски завеш/миш* представља типичан и непосредан израз овог новозаветног и хришћанског, [234] али истовремено и дубоко увреженог изворно-традицијског обрасца. [235]

При томе је *Косово*, свакако, један од најсуштинскијих појмова српског наслеђа у целини, који не поседује само националну, већ и лично-егзистенцијалну и свечовечанску поруку, веома сложену и утемељену на начелима универзалних вредности. [236] У првом реду, ипак, *косовски завеш* који је директно заснован на идејама о *Новом Израиљу* [237] представља језгро, неодвојиви и саставни део српске самосвести, [238] без којег је егзистенција овог етноса немогућа – а при чему је, подразумева се, беспредметно и неумесно размишљати о томе *има ли српски народ право на постојање или не*. [239]

Савршени народ, света земља и представе о богочовечанству

Шта, у ствари, означава *срїска за-
вeй̄на свeс̄т̄и*, која је недељиво скопчана
с представама о *Новом Израиљу*, од-
носно са *свeшћу о својој изабраност̄и*?
Као што се може приметити у склопу
овог питања, месијанска идеја о по-
себној историјској мисији, као и о иза-
браности, представља основни темељ
срїског духовног йрограма, те *eй̄нокул-
т̄урног йос̄т̄иојања и самореализације*.
Напоредо с тим, посматрано у блиском
смислу, повезана идеја о *богочовечан-
с̄т̄иву* свеприсутна је и у словенској, али
првенствено у православно-словенској
цивилизацији – између осталог и у јас-
ној релацији са данас нашироко позна-
тим, руским заветним идејама о *Трећем
Риму* и *Свeй̄ој Русији*. [240] Уз то, и о
словенској историјској мисији надахну-
то говоре многобројни филозофи и књи-
жевници, теолози, уметници, научници,
мистици и други [241] – дорађујући и
усложњавајући основно идејно јез-
гро одговарајућег културно-цивилиза-
цијског комплекса, који је формиран
у дубљој прошлости, пролазећи затим
кроз различите фазе. Истој целини сва-
како припадају и Срби, а српске идеј-
не матрице су многоструко повезане с
руским. [242]

Штавише, у дотичном смислу ва-
жно је додатно нагласити да се при-
суство сродних представа и мотива
у колективној свести Руса директно
надовезује на српски прототип, као
76 | што примећују и упућени научници

са Запада. [243] Међутим, када је реч о основној *српској идеји* и њеној непосредној реализацији, утисак је да се она – иако одавно уобличена, представљајући прототип и за сродне руске идеје [244] – још увек ревитализује и устоличује у дефинитивној изградњи, тј. повратку, свести о сопственој духовно-историјској мисији и њеном значају, коју српском етносу континуирано саопштавају средишњи и идеалтипски изрази традиције. [245] Наиме, кретање српског колективног бића углавном је било постојано у верности *српској идеји*, али се понекад чини и да је ово *креишање* прилично „инстинктивно“, махом усмеравано несвесно-нагонским механизмима и процесима, који произлазе из непроменљивих кодова одговарајуће идејне матрице. [246] Другим речима, стиче се утисак да оно (још увек) не представља израз високопросвећене самосвесне активности, ка савршенству усмереног, *народа јединствене мисије* [247] – дефинисаног као таквог на бази светосавских принципа, новозаветних (али и старозаветних и дубљих традицијских) вредности и начела још током средњег века, на шта указују већ више пута помињани и други истакнути научници у својим студијама. [248]

Саобразно томе, средишњи српски народни образац (тј. *Идеја/Завет*) [249] још увек није освешћен и оваплоћен у оној мери која омогућава општи квалитативни преображај друштва и (само) остваривање *програма* са не само националним, већ и свечовечански пројектованим, мисионарским духовно-кул-

турним предзнаком. [250] Међутим, он није освешћен првенствено због тога што тренутно представља једну врсту у већој мери *īрећуīиане* (па чак, у значајној мери, и *īосредно забрањене*) [251] него *īајне īтрадиције*. Сасвим супротно површним тумачењима извесних савремених појава – идеје о Србима као *изабраном народу* и о *Срīској земљи* као *свеīој земљи* [252] (која се уједно доживљава и у смислу одређене врсте *меīафизичког средишīиа свеīа*), [253] исто као и представе о посебном значају Срба и њиховој јединственој есхатолошкој историјској мисији, нису производ новијег времена нити су нешто што зависи од конкретних, актуелних политичких околности. [254] Ово би се могло констатовати и поред утиска да управо поменуте околности, и у новије и најновије време, потенцијално потпомажу усложњавање и непосредну манифестацију садржаја наведеног типа.

Модел за разумевање српске заго-
нетке – додатно сажимање образаца

После изнесених осврта и закључака неизоставно се, изнова, поставља основно и суштинско питање – *на који начин је решива загонеīка срīске исīорије? И може ли се срīски исīоријско-īеодулски īрограм, како би потенцијално гласила једна од формулација, [255] реализоваīи у савременој сīварносīи?*

Овде треба подсетити и да је *заго-
неīка* „врло стара фолклорна врста“, а
78 | претпоставља се да је у ранијим време-

нима управо „служила уочавању мање приметних особина неке ствари и вежбању у досетљивости“. [256] Познато је и да је кључна реч сваке загонетке у ствари њена *одгонетика*, односно – једини појам који се никако не сме наћи међу речима што чине садржај загонетке.

Слично томе, и данас као и раније, *кључна одредница* везана за загонетку актуелне српске стварности, као и за узрок и решење целокупне „ситуације“ у којој се српски народ тренутно налази, јесте управо онај појам који се у савременим околностима готово никада не изговара и не представља, којег нема у „јавном дискурсу“, у медијима, нити у свакодневној комуникацији и „културној понуди“ итд. Реч је управо о суштински важним, а „недостајућим“ речима, односно – о *српској идеји* и *српској мисији*, а превасходно о *српским завештањима*, *Новом Израилу* и свему оном, несумњиво сложеном и дубоком, што се за њега везује. По једном тумачењу, циљ постојања *Српског Завешта* је управо то да се „и ми свакодневно, од овога дана, од овога часа и овога трена привољевамо нашим личним подвижничким и светотајинским учешћем у животу наше помесне и отачаствене Цркве, ван које Христовом Србу нема спасења, учешћем у Црквеном Завету 'новог српског израила' “. [257]

Када говоримо о наведеном идејном систему, заснованом на идеји о *савршеном народу*, али и о другим кључним представама о српској идеји и српској мисији, осим значаја на колективном нивоу ови обрасци и духов-

но-културна утемељења истовремено се препознају и као потенцијално врло ефикасни *модел* индивидуалног *претображаја*, [258] те као делотворни, готово идеалтипски, *начини заштите* од наметаних модела семантичког поробљавања, [259] окупације, (нео)колонијализма и глобализације. С тим у вези, као што је примећено, треба знати да „када су чланови једне националне заједнице биолошки угрожени управо због припадности тој националној заједници, онда они очекују да у националној заједници нађу заштиту“, тј. „тада постаје чак интуитивно јасно да је *национални идентитет* заправо *интегрирајући* једног народа, наиме систем његовог општег самоодржања, као што је то идентитет личности сваког од нас“. [260] По једном важном запажању, „Срби морају учити од Јевреја – а пре свих од Симона Визентала – да се пред 'правом, великом и потпуном људском несрећом' не сме остати нем“, односно „треба учинити све да се 'симболичко насиље' стави у функцију усправљања и оздрављења, а не оправдавања властите пропасти“. [261]

Као с претходним аспектима суштински повезан, тј. пратећи и у актуелној стварности (када је реч о уочавању основних, скривених узрока најважнијих дешавања) такође недостајући елемент, јавља се и појам *анти-србизма*. За њега би се могло рећи и да је по својој пракси и последицама сасвим очигледно у рангу са феноменом антисемитизма пре и за време Другог светског рата. [262] Томе би, међутим,

требало придодати неопходну напомену да је антисрбизам *и данас* подједнако заступљен *као и некада*, у време ратова и сукоба што су се одвијали *од њо-чејка до краја двадесетог века* – када је кулминирао, представљајући и један од њихових прикривених покретача – *слично као и ње њих*.

Тешко је, притом, не запазити да ова околност врло индикативно одговара управо релацији између *Старог Израиља* и *Новог Израиља*, посматраној у складу с могућностима различитих тумачења општег метафизичко-историјског, историозофског и есхатолошког контекста. У прилог наведене тврдње можемо, додатно, упоредити многобројне доступне податке и меродавне бројке, који говоре о помињаним *српским сјрадањима*, почев од многовековне турско-исламске окупације – уз погибије, проверавања и геноциде огромних размера [263] – па све до краја XX века и савремених околности; од Косова до Јасеновца, широм Старе Србије, Српске Крајине [264] и најновијих дешавања – опет на Косову и Метохији и у Српској Крајини, Босни, Херцеговини итд, уздуж и попреко српског етничког простора, али и у расејању, практично свуда где су живели и живе Срби.

У свему томе, поврх представа и с њима повезаних чињеница о *Богонароду*, *глобалном антисрбизму* и свега наведеног, важно је још једном нагласити и да *систем српских завета* – у смислу посебно видљивог изданка (или комплементарног елемента) *српске идеје* и пратећих садржаја што говоре о српском

народу као посебно важном субјекту историје – такође потенцијално може да представља „кључ над кључевима“ за разумевање најважнијих питања.

Ту, што је веома важно, треба додатно подсетити и како „нема никакве сумње у то да је у косовским списима фокус померен са светородне лозе на Лазарев искупитељски чин, односно на његове реликвије као опипљив стожер ‘Новог Израиља’“, уз посебно скретање пажње „на места из извора на којима се веза са Немањићима, и то пре свега са Симеоном и Савом, очитује најјасније могуће; сетимо се Лазара који, на дан битке, призива ‘свештену двојицу’ да се заложу за очување *завеџа с Богом* (нагласио И. Т.)“. [265] И други „чиниоци континуитета“ јасно су наглашавани – почев од сремских Бранковића, уз инсистирање на „спони између светих деспота и њихових далеких предака, чију су спасењску улогу преузели и властитим средствима наставили“ [266] – с тим да постојаност образаца сродне врсте, у разним појавним облицима, прилично јасно можемо пратити све до данас.

Овде, притом, пре свега говоримо управо о разумевању *српске загонетке*, односно суштине садашње ситуације и судбине овог народа. Прецизније казано, гледано са афирмативног српског становишта, и ово је без икакве сумње једна од најважнијих одгонетки народног препорода, својим постојањем и виталношћу живо указујући на реалност могућности *Васкрса након (преурањеног ујиска) духовне, идентитетске и физичке йосус-шалоси*.

Бројне чињенице додатно нас наводе на закључак о посебном, за разматрани народ одређујућем и условљујућем, значају *српских завейта* (почев од *косовског*) и с њима повезаног сложеног идејног комплекса, који је ванвременског и архетипског карактера. Видели смо, дакле, да су представе о *Новом Израилу* и о *кључним српским завейтима* у ствари сасвим блиско повезане, а њихове суштине нераздвојиво се преплићу међу примордијалним значењима српских архетипова и прапочетака. Уз то, важно је имати у виду да је за *архејтипове* карактеристично и да – што се више потискују, њихово израћање из „дубина несвесног“, када за то дође време, бива израженије.

Ка Новој српској цивилизацији

Може се приметити да је у новије време дошло до поновног откривања значаја идејних образаца везаних за представе о *српској древносћи* и *одазваном народу* у колективној психи Срба. Ово се десило упркос свим покушајима да они остану невидљиви и у домену „забрањене традиције“, у склопу реализације пројекта „забрањеног српског идентитета“ – тј. свођења Срба на својеврсну „не-нацију“ [267] и етнички материјал за изградњу нових нација – најчешће у вези с наметаном стигмом „српског национализма“. [268] У свом раду Слободан Антонић указује на бројне примере „савремених нарација о српском национализму као најопаснијем на Западном Балкану и, уједно, као највећем друштвеном про- | 83
блему у самој Србији“, при чему се так-

ви наративи – саобразно одговарајућим доказима и чињеницама – приписују „утицају неоколонијалних идеологија као доминантних у савременом српском друштву“. [269] У његовом тексту се, уз јасне закључке наведене врсте, на веома прецизан начин објашњавају „идеолошка функција стигме српског национализма и њен утицај на деконструкцију идентитета“. [270]

Наведена пракса прећутног и околног, или пак сасвим непосредног, *брисања српског идентитета* истозначна је са серијском применом етничког инжењеринга у односу на становништво српског етничког порекла, односно с вишестрано примењеним процесима вештачког расрбљавања, праћеног преименовањем значајног броја етногенетских Срба. Подразумева се, међутим, да резултати етничког инжењеринга никад не могу бити прихваћени од стране језгра српског народа, при чему је очигледно да је реч о спољашњем нападу на *природно јединство* српског етничко-етногенетског простора. [271]

Све у свему, српском народу у датој ситуацији није нимало лако да се уравнотежено и постојано развија јер је нападнут вишедимензионално, као и због тога што је питање антисрбизма нужно паралелно решавати на општем, светском и на „унутрашњем“ плану. [272] У дотичном смислу би и начин решавања проблема антисемитизма могао да буде једна врста путоказа, али уз много већу заинтересованост на нивоу целокупне православно-словенске цивилизације (пре свега Русије) да се српски проблем

повољно реши. [273] И ово решавање би, у складу с постојећим околностима, такође требало да има свеобухватни карактер, јер злоћудно *искушење антиисрбизма* већ предуго траје. [274]

Према томе, могло би се констатовати и да *победа мора бити победоносна или је неће бити* – што би био и најсажетији приказ одговора (изражен и кроз наслов рада „Са штитом или на њему“, где се истиче неопходност јасног и одлучног суочавања са присутним изазовима, у складу са свешћу о пресудном значају савременог тренутка) на веома тешке задатке које пред српски народ поставља историја. Такође, као што је показано, ова победа и не може бити остварена без активирања *идентитета српског народа*, сачињеног од садржаја о којима говори наша студија.

Са савремене тачке гледишта и доступних сазнања, стиче се утисак као да рат против српског народа никада није ни престајао, па се због тога о српском простору (у ствари, о геополитичком положају Срба) говори, осим као о „обећаној земљи“, лепшој од свих других, и као о својеврсном „страшном месту“. [275] Заправо, „без сопствене аутентичне слике света колективни субјекат прихвата туђе мапе стварности, почиње да гледа на ствари туђим очима те креће да следи туђе интересе“. [276] Паралелно с тим, „наратив о изразитој малигности српског национализма део је колективне стигматизације Срба и Србије, као особене врсте 'семантичког поробљавања'“. [277]

Било како било, јасно је да српски народ има право на *победоносну и заштитну* | 85

иу своје кулџуре, као и свог ѝосѝојања, те да се *суѝроѝсѝави* онима који се залажу за његово пропадање и свеопште уништење. По Миши Ђурковићу, „иако се овакви примери могу наћи кроз историју, компаративно истраживање судбине руског и српског етницитета представља врло занимљив и инструктиван задатак“, јер „оба народа су велике западне државе, друштва и верске организације доживљавали (и доживљавају) као непријатеља кога треба сузбити, запречити, шринковати, преумити, ослабити и у крајњем случају разорити“. [278] Тренутна ситуација је таква да се понекад стиче утисак како, у тој борби за опстанак и препород, али и за остваривање сопствене мисије, [279] Срби више и немају превише тога да изгубе. Као што је већ наговештено, и то је један од основних разлога због којих наша књига носи управо овај наслов.

Наиме, непрестано вештачко произвођење нових идентитетских групација – у циљу стварања својеврсног геополитичког обруча око српског етноса, при чему су ови идентитети директно засновани на антисрпском дискурсу и антисрбизму, себе одређујући најпре кроз *негацију* у односу на своје изворно порекло – довело је до једне врсте *геноцидног сѝања* на српском етничко-етногенетском простору. [280] Резултат је био постојано уништавање, прогањање и асимиловање Срба, уз непрестано онемогућавање мирне егзистенције и стабилног напретка, подстицано од стране „спољашњег фактора“. [281] Такво стање је, наравно, неодрживо на дуге стазе и услед

свега тога нужна је свеобухватна промена, јер се само тако могу омогућити мир и општи напредак. И управо због тога, са становишта легитимних афирмативних српских стремљења – као, у првом реду, резултат свеопште борбе против антисрбизма – *победа мора бити непојунна*, при чему њена реализација првенствено означава *дефинитивно онемогућавање* савремених деструктивних процеса, који имају и превише дугу историју. [282]

Суноврај, али много више и *Вазнесење*, саставни су, супротно-комплементарно уобличени, аспекти сваког тренутка српске историје и оне врсте историјске мисије какву сагледавају историозофи и дубински проучаваоци традиције тог народа, као и његове *особене етничке личности*. Из разматраних садржаја, представа и њихових конотација јасно се детектује основна матрица, тј. унутрашње саморазумевање по којем је *српски одазвани народ* – као провиђењем пројављени и оваплоћени *Нови Израил* – у ствари истовремено и *Последњи Израил*, при чему овај идејни комплекс недвосмислено наглашава *есхајолошки карактер* српске мисије. [283] *Други или Нови Израил* је, саобразно овим представама, узео „првенство 'првом' Израилу, због тога што је у потпуности прихватио православље“. [284] Поменута идеја/мисија била је саставни део средњовековне српске свести и стварности, [285] али је – као највиши израз народног духа – континуирано наставила да траје и да се развија током наредних векова, преузимајући разне појавне облике, међу којима је и сам *косовски завей*. Уз то је ова

идеја јасно пројектована и у будућност како би, у одговарајућем тренутку, могла да се испољи и врхуни у катарзи идеје о рађању, односно обнови, *Нове српске цивилизације* – у смислу сакрално-историјског, духовног и теополитичког изворног језгра православно-словенског културно-цивилизацијског круга – с јединственим, изузетним и свеопштим историјским значајем. [286] Подразумева се, притом, „цивилизацију, пре свега, одликује *нарочити*а логика које је одваја од сваке друге“, а „открити њену логику значи разумети цивилизацију“. [287]

***Право на самосвесћ и зашћићу
– српске „сћецифичности“ као
иденћићейћски шћић и главна ћоља
иденћићейћске одбране (или умесћо
завршног осврћа)***

Шта су, према томе, основни закључци наших досадашњих истраживања и разматрања, које треба и додатно поменути? Српски етнос, односно *етнички феномен*, поседује одређене особености јединствене природе. Оне су – за све што помно проучавају овај народ и културно-историјске оквире у којима се он налазио – итекако видљиве и у општим, светским оквирима. Међу тим специфичностима истичу се и представе о Србима као *изабраном и одазваном народу, Новом Израћу*, те *ћредсћаве о српској древности и ећнокулћурном конћинуићейћу* одговарајућег наслеђа, [288] исто као и о *Пранароду*, али и *други идејни сисћеми* који се наслањају на ове што су у првом реду уочљиви. [289]

Такође, са становишта издвајања посебно упечатљивих српских специфичности, у примарном смислу је изражена и *српска заветна свесћ*. Она се испољава у постојању не једног већ читавог система српских завета (од *свештосавског* и *косовског* до *јасеновачког завета* итд). У непосредној вези с тим, видљиву српску особеност чини и постојање изузетног, а још увек недовољно оствареног „мисионарско-есхатолошког“ набоја, повезаног с бројним представама и идејама о *српској мисији* (богочовечанског и универзалног карактера). [290] Свакако, реч је о врло сложеним садржајима који се не могу свести на „миленаристичке обраце“ [291] или – упркос првим (и преурањеним) утисцима – на уобичајене типолошке моделе који се заснивају на представама о „изабраности“ одређене групације. [292]

Несумњиву српску самосвојност на веома јасан начин исто тако наглашава и одликује, овде вишекратно помињана, чињеница општераширеног и сасвим изузетног постојања феномена *антиисрбизма*, мржње и нетрпељивости глобалних размера према Србима, као и према њиховој култури, кључним идејним и егзистенцијалним обрасцима, традицији, језику и писму, те постојању као таквом. Ова мржња је у новијим околностима (као суштински јединствен феномен, мада не тако ретко упарен са *русофобијом/антиирусизмом*) [293] у многome заменила *антиисемијизам*, при чему су антиисрбизам и русофобија и од раније, слично као и данас, такође били континуирано свеприсутни. [294] Отуда је и

одбрана српског идентитета и постојања неупитно повезана управо са заштитом од теорије и праксе антисрбизма, као и од пратећег, непосредног и „семантичког“ поробљавања. [295]

* * *

Ове, претходно наведене особености српског етничког феномена у значајној мери објашњавају и приступ наше студије, у склопу којег су кључне речи: *мисија, идеја, завей̄, контӣннуит̄еӣ/древнос̄ӣ, одбрана; Нови Израил̄, антӣисрбизам*. Поменути суштински појмови, дакле, у себи обједињују неке од главних српских специфичности, тј. оне које превасходно примећујемо (и онакве каквим их у првом реду препознајемо) након наших истраживања и анализа. Све су ово, суштински посматрано, итекако повезани појмови, којима смо приступили као јединственој, синергијски повезаној целини – понекад и у контексту својеврсног *мисаоног огледа*, на нивоу једне врсте *примењене науке* [296] чији је циљ да допринесе пружању одговора на суштинска питања опстанка и обнове српског етноса. [297]

Дакле, из нашег угла посматрано, српски феномен је могуће на прави начин сагледати тек у склопу целовитог приступа, односно ако се разматра као *јединствена целина*. [298] Као што се показало након примењене анализе, у тој целини се, у смислу посебно илустративних, издвајају феномени *Новог Израила* и *антиисрбизма*. Настојање на живом наслеђу и потврђивању вредности које улазе у склоп прве, као и на

супротстављању овој другој појави – уз рад на сузбијању свих њених садржаја и оваплоћења – темељни су предуслови одбране од покушаја уништавања српског идентитета, те умањивања његовог етничко-етногенетског и духовног простора. Паралелно с тим, ово је и основни услов за *народни ѿрејород* [299] – у, једино плодотворном, духу *сојсѿвених* базичних идејних, етнокултурних и животних образаца, на које овај народ има *неоѿуђиво ѿраво*.

* * *

Треба ли још нешто придодати на самом крају, односно *иза њега*? Јесмо ли приметили, може бити, како се *мрачна уѿвара србомржње и бескрајних сѿрадања* у нашим мислима и погледима, [300] аналитички промишљеним или најпре слутећим, готово у једном трену (разумевања деловања принципа комплементарних супротности) претворила у *свеѿлосне ѿризоре дубљих разумевања*, односно у непрепознато предграђе *Новог Израѿља*, као језгра суштинске српске самосвести, који је уједно и весник *Новог Јерусалима*? [301] Или нам се све то ипак само учинило? Независно од чврстих научних доказа, мисаоних огледа, домишљања и претпоставки, одговор на ово и друга с њим блиско повезана питања читаоци пре свега могу дати сами себи, јер је *свако од њих ѿозван* да уђе у решавање и дораду, па и живљење ове загонетке, али је најчешће *мало одазваних*. Са становишта упоришних српских идеја, којима смо се најпре бавили у другом делу ове књиге, сличан случај је и са

И као што јунак у бајци, који симболички представља *сойсїво*, има свог противника односно *сенку*, тако и без *свеоїшїе србомржње* можда не би било ни *їоновног буђења Новог Израїља*, али и обратно наравно. Наиме, сагласно овој синергијској повезаности, управо је данашњи *свейрисуїни анїїисрбизам* као – на дубљим аналитичким нивоима препознатљива – реакција на још увек живе примере или одсјаје (некадашње) свести о *Богонароду*, својим разјареним, од ненависти шиштећим гласом дозвоа непосредно истраживање, пробуђење и суочавање са овим својим *сушїинским узроком и їриїајеним їолазишїем*; због којег уосталом и постоји, као његово налицје, дугујући му своју снагу, постојаност и изокренуту суштину. [302] Наизглед ненадано, уз помоћ дуготрајних научних етнокултуролошких стремљења, али и интуитивних увида, поново је на светлост дана изронила „древна риба из морских дубина“ – у ствари из темељних скровишта и препуних одаја српског предања – носећи у својим устима прећутане и занемарене истине и одговоре. [303]

Прво без другог не иде, односно не може да постоји, попут тезе и антитезе, који заједно образују синтезу. И то је једна од отшкринутих или откључаних *срїских їаїни*, садржана у разумевању не само, прво уочљивог, *двојсїва* већ и суштинског *двојединсїва* немерљиво сложеног српског етничког, културног и духовног комплекса, као и његовог историјског усуда. Утисак је и да управо из перспективе *ове одгонейїке* посебно јасно разазнајемо предукус и обзоре

оног најдубљег језгра за којим смо трагали, ванвременског и разнослојног средишта и чворишта *срїсїва*, као и његове *неисцрїне тїрадиције*. Ово знање је, мада представља врхове леденог брега и својеврстан *їпарадокс*, истовремено и сажето упутство за употребу једног од *најїоїтїребнијих идентїиїейїских шїиїїова*, са којима се устаје у борбу и бране мостови српског јединства. Наведена спознаја, с друге стране, ни на који начин није одвојива од *хришћансїва* и његових порука о *изградњи мосїова* и *љубави, миру* и *їравди* што се несумњиво налазе у најужем епицентру српског етничког модела, у прилог чега су навођени бројни примери и јасно установљиви показатељи и докази. [304]

И тако читалац, са свим овим назначеним, досегнутим и предложеним увидима и претпоставкама, као истински јунак сваке па и ове књиге стиже до њене и своје заједничке спознаје. Реч је о *їајни* о којој можда није ни сањао, јер је пре суочавања с полузаборављеним сећањем и *їробуђења* – иза којег, у складу с одговарајућим, главним духовним заветним обрасцима, треба да уследе и *їокајање* и *очишћење* [305] – дуго, веома дуго, заједно с већим делом свог народа, спавао туробним „сном без снова“. А истински *срїски сан* је, у ствари, исто што и *срїска мисија* – колективно и индивидуално народно *їричешће*, заједно са читавом српском историјом, својим *завейним смислом*. [306]

НАПОМЕНЕ

[1] В. причу „Тамни вилајет или само тама“, која је забележена у: Караџић 1867, 245–246.

[2] В. истоимену бајку у: Караџић 1988, 54–56.

[3] По помињаној причи „Тамни вилајет“ – „кад се врате из таме на свијет, а то оно све било драго камење“ и „онда они који нијесу понијели стану се кајати што нијесу, а они што су понијели, што нијесу више“ (Караџић 1867, 246).

[4] У сваком случају, као што ће додатно бити показано и у овој студији, „Срби су видели себе као ‘народ Божји’ или као ‘нови Израил’“, а Српску земљу „као ‘небески Јерусалим’ на земљи“ (Грчић 2011, 191). Поводом тога, „светосавље је општој хришћанској традицији спасења додало и историјске традиције династије ‘светог корена’ (Немањића), која се придружује за остварење небеског Јерусалима на земљи“ (исто, 191). Уп. и: Годоровић 2023, 70–72.

[5] Саобразно теми којом се бавимо, уп. ово и са *сиремљењем ка целовијосији сазнања* као изразом *ауџенитичног (јравославно-словенског) цивилизацијског духа*; о томе в. у: Антонић 2022, 67.

[6] Andrić 1981, 178.

[7] О овом се, на шири и садржајнији начин, говори и у потпоглављу „Сучељености и заједничарења – семантичке супротности и комплементарности српског постојања: полазишни садржаји и тематско-методолошки осврти“, на самом почетку знатно дуже ауторове студије „Нападнути идентитет и могућности одбране – мултидисциплинарна разматрања процеса и начина деконструкције и реконструкције српског идентитета“.

[8] Књига је уобличена у складу с унапред дефинисаним, ограниченим простором, услед захтева издавача. Упркос томе, с друге стране, наш начин излагања подразумевао је – ради подвлачења одређених чињеница и закључака – и повремена поновљена указивања на важне ставке, уз пратећа вишеструка непосредна упућивања на гледишта и доказе различитих аутора, пре свега у виду напомена. Ово је урађено како би се читаоцима директно скренула пажња на поједине закључке, односно на значај ближег упознавања са основним питањима којима се бавила ова студија. Такође је битно нагласити и да је она подељена на две основне целине. Прва од њих се састоји од одељака који су махом образовани тако да представљају својеврсне *џезе*. Оне су углавном сажетог или илустративног карактера, у вези с указивањем на *џемељне њојмове идентитетске одбране*, чије подробније засебно разматрање захтева знатно већи простор. У другом делу књиге долази се до непосредног усредсређивања на теме што су посебно издвојене као суштинске, у смислу представљања примарног „дуалног модела“ који формирају феномени *Новог Израиља* (израженог кроз специфичну, српску форму изабраног, тј. *одазваног* народа) и *антисрбизма*. Дакле, док је први део усмерен на разматрање већег броја елемената/појава, у другом се конкретизујемо на сагледавање издвојених, са нашег становишта најзначајнијих модела, везаних за нападе на српски идентитет, с једне стране, као и за могућности одбране, с друге стране.

[9] Као што је већ наговештено, студија се директно наслања на нашу знатно обимнију књигу „Нападнути идентитет и могућности одбране“, која је завршена почетком 2025. године (и која се у тренутку финализације рада на овом тексту налазила у фази припреме за штампу).

[10] В. различите аспекте наведеног феномена у: Годоровић 2021; Митровић 1991; Деспотовић 2019, 374–417; Ломпар 2015.

[11] Ђурковић 2024, 27.

[12] Исто, 27.

[13] Током времена, управо „кроз садржај *начела српске народности* обликовао се и стварао одређени српски етнички слој који је у духу народном обједињавао, у простору и времену, разне српске заједнице у појединим областима раскомадане Душанове царевине“ (Влаховић 2001, 104).

[14] Влаховић 2001, 104.

[15] Исто, 104.

[16] Уп. рецимо илустративни општи контекст, уз низ конкретних примера, предочен у: Вуковић 2009.

[17] Уп. Дугин 2009, 246. О неким аспектима *исламског модела* геноцида над Србима, који се разликује од *западног модела*, в. на пример у: Гађиновић 2017б, 431–551; уп. и општи оквир изнесен у: Екмечић 2017. У новијем периоду посматрано, в. рецимо један посебно занемарен пример страдања Срба, предочен у: Иванишевић, Грчић-Гавриловић 2016.

[18] Управо тако је гласило питање које је аутору ове књиге, у припремном разговору за интервју, својевремено постављено од стране Слободана Ерића, главног уредника часописа „Геополитика“, магазина за друштвена, политичка, геополитичка и стратешка питања и истраживања.

[19] Уп. Степић 2004; Степић 2019а; Степић 2023.

[20] Овде треба нагласити да је у нашу књигу укључен и текст „*Deconstruction of Serbian identity and the possibilities of defense (in the field of spiritual culture)*“, који је завршен крајем 2024. године, али би из штампе требало да изађе током 2025. године, у склопу тематског зборника који представља круну рада на одговарајућем пројекту (в. уводну фусноту 1).

[21] Уп. на пример: Елијаде 1999, 38.

[22] В. о томе у: Ковић 2015, 9–11.

[23] В. Јеротић 1987, стр. IV.

[24] Павићевић 2006, 358.

[25] Када је реч о *иденитијетју*, уп. на пример: Благојевић 2005, 65–72. У ствари, овај појам „означава континуитет у времену и простору битних карактеристика неке појаве“, а суштински је истозначан и са речју *самосвесити* (исто, 65).

[26] Истовремено, ови односи у многоме одређују и универзалне токове.

[27] Тако, поред осталог, изузетно значајно Цвијићево наслеђе (в. најпре: Цвијић 1966) „отвара и питање судбине науке у историјским, или како би Ерик Хобсбаум рекао ‘занимљивим’ временима“, при чему „антропологија, као наука која се некад поносила својом способношћу да у ефемерном види оно што је битно, данас ризикује да изгуби трку с наукама које у времену растуће неизвесности не часе часа да се посвете ономе што је за ширу заједницу заиста битно“ (Наумовић 2015, 737). У складу с тим, „Цвијић, који нам је завештао науку којом се данас бавимо, оставио нам је у наслеђе и кључеве њеног успеха у ондашњем времену: *идеал научне истине и са њиме повезану способност да се у стварном свету уоче и решавају они проблеми који су од живојне важности; реалистички утемељен геолошко-историјски оквир који је у стању да дефинише виталне интересе државе и предложи средства и политике неопходне за његово остваривање*; а најзад и образовни модел и модел националног рада посвећен на првом месту васпитавању генерација младих људи које ће бити способне и вољне да дају реалан допринос добром животу у заједници у којој живе“ (исто, 737–738).

[28] О *српском геолошко-историјском идентитету* в. у: Степић 2019а, 7–28.

[29] Наиме, наведена тумачења на овом месту посебно издвајамо баш из разлога њихове *сцијифичне плуралистичности*.

[30] В. у: Тодоровић 2015а, 271–273. Поводом идејних образаца ове врсте обавезно в. и поглавље „Завет Бога са човеком, људима и народима

– библијска тајна свештене историје спасења“, у: Арсенијевић 2002, 391–393.

[31] По Кинђићевој интерпретацији, „Косовски завет је идејно осмислио Данило III, убрзо после Косовске битке, а народно епско песништво је том идеологијом прожело српски народ“ и „захваљујући њој српски народ је, иако лишен државе, успео да сачува властити идентитет“ (Кинђић 2024, 920).

[32] Примера ради, у новије доба све више се испољава и *јасеновачко-крајишки завети* (уп. Димитријевић 2024б), као једно од савременијих отелотворења српских заветних образаца, са претензијама да уоквири српску саборну свест и српско јединство. По неким тумачењима – поводом сложености, а истовремено и јединствености *Српског Завета* – овај заветни комплекс је, у својим, најизраженијим, црквено-хришћанским манифестацијама, „пре свега, светосавски, али је исто тако светосимеоновски, и светозарски и светостефановски“, он је „синтеза возглављена у искуству заветног, а то значи литургијског црквено-народног сабора и саборности Срба у Христу“, односно – то даље значи да је „Српски Црквени Завет и световасилијевски, и светопетровски, и светоавакумовски, и световукашиновски, и светониколајевски, и светојустиновски“ итд. (Арсенијевић 2002, 425–426). По врх свега, када је реч о српском народу, управо уз помоћ *завета*, а најпре *светосавско-косовског завета*, Бог је Србе – по одговарајућим, посебно упућујућим сагледавањима – „кроз векове држао у историјском битовању“ (исто, 427).

[33] Кинђић 2024, 920.

[34] Исто, 920.

[35] Арсенијевић 2002, 431. Овако, наиме, за наша разматрања изузетно подстицајни и илустративни Матеј Арсенијевић дефинише сажимање „суштине Српског Црквеног Завета“, по Светом Николају Охридском и Жичком (в. у: исто, 431). В. овде и: Велимировић 2001, 247; Тодоровић 2015а, 255–258.

[36] В. рецимо: Марјановић-Душанић 2025, 46–47. | 99

[37] В. детаљнију разраду овог концепта у: Тодоровић 2015а, пре свега в. стр. 263–276; Тодоровић 2005а, в. на пример стр. 14–15.

[38] Влаховић 2001, 104.

[39] Исто, 109.

[40] У овом смислу, в. начин представљања српске прошлости, тј. општег историјског контекста, изнесен у: Јанковић 2015, в. пре свега стр. 25–73; Јанковић 2016.

[41] Уп. рецимо: Митровић 1989, 25; Тодоровић 2015а, 260; „Cicović: Deklaracija Svesrpskog sabora – zavet Republike Srpske i Srbije“ (<https://balkantv.rs/cicovic-deklaracija-svesrpskog-sabora-zavet-republike-srpske-i-srbije/>).

[42] Уп. Лома 2002; Јанковић 2015; Стојановић 2006.

[43] Уп. Стојановић 2006, 21.

[44] В. рецимо: Јевтић 2002, 383–384.

[45] В. посебно илустративне садржаје у: Бећковић 1989, рецимо на стр. 9–10, 12.

[46] В. опет различите аспекте дотичне проблематике у – мада на различите начине – посебно илустративним студијама: Лома 2002; Јанковић 2015, в. најпре стр. 19–23; Чајкановић 2014.

[47] Поводом нашег приступа појму *српске идеје* в. пре свега одређења која су подробно изнесена у: Тодоровић 2015а; Тодоровић 2010. [Такође, када је реч о *српској идеји*, уп. рецимо и поглавље „Зашто не ‘Србска идеја’, већ Србски Црквени Завет“, у: Арсенијевић 2002, 447–450. По илустративним одређењима М. Арсенијевића, „плод идеје је идеологија, а плод Завета је живот и светост са Богом Живим“, односно – „то је и разлика између Србског Црквеног Завета и ‘Србске идеје’ (макар она носила и префикс ‘православне’, и макар, она, у најбољем случају, била магловито метафизичко ‘присећање’ секуларизованог србског ума, који се ‘седећи на рекама вавилонским’ своје духовно-историјске самоизгнаности у ‘земљу далеку’ од Светосавско-Косовског Црквеног Завета, присећа своје ‘*сїаре славе*’: Жичког литур-

гијског сабора 1221. и Косовског мартирског сабора 1389)“; исто, 448. Сходно овом, било како било, свакако је врло индикативно да се *Српска идеја*, у ствари, сагледава на истој равни са *Српским завейом*. И то је, поред осталог – у складу с наведеном, непосредном прожетошћу с појмом *српске идеје* – добар показатељ изузетног, специфичног значаја *завейа* и *завейне свестии* у српском колективном духу.]

[48] Влаховић 2001, 104; в. и: Дворниковић 1939, 854–855.

[49] О *констирукцији* и *деконстирукцији* *иденитиитетии* в. рецимо у: Деспотовић 2015, 123–134. Такође в. и текстове у зборницима: Српски идентитет 2019; О националном идентитету Срба 2020.

[50] Као што је већ наглашено, наслов поменуте књиге је „Нападнути идентитет и могућности одбране“ и она би требало да буде објављена отприлике у исто време када и ова студија, или недуго након ње.

[51] Милосављевић 2002, 22–48. Уп. на пример и: Бодрожичић 2015; Екмечић 2017.

[52] В. још једном студију која је покушала да додатно проблематизује ово питање: Тодоровић 2021.

[53] Гаћиновић 2017а; Гаћиновић 2017б.

[54] В. опет уводну фусноту.

[55] В. пре свега: Антонић 2008, Антонић 2024б.

[56] В. зборник: Конструисање синтетичких нација 2024.

[57] В. Пипер 2004, 57–59, 41–42; Екмечић 2002, 343–365; Митровић 1991.

[58] Уп. Тодоровић 2009, 29; Тодоровић 2005б, 23–28.

[59] В. и: Тодоровић 2008.

[60] В. Деспотовић 2017, 128–129, 118–119.

[61] Уп. рецимо: Кобычев 1973, 25–26; Костић 2000; Тодоровић, Аксић 2022, в. рецимо стр. 36–38; у ширем смислу уп. и стр. 79–100.

- [62] В. Тодоровић 2019, 95–100.
- [63] Владушић 2019, 144.
- [64] В. Тодоровић 2015а, 194–199, 274–276.
- [65] В. Благојевић 1994; Доментијан 2001, в. најпре стр. 375–393.
- [66] Тодоровић 2021, 145–146.
- [67] Владушић 2019, 143.
- [68] Уп. рецимо: Степић 2001, 247–266; Терзић 2012.
- [69] Поводом деструктивних процеса на овом нивоу, в. на пример: Ђуретић 2008.
- [70] Деспотовић 2019, 420–421; Степић 2016, 430.
- [71] Уп. концепт *Природне Србије* који је изнесен у: Деспотовић 2019. У контексту наведене студије појам *Природна Србија* преузет је од филолога Петра Милосављевића (в. Милосављевић 2014, 109–116), због тога што се показао „више него примереним не само за поднаслов књиге и наслов поглавља, већ и за објашњење природе ентитета“ који је давно настао као *језичко-еџничка* целина, а касније је требало да се уобличи „и као *државно-јравна заједница* свих Срба, без обзира на њихову верску или конфесионалну припадност“, што би се и десило „да се као таква није нашла на путу аустроугарских и ватиканских властодржаца“ (Деспотовић 2019, 7). О *Природној Србији* и различитим аспектима српског националног питања в. још у истој Деспотовићевој књизи, најпре на стр. 221–354.
- [72] В. на пример: Будимир 1959; Шафарик 1998; Рудељев 1992, 68–69. Овде треба подсетити и да се *еџноним* „може схватити као нека врста финалног производа у процесу стварања етничке симболике“ (Bandić 1997, 50). Исто тако, „познато је, међутим, да се симболика етничког заједништва – упркос релативној трајности – постепено трансформише, понекад и сасвим ишчезава“, али „чак и у том случају, етничко име се задржава: оно може да фигурира и као једино обележје етничке заједнице“ (исто, 50).

- [73] В. о томе у: Тодоровић 2021, 153–164.
- [74] О овој и блиској проблематици в. у: Тодоровић 2005а, 241–250; Тодоровић 2015а, 270; Миљковић Матић 2023.
- [75] Уп. неке илустративне примере везане за страдања Срба у прошлости, рецимо у: Екмечић 2017, 17, 160.
- [76] Екмечић 2017, 160.
- [77] О овом ће се знатно опширније говорити у раду: Тодоровић 2025.
- [78] Ћого 2023, 180.
- [79] Овде свакако треба придодати и *литургију*, која је – као централни религијски обред – несумњиво од кључног значаја за очување српског (најпре верског) идентитета, али и за одржање и напредак православне српске заједнице у целини.
- [80] Лић 1982, 65–66; Тодоровић 2005а, 57–62.
- [81] О *косовском завешћу* в. рецимо у: Бодрожич 2015, 105–116. О „Месијанској идеји Косова“ в. у: Марковић 1998, 27–30; опширније о овој и блиској проблематици в. и у: Тодоровић 2015а, 277–286.
- [82] В. Димитријевић 2024а; Димитријевић 2024б.
- [83] Бодрожич 2015, 105.
- [84] Као што је већ најављено, подробније в. у: Тодоровић 2025.
- [85] Шире посматрано, у склопу наших структурних методолошких сагледавања, на ове, најочљивије заветне обрасце надовезује се и већ поменути елементарни идејни контекст који бисмо могли назвати *примарним српским етнокултурним моделом*. Међутим, то је тема за дужу студију, а српски заветни обрасци се подробно разматрају и у ауторовој обимнијој књизи о српском идентитету (в. напомену 9).
- [86] Уп. овде и представе о „старим српским заветима“, изнесене у: Јанковић 2015, 19–21.

[87] В. у сродном смислу: Видовић 2009, 344; Ђого 2023, 180–181.

[88] У општем смислу, о њима в. у: Тодоровић 2005б; О крсном имену 1985.

[89] Тодоровић 2024; Тодоровић 2023.

[90] Тако је и *косовско предање* утиснуло „у српско национално биће морални императив да је морални дигнитет нације важнији од државе и политичке слободе“ (Бодрожић 2015, 107).

[91] В. Тодоровић 2023, 62–64.

[92] Демоња, Тодоровић 2021, 250–251, 269–270.

[93] У ствари, скупови ове врсте се неретко доживљавају управо као „окупаторски дефиле“ (Антонић 2014, 257).

[94] Тодоровић 2023, в. најпре стр. 69–70; Тодоровић 2024.

[95] О свему претходном в. у: Тодоровић 2024.

[96] Бодин 2024, 1058.

[97] Уп. Тодоровић 2021, 161–164.

[98] В. о основним смерницама *српске мисије* и одговарајуће пројекције будућности у: Тодоровић 2015а, 271–273.

[99] Bogdanović 1988, 28.

[100] О појму „Српска земља“ в. рецимо у: Митровић 1989, 13–15.

[101] Тодоровић 2005а, в. на пример стр. 67–73, 373–376; Тодоровић 2015а, 200–212, 194–199. Када је реч о представама о српској будућности и сличним темама, посебно упућујући примери изнесени су у: Казимировић 2006, 365–527.

[102] Тодоровић 2015а, 194–234.

[103] В. Благојевић 1994; Благојевић 2011, 169–171; Грчић 2011, 191; Bogdanović 1988; Тодоровић 2015а, 243–286; Тодоровић 2015б, 71–73. Уп. разне садржаје ове врсте у: Доментијан 2001; Цамблак 1968, в. рецимо стр. 224; Константин Филозоф 1997, 158–160.

[104] Тодоровић 2015а, в. пре свега стр. 213–228.

[105] Лома 2016, 17–18.

[106] В. Тодоровић 2020; Тодоровић, Аксић 2022.

[107] В. студију: Тодоровић 2005а.

[108] То је у складу са наговештеним, бројним сведочанствима и индицијама о древности и некадашњој величини етноса који је изворно носио српски етноним, као општераширено домаће (народно) самоназвање. В. рецимо: Шафарик 1998, 128–134, 48 и даље, итд; Кобычев 1973, 25–26; Рудељев 1992; Костић 2000; Будимир 1959, 42–43; Vukčević 2007, 76–79; Јанковић 2015; Тодоровић 2015а, 206–212; Тодоровић и други 2015, 60–61, 144–145. Такође, у сродном контексту, в. и: Пипер 2008, 128–136; Миљковић Матић 2023.

[109] Ово поглавље се преклапа и са садржајима везаним за исту тему који су изнесени у нашој најављеној, опширнијој књизи (в. напомену 9).

[110] Уп. Демоња, Тодоровић 2019, 134; Наумовић 2015, 737–738.

[111] Владушић 2019, 144.

[112] Уосталом, „да би постала и опстала као *заједница сувереног народа*, нација је морала да изгради чврсту заједничку идентитетску основу која ће бити у стању да интегрише, структурише и надахњује“, а „за такав подухват било је неопходно ангажовати и организовати све или готово све капацитете, особито културно-образовне и државне, како би се успешно конструисала сложена идентитетска подлога“ (Деспотовић 2017, 114–115). Поводом претходног, „за тај важан наум било је неопходно, у првом реду, консолидовати заједничку културу, традицију, обичајност и преточити их у чвршће форме националне историје као продукта колективног памћења нове заједнице“ (Деспотовић 2017, 115).

[113] Уп. Бојовић 1999, 47–49.

[114] В. још једном студију: Демоња, Тодоровић 2019.

[115] В. рецимо: Деспотовић 2019, 374–417.

[116] Притом, све ово би – у контексту препорука са становишта закључака из домена *примењене науке* – требало да се одвија заједно са најразличитијим конкретним и непосредним деловањима и акцијама исте врсте.

[117] Неке врло илустративне обрасце *хрватског модела геноцида над Србима* (уп. Затирање Срба у Хрватској 2008), предочене у компаративном контексту, в. рецимо у: Мирић 2023, 408–410.

[118] Поводом *културоцида* в. неке посебно карактеристичне примере и моделе у: Арсенијевић Митрић 2021.

[119] Уп. Антонић 2019.

[120] На ово се наслања и шири оквир свеукупног неетичког, незаконитог али и дословно криминалног антисрпског деловања, које је на посредан начин повезано са србомржњом. У сваком случају, преко потребно је и оснивање праведних *међународних судова* који би се непосредно усмерили на све последице антисрпства, те дефинитивно онемогућили његово даље подстицање и ескалацију, уз анулирање и стављање ван снаге свих конкретних „међународних одлука“, донетих под утицајем антисрбизма. Овакав приступ би донео „наду и задовољење“, уз „исправљање бројних старих неправди, где су читаве државе и народи били жигосани“ – а надасве управо српски народ – „само зато што су желели слободу и нису пристали да се покоре политичкој вољи светских моћника“ (Билбија 2025, 14).

[121] О општепознатим, али неретко прећуткиваним чињеницама које се тичу наведених појава немогуће је детаљније писати на овом месту (знатно више о томе в. у нашој најављеној монографији, уз пратећу литературу). Један илустративан пример у овом смислу могло би да буде и поглавље „Слављење великог злочина“ у: Јовановић 2016, 99–118.

106 | [122] В. рецимо: Демоња, Тодоровић 2019, 149–151.

- [123] В. радове у зборнику: Конструисање синтетичких нација 2024, као и различите друге студије које се баве овим проблемом, у смислу посебно ургентног и наглашеног. Поводом феномена *расрбљавања* такође уп. и: Чавошки 2011.
- [124] В. Ђурковић 2024.
- [125] Деспотовић 2017, 117.
- [126] Исто, 118.
- [127] Уп. Ђурковић 2024, 10–11.
- [128] В. рецимо: Аврамовић 2009, 128–153.
- [129] Када је реч о променама ове врсте, на изузетно важном *нивоу језика*, в. Радић 2013; Радић 2023. В. поводом тога и: Пипер 2021, 23.
- [130] Уп. Ђурковић 2019, 139 и даље.
- [131] Радић 2023, 17.
- [132] Ђурковић 2019, 39.
- [133] В. и: Ђурковић 2019, најпре на стр. 111–112.
- [134] В. Годоровић 2018, 279–280.
- [135] Ђурковић 2019, 39. Такође в. и: Антонић 2019, 55, 61.
- [136] В. истоимени текст (Степић 2019б) где су, у виду конкретних предлога, с нагласком на примеру Косова и Метохије, предочене основне ставке које се односе на околности везане за српски геополитички положај у актуелном тренутку.
- [137] Уп. Деспотовић 2017, 123; Антонић 2024б.
- [138] В. још једном: Годоровић 2021.
- [139] Ђурковић 2024, 10.
- [140] Исто, 10–11.
- [141] Поводом значаја *деконструкције анти-српских нарајива* в. закључак С. Антонића у: Антонић 2025, 808.
- [142] О моделима „демонтаже народа“ ове врсте в. у: Антонић 2024а, 79–102; уп. Кара-Мурза 2015.
- [143] О томе в. у: Ђого 2023, 7–31.

[144] Исто, 9.

[145] В. податке и садржаје који су изнесени у: Гаћиновић 2017а; Гаћиновић 2017б; Тодоровић 2021, 141–145, 147–148.

[146] Уп. рецимо: Стојичевић 2018; Стојичевић 2021.

[147] В. разне непосредне примере у: Дими-тријевић 2010; Петровић Пироћанац 2008.

[148] Тодоровић 2021, 146–147, 149–152; уп. Демоња, Тодоровић 2021.

[149] Уп. Тодоровић 2015а, 275.

[150] В. прецизну анализу неких од оваквих процеса у: Антонић 2025.

[151] Додатно в. у ширем смислу: Тодоровић 2015а, 183–286.

[152] О сузбијању одржавања српских литија в. рецимо у: Radić 1995, 188–196; Радић 2002, 229–234; Тодоровић 2023, 61–62.

[153] Уп. Шијаковић 2019, 51–53.

[154] Уп. Демоња, Тодоровић 2019, 134–136.

[155] В. поново и: Стојичевић 2021.

[156] Ћого 2023, 10; о томе в. шире на стр. 10–11.

[157] Сходно комплексу релација изнесеном у основном делу текста, у семантички блиском смислу може се такође издвојити још један (додатни, донекле синонимни али примарно трочлани) систем односа који су испреплетени са наведеним и од кључног значаја за наша разматрања: (*српска*) *идеја* – *иденитијет* – (*српска*) *мисија*; пројекције везане за семантичку осу: *прошлост* – *савременост* – *будућност*; („*унутрашњи*“) *етнички просјор* – *базични етногенејски просјор* (са граничним *подручјима етнокултурних прожимања*) – („*сиољашњи*“) *цивилизацијски просјор*.

[158] Павловић 2023, 531–532.

[159] В. Савић 2025, 57–64.

- [160] Павловић 2023, 533.
- [161] Исто, 533.
- [162] Исто, 533.
- [163] В. одговарајуће наводе и закључке у: Павловић 2023, 533. О истим темама и закључцима в. и у: Благојевић 1994.
- [164] Ђого 2023, 38.
- [165] Вишедимензионално разматрање читаве ове и, с њом повезане, шире проблематике такође в. у: Тодоровић 2015а, поглавља III и II.
- [166] Хиландарац 1987, 18.
- [167] Јеротић 1987, стр. IV.
- [168] В. у: Милошевић 2025, 35.
- [169] Исто, 35.
- [170] Исто, 35.
- [171] Исто, 35–36.
- [172] У првом реду, после пада српских земаља под турску власт „током петнаестог века људи и идеје су прешли на север у Московију и допринели да се овој усади ново осећање историјског позвања“ (Bilington 1988, 79). В. и: Чворовић 2018, 10–11, 16, 145.
- [173] О *антиисрбизму* као антиподу *српсџива* в. у: Пипер 2004, 57. Такође в. – у контексту увида у специфичности различитих периода – и: Митровић 1991; Антонић 2024б.
- [174] Од новијих радова на ову тему в. Ђурковић 2024; Степић 2022.
- [175] В. Јанковић 2015, 17–23 и даље, 315–321. Притом, након примања хришћанства, „упорно чување народног језика у новој црквеној организацији, њено неговање на целом културном пољу и стална несавитљивост у задобијању слободе и њеном чувању, све више су јачали народносну свест у Срба и кроз векове је одржавали“ (Митровић 1989, 21).
- [176] Екмечић 2017, 14, 19; Митровић 1989.
- [177] Екмечић 2017, 19.

- [178] В. на пример: Павићевић 2006.
- [179] В. сажето у: Тодоровић 2015а, 267–273.
- [180] В. студије: Тодоровић 2015а; Тодоровић 2015б.
- [181] Тодоровић 2023; Тодоровић 2024.
- [182] Уп. Ковић 2019, најпре в. стр. 13–47; Тимотијевић 2022, 7–31; Видовић 2009; Видовић 2021; Антонић 2022; Кинђић 2017, 193, 201–202, 206 –207; Рељић 2024; Тодоровић 2015а, пре свега в. стр. 274–286; Ћого 2023.
- [183] В. Благојевић 1994; Тодоровић 2010; Ковић 2019, 19–23.
- [184] В. различите аспекте ове веома сложене проблематике у: Тодоровић 2005а.
- [185] Када је реч о „непожељној“ (у пракси неретко и *буквално забрањиваној*) српској прошлости – као предуслову за сужавање изворног српског етничко-етногенетског простора – в. рецимо, сажето а илустративно, и: Степић 2004, 257–259. Овде треба приметити и да *йосїјојани исїјоријски конїїнуиїейї* негативних стереотипа о Србима, заједно са бројним примерима, додатно показује да се они непосредно користе „у функцији угрожавања националних интереса, деконструкције националног идентитета, империјалистичког заповедања неке територије, културцида, па чак и геноцида“ (Вуковић 2024, 1075).
- [186] Тако, по Николају Српском, о истом говору и „све то огромно усмено предање, у коме су Срби, као један страдални и визионарски народ, нарочито богати, то предање које не би могло стати у сав свет кад би се записало“ (Велимировић 2001, 247).
- [187] Када је реч о *народној личносїи* в. Јанковић 2015, 19–23; уп. и студију: Тодоровић 2005б.
- [188] Велимировић 2001, 218.
- [189] Јанић 1994, 217.

[191] На питање „шта нам ваља чинити?“ поводом *српске дијаспоре*, по неким меродавним мишљењима пре свега је неопходно „детектовати географски распоред и мрежу капацитета наше нове миграције (интелектуалне дијаспоре) у свету“, тј. – „у којим регијама и земљама она ради и живи“, „којим делатностима“ се бави, „сачинити електронски регистар (трезор) дијаспоре“, „држати дневну комуникацију преко интернет мрежа“, „информисати се шта они могу помоћи, које су могућности њиховог ангажовања у развоју земље“, „признати им грађанска и политичка права, да електронски бирају и буду бирани/да имају двојно држављанство“ и поврх свега „радити на очувању њиховог националног идентитета“ (Митровић 2015, 290). Уз то, „очекивати је да српска интелектуална дијаспора треба и може да одигра улогу нових '1300 каплара', нових 'младих лавова' за предстојеће утакмице и борбе које долазе“ (исто, 290).

[192] Сматрали смо да је овде потребно направити и нешто дужи тематски искорак, у виду неколико повезаних, упућујућих осврта. Сажето посматрано, могло би се рећи да успостављање, у колективној свести Срба, сакралне географије *Светије Српске земље*, чија је средишња тачка Студеница (заједно са простором око ње; уп. Војводић 2016, 257) – у непосредној вези са *Светом земљом* (Палестина/Израел са околним областима, које је обишао и дефинитивно, на симболичко-онтолошком плану, сакрално повезао са *Светом Српском земљом* Свети Сава; в. Савић 2025, 59–64; уп. и: Марјановић 2022) и *Светом Гором*, где се налази Хиландар – у значајној мери одређују управо одговарајући семантички контекст повезан са представама о *Новом Израљу* и различити (у овом раду помињани и други) догађаји везани за *осниваче светородне династије Немањића*. Из тог угла посматрано, на ову, централну тачку (Студеница, са моштима Светог Симеона Мироточивог/Стефана Немање, Свете Анастасије/Ане и Светог Симона/Светог краља Стефана Првовенчаног; в. рецимо: Војводић 2016, 257) надовезују се и други кључни оријентир који, кроз конти-

нуитет пресудних историјских догађаја и про-изилазећих симбола, такође дефинишу *Свеиу Срїску земљу* у колективној психи српског народа: Београд као одредишна тачка простора на којем су спаљене мошти Светог Саве; Призрен као одредишна тачка подручја на којем су се (Манастир Светих Архангела) налазиле мошти Цара Душана, немањићког владара који је владао највећим просторима и који је у непосредном смислу дефинисао пространства *Срїског Царсїва* (в. поводом тога и: Bilington 1988, 78; Мак Данијел 2008, 7). Такође, на наведену средишњу вертикалу се – током времена, у српској колективној свести – наслањају и друге кључне тачке: подручје одређено Милешевом као местом гроба Светог Саве; затим простор одређен Нишем, као родним местом Константина Великог, који је многоструко симболички и генеалогски повезиван са Немањићима; Рибница (Подгорица), у смислу одредишне тачке историјско-симболички за српски етнос посебно значајног простора (Зета/Дукља), која представља место рођења Стефана Немање итд. Ту се могу придодати и друге кључне сакралне тачке, међу којима су многе формулисане и у новије доба, али су даља разматрања у дотичном правцу на овом месту неостварива. [Притом је очигледна линија континуитета сакралних представа сродне врсте, како на нивоу немањићког периода тако и у најширим српским историјским оквирима. Уосталом, првобитно успостављање образаца светородне династије и „оне исте идеје које су исказане иконографијом Лозе Немањића и њеним програмским везивањем за Лозу Јесејеву“ посебно се везују за време краља и цара Душана, „када је сачуван и највећи број поуздано датованих династичких представа у виду лозе (Пећ, Дечани, Матеич)“ (Војводић 2016, 264).] У блиском смислу – заокруживања сакралног простора *Свеїе Срїске земље* (схваћене као оваплоћени израз/пандан *Новог Израїља*; уп. Максимовић 2007, 371) – могу се сагледавати и настојања да се преузме Цариград. [Наиме, „Душан је као цар формулисао сопствену фактичку и есхатолошку вокацију законодавца и, у преамбули Законака (1349), навео Константина

Великог као првог у низу царева који се завршава са њим лично“ (Максимовић 2007, 376–377). Поред осталог, примера ради, „представа породичног стабла Немањића, у којој се још од времена краља Милутина појављују поједини византијски цареви, сада на врху стабла, у Дечанима, има фигуру Душана који од анђела прима царска знамења и истовремено благослов од Христа Емануила“ (исто, 376). Другим речима, у светлу овог и других сличних података, Душанова намера да освоји Цариград (1350) „добила ново значење – у питању је пре било коначно преузимање власти над Царством, него освајање непријатељске престонице у класичном смислу“ (исто, 377). Исто тако, у вези с дотичним контекстом, познато је и већ наговештено везивање представника светородне династије Немањића и одговарајућих симбола за Константина Великог (в. у: Марјановић-Душанић 1997, 287–302) и Константинов град (в. у: исто, стр. 292 итд). Уосталом, „идеологија 'Новог Константина' добила је најдоследнији израз у 'генеалогiji Немањића' из пера Константина Филозофа, тексту који покушава да порекло српске династије веже за оснивача Цариграда“ (исто, 289); о блиским темама в. и у: Ђурић 1983, 133, 130, 129, 123–125.]

[193] Скопцова 2021, 68; уп. и стр. 65–82.

[194] Велимировић 2001, 247.

[195] Ово поглавље је засновано и на резултатима наших ранијих истраживања и закључака, које смо презентовали и путем одговарајућих интервјуа, односно разговора где је питања постављао др Владимир Димитријевић; в. „Да ли се Срби спремају за велику победу?“, Печат бр. 575, 28. јун, 2019, стр. 6–10; „Српска идеја јасно је супротстављена идеји савременог глобализма“, Печат бр. 576, 5. јул, 2019, стр. 24–26 (в. оба дела сажета у једној целини у: <https://stanjestvari.com/2019/07/15/ivica-todorovic-srbipred-velikom-pobedom/>); „Српска тајна“, Геополитика бр. 90, септембар 2015.

[196] Bogdanović 1988, 12.

[197] Благојевић 1994; в. и у: Благојевић 2004, 115–132.

[198] Bogdanović 1988; Ђурић 1983, в. пре свега стр. 119–125.

[199] У дотичном контексту в. пре свега рад „*Novus Israel*: Нацрт за историју идеје о богоизабрању код Срба (XIII–XVI век)“ (Савић 2025). Исто в. и: Бојовић 1999; Марјановић-Душанић 1997. О наведеној теми пишу и страни аутори; в. рецимо: Gill 1997, као и напомене у: Савић 2025, 52, 57, 68.

[200] Марјановић-Душанић 1997, 117.

[201] Исто, 117.

[202] Уп. рецимо, када је реч о старијим чињеничним и идејним слојевима: Степић 2004, 258; Јанковић 2015; Тодоровић 2020.

[203] В. Тодоровић 2005а, 366–368. Такође в. и различите примере који су изнесени у студији: Тодоровић 2015а. По закључцима К. Г. Јунга, несвесно се изражава управо преко архетипова и архетипских форми, при чему – „специфичну енергију архетипова можемо да опазимо када искусимо несвакидашњу драж која их прати“, јер „они као да имају посебну чар“ (Јунг 1996, 84).

[204] Управо овакве формулације могу се пронаћи и у склопу разних уметничких, пре свега књижевних и филмских, остварења.

[205] Још једном треба нагласити како се у овим студијама непосредно истиче да је, код Доментијана, Немања и дефинитивно „одређен као Нови Израил, а Срби као изабрани народ под вишњом заштитом“ (Марјановић-Душанић 1997, 194). Такође, „сакрализована династија постаје легитимни предводник Новог Израиља, а богоизабраност свих владара – монаха и светитеља из куће Немањића залога је спасења колектива схваћеног као ‘изабрање Божје’“ (исто, 283–284). С тим у вези, „да би народ постао изабрани, било је нужно да његова земаљска држава досегне свој небески прототип – да постане вишњи Јерусалим“, а „за остваривање ових

тежњи у држави Немањића било је необично важно сакрално утемељење власти Немањића посредством култа св. Симеона и, посебно, култа династичких моштију, односно светих реликвија“ (исто, 284).

[206] В. на пример: Тодоровић 2015а, 200–212.

[207] Савић 2025, 51.

[208] В. рецимо рад: Павловић 2023. Поред осталог, истраживачи долазе и до закључка како су – „идеолошким концептом новог Израила немањићи идеолози из времена краља Уроша I“ управо „преко старозаветних праслика градили уверење да су оснивачи династије Немањића у исто време и праоци српског Израила“ (Павловић 2023, 529; в. и: Ђурић 1983, 120–122). Притом, за разлику од других народа, тј. „за разлику од свих народа средњовековне Европе, чини се да је једино код Срба идеја о новом Израилу садржавала поприлично особене династичке примесе, које нису компаративне *ни са једним другим примером* (нагласио И. Т.) у средњовековној Европи“ (Павловић 2023, 530). Прецизније речено, као што уочавају и меродавни западни аутори, „позивање на нови Израил на простору Западне Европе није било националног карактера, већ искључиво у контексту универзалне припадности Цркви“, а „ово су корисна сазнања за нас, јер у поређењу са употребом наратива о новом изабраном народу код Срба у средњем веку, видимо управо супротно, национални карактер поменуте идеје и *joш оригиналније* (нагласио И. Т.), династију и њеног оснивача лично, као нуклеус и јемство етничког изабрања“ (Павловић 2023, 530; в. и позивања на одговарајуће ауторе и литературу који поткрепљују изнесене закључке, најпре у: исто, 529–530).

[209] Уп. Јанковић 2015, 19–23. По Јанковићу, *личности народа* се „не своди на језик, већ и у њу уграђене и стечене особине, као што су нарав, телесне особине, интелигенција, искуство, сопствена култура и сопствени стари завети“ (исто, 20). Уз то „личност мора да има Ја, своје рођење, живот и смрт и према томе историју“ (исто, 20).

[210] Уосталом, и посматрано у најширем, глобалном смислу – по Деспотовићу и Глишину – „неслућена моћ која се крије иза агенде *глобалне дейојулације сѿановнишѿва* уверена је да ће променити животе огромног броја људи пре неголи се они освесте и схвате у каквој се опасности налазе“, а „најављене мере треба да иду у правцу који историја *homo sapiensa* нити бележи, нити памти, упркос свим непочинствима којима је до сада био изложен“ (Деспотовић, Глишин 2024, 223). Гледано с дотичног становишта, уколико изостане *сушѿинска и егзистѿенцијална реакција*, „живот човека каквим смо га до сада познавали заиста ће отићи на сметлиште историје из које неће бити шансе чак ни за обичну ресурсну рециклажу“ (исто, 223).

[211] Павловић 2023, 532–533; уп. Ђурић 1983, 123–124, 129–130. В. опширније о свему овоме и различитим пратећим димензијама у: Павловић 2023; Благојевић 1994; Савић 2025.

[212] Поред осталог, примера ради, поставља се и питање „да ли ће ново доба – пост доба пост истине са својим трансхуманим тенденцијама заиста оспорити човека као верујуће биће или ће се ова његова карактеристика показати као неутуђиво својство које га дефинише и одређује без обзира на историјске, друштвене, културне и све друге услове?“ (Павићевић 2024, 28).

[213] Станојевић 2024, 998.

[214] Ђого 2023, 181.

[215] Исто, 181.

[216] Исто, 180.

[217] Исто, 180.

[218] В. и: Бојовић 1999, 358. Примера ради, и Бошко Бојовић говори о „српској цивилизацији, која се одликовала извесним еклектицизмом, генератором синтезе која ће утиснути особен печат у њену средњовековновну историју“ (исто, 358). Поред осталог, „оснивање Српске аутокефалне цркве и међузависност световне и црквене власти пружио је су основ за изградњу властитих политичких и културних ставова“ (исто, 358).

[219] Већ само о овој, наизглед неуобичајеној, повезаности српског света са глобалним токовима могла би се написати и посебна студија, а за сада читаоце упућујемо на нашу књигу „Српска тајна“ (Тодоровић 2015а).

[220] У ствари, као што смо и у претходним студијама наглашавали, „идеја о богочовечанству је свеprisутна у православно-словенској цивилизацији, а о њој надахнуто говоре многобројни филозофи и књижевници, теолози, уметници, мистици и други – успостављајући управо суштинско идејно језгро овог културно-цивилизацијског комплекса, којем свакако припадају и Срби“ (Тодоровић 2015а, 274).

[221] Поповић 1993, 34.

[222] В. и: Тодоровић 2015а, 254, 230–231. Када је реч о процесима и опасностима „глобализације“, као и сродним проблемима у српском контексту, в. рецимо студију: Деспотовић, Глишин 2024, најпре стр. 227–228. Уп. овде и: Оцић 2019, 2–5, 18; Димитријевић 2023; Шљукић 2023, 66; Ћого 2023. О „тајној вези“ космополитизма и аутошовинизма (као важног и изузетно малигног облика антисрбизма) в. у: Гајић 2018. О односу науке и феномена глобализма в. рецимо: Јанковић 2017, 107–111.

[223] Поводом овога в. рецимо поглавље „Русија и Србија као беле колоније“ у: Антонић 2022. По Дугину, српски отпор савременом глобализму поседује *свейланейтарни и ойишиџљудски каракџер* (Дугин 2009, 8–9).

[224] В. још једном различите аспекте, предочене у: Тодоровић 2021. Уп. и: Крестић 2002; Живановић 2008; Гаћиновић 2017а; Гаћиновић 2017б.

[225] Ова врста *обруча* директно је повезана и са различитим *војним аспектима* стварања обруча око српског народа, као што јасно показују бројни догађаји у ближој и даљој прошлости, слично као и данас. В. поводом тога и: Ковић 2025. По Ковићу, „баш као и 1914. и 1941, поход на Србе само је увод за јуриш на Русију“, а „док читате овај текст, на Косову и Метохији

одржава се заједничка војна вежба (‘Difender Jugop 1025’) САД, Хрватске, Албаније, Бугарске, Северне Македоније и ‘Косова’ (које, наравно, према Резолуцији 1244 СБ УН нема право на било какве оружане снаге)“, уз пратеће питање „против кога се спремају Хрвати, Албанци и Бугари? Добро дошли у 1914. и 1941“, односно – „овде је, дакле, реч о голој, егзистенцијалној претњи“ (исто).

[226] Антонић 2025, 784.

[227] Исто, 806–807.

[228] Пипер 2004, 59.

[229] В. поново студију: Тодоровић 2015а.

[230] Уколико пођемо од тумачења Дарка Ђога, „српски проблем“ је, најпре, „у нормативности Небеске Србије, у томе што је њено постојање позив на један конкретан етос“ (Ђога 2023, 171), тј. „када у ‘Небеској Литургији’ Св. Николај Жички слика метафизичку двојединост српског неба и земље, он драму српског пада и искупљења смијешта у етос српског народа па тиме и сваког конкретног Србина“ (исто, 171–172). Наиме, „Небеска Србија је есхатологија која обавезује јер је утемељена у *историји*“, односно – „она није проста пројекција лакоће постојања из метаперспективе у сада – она је мученички пут од овога сада ка Царству Божијем“ (исто, 172).

[231] Током највећег дела XX века, али највише у време ФНРЈ/СФРЈ, Срби су „слично као Руси у СССР, били фактички *не-нација*“ (Антонић 2025, 797), односно – систем њихових етнокултурних образаца морао је бити испражњен од већине аутентичних и кључних српских (аналогно и руском случају) садржаја, који су чинили суштину народне личности и осмишљавали одговарајуће постојање, како на колективном тако и на индивидуалном плану. В. бројне доказе и примере ове врсте, које прецизно и доследно износи С. Антонић у: исто, 789–803. Дакле, „целокупна та традиција демонизације ‘српског национализма’ као главног и непомирљивог непријатеља пренета је, деведесетих година XX века, у идеолошке оквире ‘друге Србије’ “

(исто, 803), па је, сходно томе, снага антисрпског наратива „у производњи владајућег дискурса“ (исто, 806) и даље остала на изузетно високом нивоу; поводом овога обавезно в. и: Ломпар 2015. Управо то је, поред осталих узрочника, и реализацију *српске идеје* (као и саму егзистенцију српског народа) у многим аспектима учинило додатно сложеном и тешком.

[232] Ћого 2023, 172.

[233] Исто, 172.

[234] Уп. исто, 172.

[235] В. Тодоровић 2015а, 277–280.

[236] В. са различитих становишта: Оцић 2019; Тодоровић 2015а, 281–286; Бећковић 1989, 3, 14 итд.

[237] В. веома важне закључке у овом правцу, изнесене у: Савић, 2025, 68–70.

[238] В. опет: Тодоровић 2015а, 277–280; Тодоровић 2010.

[239] Уп. Антонић 2024а, 83; у ширем смислу, у контексту навођења и руских примера, в. стр. 80–87.

[240] Уп. рецимо садржаје изнесене у: Дугин 2011, 317–318.

[241] Они говоре о постојању дубоке свести поводом „велике мисије коју је Бог предодредио“ свом крстоносном народу „за једно велико Словенско сутра, а на добро целог Човечанства“ (Хиланда-рац 1987, 61). В. још, рецимо, у: исто, 61–62.

[242] Поред осталог, Русија је – мада касније, слично као и Србија – „називана ‘Јерусалимом’ и ‘новим Израиљем’, као и ‘трећим Римом’“ (Bilington 1988, 100). Уп. и: Ђурић 1983, 125.

[243] В. у: Bilington 1988, 79–80; Тодоровић 2015а, 232–233.

[244] В. опширније у: Todorović 2017, в. пре свега стр. 153–156.

[245] В. студију: Тодоровић 2015а, најпре стр. 271–276. | 119

[246] Тодоровић 2015а, 274–275.

[247] Уп. Благојевић 1994, 18–19; Доментијан 2001, 63, 379, итд; Тодоровић 2015а, 263–266.

[248] Поврх претходног, о постојању јасног и свеприсутног *контиинуиџеџа* представа о Србима као *Новом Израилу*, изабраном народу Божјем, в. у: Савић 2025. У дотичном смислу је, дакле, „дискурс богоизабрања временом попримао различите видове, конотације и функције“, уз – што посебно треба нагласити – „одређени степен континуитета који мора бити узет у обзир“ (исто, 79). Поред осталог, примера ради, примећено је да се „на основу размотрених извора може говорити о повезаности немањићке и (по)косовске идеје о богоизабрању утолико што се потоња, према свему судећи, у начелу наслања на прву“ (исто, 68). Исто тако, међутим, „за разлику од старије, у којој је изабраност народа проистицала из нарочитог статуса владајуће породице, у млађој је фокус померен на погибију кнеза Лазара, захваљујући којој су, дакле, Срби добили другу шансу да остваре провиђењем намењену им сврху“ (исто, 68). Другачије казано, „чини се да су извори из реда косовских списа сагласни у томе да је Лазарева жртва довела до успостављања новог сакралног упоришта око којег је колективитет могао да се окупи и опорави након велике трагедије“ (исто, 68–69), при чему се, у датом смислу, и у покосовском периоду такође наглашава управо српска мисија *Новог Израилу* (в. у: исто, 69). Према томе, „премда су изгубили владара, Срби су добили небеског заштитника, под чијом је егидом могла да почне свеобухватна обнова друштва“, тј. „баш као што су претходно кажњени, Срби су сада, опет божјом вољом, враћени на пут спасења“, али „да би се на њему и остало, требало је у подвигу следити светог кнеза“ (исто, 69). Континуитет кључне идеје о Србима као *Новом Израилу* меродавни научници јасно препознају и у епоси коју обележавају сремски Бранковићи (в. у: Савић 2025, 70–78; Ђурић 1983, 122), уз настављање различитих наглашавања одреднице „Нови Израил“ у сродном контексту (в. рецимо у: Савић 2025, 75). Такође треба придодати и напомену да се „кон-

цепт (новог) изабраног народа“, у принципу, овде „преплиће и допуњује с представом о (новој) обећаној земљи, дакле о територији чије је држање условљено поштовањем заветног односа с Богом“ (исто, 75). На сличан начин као што се на северу Срем, као и будућа Српска Војводина са околним подручјима у ширем смислу, надовезује на централни српски сакрални простор (уп. у: исто, 77–78), на југу се то – у вези с култом везаним за Мрњавчевиће, тј. за Марка Краљевића који се такође доживљавао као наследник Немањића (в. рецимо: Алексић 2015, 117; уп. Ђурић 1983, 131) и спаситељ (Стојановић 2006, 27) – догађа са простором око Прилепа, односно Српске Македоније са околним областима у ширем смислу, која су непосредно повезана и са заснивањем средњовековног Српског царства (уп. и текстове из зборника: (Славо)Македонци – Део српског народа 2024). Тако се, у датом контексту, „српски север“ и „српски југ“ у сакрално-географском смислу системски прикључују *централном српском сакралном простору* са средиштем у Студеници (најпре схваћеном као отелотворена идејна матрица *Свете Српске земље*), о којем је већ било речи у претходном делу текста.

[249] Уп. Тодоровић 2025.

[250] Тодоровић 2015а, в. на пример стр. 274–276.

[251] В. Тодоровић 2015а, 275.

[252] Са становишта појединих аутора, у општем смислу посматрано, „приврженост датој земљи и повезаност с њом, а не настањеност на њој или њено поседовање, јесте оно што је важно за етничку идентификацију“, јер „дотична земља је територија где ми спадамо“, а „она је често и света земља, земља наших праотаца, наших законодаваца, наших краљева и мудраца, песника и свештеника, што је чини нашом домовином“, тј. „ми припадамо њој колико и она припада нама“ (Smit 1998, 42–43). Осим тога, што је за нас посебно важно – „света средишта привлаче припаднике етније домовини, или их надахњују издалека, па и када се њихово изгнанство одужи“ (исто, 43).

[253] О аспектима идеје *Светіе Српске земље* в. рецимо у: Поповић 2006, 21, 71–73 итд; Тодоровић 2015а, 194–199, 229–232 итд. Уп. Константин Филозоф 1997, 158–160; Савић 2025, 59–64.

[254] У складу с претходним, неретко се чују и питања као што су она која је својевремено аутору овог текста, током једног интервјуа, поставио Владимир Димитријевић: *Од када њочиње ѿа свесѿи о својеврсној изабраности Срба? И каква је изабраности у ѿиѿиању? Да није у ѿиѿиању гордостѿи која води шовинизму?* Поводом тога могло би се одговорити и на следећи начин, односно онако како је то урађено у наредним редовима. Наиме, подсећамо, ову тему и дубоко усађену свест о изабраности су јасно навестили или видели и показали истраживачи на пољу српске средњовековне прошлости (в. рецимо: Ђурић 1983), наглашавајући да су кључне одреднице наведених идеја свеприсутне већ у XIII веку, између осталог и као непосредан резултат труда Светог Саве и Светог Симеона „да учврсте православље у свом отачаству, с јасним циљем да Богу: *ѿредају чеда свога оѿачасѿива, која су ѿроцвала разним цвейѿовима, добром вером и чистѿоѿом богољубља, и да му ѿприѿреме савршен народ, наоружан истѿиниѿиѿим ѿокајањем*“ (Благојевић 1994, 18). Из наведене Доментијанове реченице – као што је у свом раду показао Милош Благојевић – сазнаје се „да су свети Сава и свети Симеон мисионарском делатношћу припремали своје саплеменике, да у побожности постану *савршен народ*, којег ће као таквог привести Господу“ (исто, 18). Подразумева се, наставља Благојевић, „од стварања *савршеног народа* који има *савршеног оца оѿачасѿива*, па до настанка *изабраног народа* само је један корак“ (исто, 19), а ово је доследно и реализовано у немањићкој Србији, као што су јасно и аргументовано доказали навођени релевантни научници. Они такође доследно указују и на значај помињаних представа – о *изабраном народу* и о *светѿој земљи* – за српско *сасвим особено самоѿоимање и национално самоѿошѿивање и самоѿоуздање*, као и на *раширености* оваквих представа код Срба (в. рецимо у: исто,

20–21). Тако је, између осталог, у *Житију краља Стефана Дечанског* сасвим непосредно наведено да „овај беше (цар) великога и најславнијега народа српскога“ (Цамблак 1968, 205). И у контексту овог житија се, као и у Доментијановом *Житију Свештога Саве*, српски народ, у смислу изабраног, посматра изнад старозаветног Израиља и других народа (в. опширније у: Благојевић 1994; Тодоровић 2010), при чему и српски етнички и српски државни простор – сходно значају представа о *Новом Израиљу* и разним документима – у време пре најезде Турака заузимају изузетно велику територију. У ствари, „та идеална Божја држава, са правоверним и светородним владарима, црквеним достојанственицима који су следили примере апостола и с народом у побожности савршеним, била је настањена светитељима, јер су многи великодостојници убрзо после смрти канонизовани“, а „српски писци су их величали“ (Ђурић 1983, 124). Реч је, дакле, о стварању „новог Израиља, идеалне земље под Божјим окриљем“ (исто, 133). Поменути идеје и садржаји, међутим, уколико се схвате на правилан начин не утичу на гордост и етничко преузношење, већ пред народ постављају изузетно високе и тешко оствариве циљеве, сасвим у духу хришћанске самореализације, првенствено по узору на учење и пут Богочовека Исуса Христа. Од посебног значаја је нагласити и да овакво самотумачење суштинских кодова српског наслеђа и историјске мисије није ограничено искључиво на домен владајуће елите, као и елитних црквених кругова и одговарајуће традиције, која би – у оквирима дотичног приступа – била суштински одвојена од народа и његовог бића. Напротив, може се – са становишта целовитог и историјско-дијакронског приступа – закључити да је свеукупно народно биће прожето оваквим и сличним идејама (Благојевић 2004, 123, 132; уп. Јевтић 2002, 378–380; Тодоровић 2015а, 259). И у склопу њих, сасвим јасно произилази из разних запажања, у првом реду су уочљиве *йредсїаве о йодвигу и жртїви* (в. рецимо: Јевтић 2002, 383–384), а не о охолости и гордости.

[255] В. о њему, у разним аспектима и на разним местима, најпре у: Велимировић 2001, као – у сродним облицима – и код више других аутора.

[256] Латковић 1991, 218.

[257] Арсенијевић 2002, 455.

[258] Са становишта одговарајућих духовно-културних утемељења – *борба за српство* је, у ствари, истовремено и *борба за личности њојединца*, за њену изградњу и суштински напредак. Другим речима, одавде произилази да управо од *прихваћања српских колективних вредности*, са истовремено и посебним и универзалним предзнаком, директно зависи *могућности да оне дојру до већег броја њојединаца*, те да – будући чврсто укорене у трајним врлинским идејама и назорима – утичу на *суштинско унапређивање квалитета њихових индивидуалних личности*.

[259] Овоме треба придодати и различите облике *симболичког насиља*; о његовој примени у односу на Србе в. рецимо: Ненадић 2008. У вези с претходним – наведимо само један од небројено много сличних догађаја – „у децембру 2016. године постављена је спомен-плоча једанаесторици припадника Хрватских оружаних снага у центру Јасеновца, недалеко од некадашњег усташког концентрационог логора, на којој је видно истакнут усташки поздрав ‘За дом спремни’ који је стотине хиљада људи испратио директно у смрт“, а „да иронија буде већа плоча је постављена на згради обданишта, на чијем месту је током Другог светског рата била смештена команда усташког логора“ (Арсенијевић Митрић 2021, 153). О једном врло илустративном примеру (*српске гусле*) „епистемолошког насиља над наслеђем“ (стр. 181) в. студију: Трубарац Матић 2018. Исто тако, по Љубиши Деспотовићу, „Срби морају коначно да схвате да глобалне комуникационе технологије, производећи ‘меку моћ’, декомпонују унутрашњи *суверенитет држава*, које, губећи управљање и контролу над симболичко-појмовном праксом, остају препуштене *самодеструкцији и сјољној њројагандној агресији*“ (Деспотовић 2019, 415).

[260] Шијаковић 2018, 40.

[261] Ненадић 2008.

[262] В. Екмечић 2002, 343–365.

[263] Свест о грандиозности ових дешавања – али и разних других догађања и процеса сличне врсте – могућа је искључиво уколико се поседује увид у некадашњи значај и размере распрострањености српског елемента. У сваком случају, подаци и представе о изузетној древности, као и о величини, раширености и бројности српског народа у прошлости, представљају теме за засебна разматрања. В. нешто о томе у студијама: Тодоровић, Аксић 2022; Кобычев 1973, в. најпре стр. 25–26; Јанковић 2015; Тодоровић 2020. Уп. и: Тодоровић 2005а.

[264] В. рецимо зборник: Затирање Срба у Хрватској 2008.

[265] Савић 2025, 79.

[266] Исто, 80.

[267] Уп. са руским случајем у: Антонић 2025, 793; о наведеном идејном моделу в. у: исто, 789–806. Модел *не-нације*, у ствари, поред осталог подразумева и настојање „да Србија (п)остане једино према Србима *етнички неутрална држава*“ (исто, 806).

[268] В. Антонић 2025, пре свега стр. 771.

[269] Исто, 771.

[270] Исто, 771.

[271] Уп. Ђурковић 2024. Притом, наведени модел деконструкције српског идентитета, тј. образац примене етничког инжењеринга на изворном српском простору и етносу, реализује се у складу с уверењем „да је идентитет генерално нешто што се може по својој вољи бирати, мењати, трансформисати преко ноћи, што је вештачко и флуидно по дефиницији и по природи (иако у исто време по тој методологији не би смело да постоји ништа природно...)“ (исто, 17). У сваком случају, када је реч о примени овог *модела*, „основни циљ је исти: на етнич-

ким ободима српског простора откидати делове и дробити јединство овог простора конструисањем синтетичких нових нација, уз које иде и прављење нових држава, те њихово увезивање у антисрпске коалиције, верски прозелитизам и злоупотреба религије за потребе конструисања таквих идентитета“ (исто, 28). У складу с претходним, Ђурковић сажето пописује и представља неке од најочљивијих случајева расрбљавања, који су посебно разрађени у наредним текстовима одговарајућег зборника (в. Конструисање синтетичких нација 2024).

[272] Када је реч о „унутрашњем плану“ борбе против антисрбизма, треба знати да је *сисџемски ауџошовинизам* постао „владајућа политичка матрица деловања национално одрођених српских елита која је временом мењала идеолошке системе моћи, прилагођавајући се тренутним конкретно историјским и државно-правним оквирима“ (Деспотовић 2018, 76). С тим у вези, суштински посматрано не може се говорити само „о аутошовинистичким испадима појединаца који су незадовољни својим личним положајем у систему власти и владајућих културних образаца отпочињали са ружењем властитог народа, а био је немали број и таквих примера, *већ о сисџемском, џолиџичком џројекџу*, који се прилагођавао постојећим владајућим идеолошким обрасцима, прво *инџтегралном југословенсџиву*, онда *џиџџоизму*, а данас *глобализму*, наносећи несагледиву штету свеукупним интересима свога народа, његове државне творевине и културе“ (исто, 77). В. и: Ђирјаковић 2021.

[273] Поводом српско-руских духовно-религијских и шире посматраних веза, као и о сродним питањима, в. Тодоровић 2017, пре свега стр. 160–164; уп. на пример и: Ђурковић 2024, 10.

[274] Одговарајућа накарадна логика тоталног напада на српски етнос и српски идентитет би се, у својој суштини, укратко могла свести и на следећу директиву: *униџџиџиџи или довољно онемогуџиџи/уназадџиџи срџски народ џре него џџџо се „сазнају“ (у сџвари – обзнане на гло-*

балном плану) *размере и континуитет злочина и геноцида почињених над Србима.*

[275] Сходно наведеном, посебну пажњу треба обратити и на значај језичких конструкција којима се производи слика реалности; в. Антонић 2025, 807.

[276] Исто, 808.

[277] Антонић 2025, 808; в. и: Шијаковић 2018, 38–39. У складу с тим, „контаминираност дискурса наративима о демонској природи српског национализма, отуда, доводи до бекства дела носилаца инверзног национализма у друге идентитете, и оне супранационалне (‘Југословени’, ‘регионци’, ‘Европљани’, ‘космополите’) и оне субнационалне (‘Војвођани’, ‘Београђани’)“ (Антонић 2025, 808).

[278] Ђурковић 2024, 10.

[279] У ствари, овде је реч и о *егзистенцији* која је, показаће се, у српском случају у многоме изједначена са самом *мисијом*.

[280] В. рецимо: Страдање и геноцид 2008. Уп. и шири (словенски) оквир; в. рецимо податке и контекст који су изнесени у: Тимотијевић 2019, 145–146.

[281] Поводом ових и њима сродних околности С. Антонић се пита: „Како то да главни проблем Србије није њен неоколонијални економски, политички и културни положај већ 'српски национализам'? И није ли управо идеологема о српском национализму као *најојаснијем* оправдање за готово сваку будућу акцију против елементарних интереса читавог једног народа? Јер, ако је 'српски национализам' најопаснији на Балкану, тада је, практично, *како би се обезбедио мир*, свака акција против тог чудовишта дозвољена. То је поготово узнемирујуће имамо ли у виду колико су пута у прошлости масовни злочини чињени, између осталог, управо у име наводне борбе са 'српским национализмом'“ (Антонић 2025, 784–785). Другим речима, „када се у Србији српски национализам извикује за главни проблем Србије и Балкана, онда је то

само један од показатеља својеврсног *инверзног национализма* – у коме се, без унутрашњих разликовања, путем *негативне есенцијализације* дисквалификује читав народ, или пак целокупна једна земља“ (исто, 785). Овај закључак је, притом, од изузетног значаја зато што непосредно, уз пратеће доказе, указује на један од најважнијих механизма уништавања и разградње српског етноса.

[282] По Едуарду Попову, научнику који се бави проучавањем историје руске националне мисли и руских покрета, „победити непријатеља на бојном пољу, а не победити у духовном и идеолошком сукобу – није победа“ (в. у: Милошевић 2025, 38). У сваком случају, по њему, „како време буде пролазило, све већу улогу добијаће војник идеолошке и интелектуалне борбе, борбе за историјско памћење и национални идентитет“ (исто, 38). Неопходна је, другим речима, и геополитичка и духовно-симболичка победа (исто, 38).

[283] В. поглавље „Нови Израил је Последњи Израил (финални досег обрасца)“ у: Тодоровић 2015а, 267–270.

[284] Благојевић 2011, 171.

[285] В. рецимо јасне примере изнесене у: Документијан 2001, в. на пример стр. 375–393.

[286] Тодоровић 2015а, в. рецимо стр. 267–276.

[287] Пекић 2004, 192.

[288] В. илустративне примере који су проблематизовани у студији: Тодоровић 2021, 153–164. Уп. Лома 2002, 251; Лома 2005.

[289] Ови идејни системи се и непосредно набрајају и, у сажетим цртама, сагледавају у дужој ауторовој студији „Нападнути идентитет и могућности одбране“.

[290] В. Велимировић 2001, 218, 236.

[291] Уп. Стојановић 2006.

128 | [292] Уп. Smith 2003; Ђурић 1983, 124–126. Поред осталог, „и други православни народи

– Бугари, Руси и Грузијци – угледали су се на Византију колико и Срби, али изгледа да нису током средњег века на исти начин доградили и заокружили своју политичку и државну идеологију“, при чему је, такође, нејасно „до које мере су сматрали да припадају народима које предводе нови Израилји“ (Ђурић 1983, 125).

[293] Уп. и: Антонић 2025, 779–780.

[294] В. Екмечић 2002, 346; Антонић 2022, в. рецимо стр. 69–70, 13–46.

[295] В. још једном: Шијаковић 2018, 38; Антонић 2025, 808.

[296] Поводом примењене науке, односно у нашем случају етнологије са израженим мултидисциплинарним предзнаком, пошли смо од становишта да је – независно од, подразумевајуће, могућности злоупотребе сваког приступа и циља – *примењена наука у њравом смислу речи*, у ствари, *добра наука*; уп. када је реч о томе: Рибић 2007, 11–12. Ово је, наиме – као што сматрају неки антрополози – сасвим у складу са логичним интересовањем научника „за стварни свет, односно за друштвену реалност и друштвене проблеме“ (исто, 11; в. о полазишtima различитих аутора и сродној проблематици подробније у наведеном делу).

[297] Уп. још једном: Антонић 2025, 808.

[298] Уп. и концепт *србисџичког ѡринџија* у: Тодоровић 2015а, 183–239.

[299] Уп. поводом овога и: Ковић 2017, 247.

[300] Подразумева се, то је могуће само уколико смо прилежно прошли кроз читаву ову студију, са свим њеним дигресивним упућивањима и пратећом литературом, укључујући ту и друге текстове и књиге, до којих изнесене напомене воде.

[301] В. рецимо: Грчић 2011, 191. Овде се треба подсетити и формулације доктрине која се приписује Светом Сави – „Исток мисли да смо Запад, а Запад да смо Исток... А ми смо Срби судбином предодређени да будемо Исток на За-

паду и Запад на Истоку, и да признајемо изнад себе само небески Јерусалим, а на земљи никогат!“ – при чему, иако тих навода нема у примарним историјским изворима, ово може бити посматрано као „историјска константа културног и геополитичког положаја читавог православља, укључујући ту и светосавље“ (исто, 191).

[302] Поводом овог закључка неопходно је имати у виду и целокупност наших досадашњих истраживања и разматрања, почев од дужих монографија „Српска тајна“ (Тодоровић 2015а), „Митска истина Срба“ (Тодоровић 2005а) и „Нападнути идентитет и могућности одбране“, при чему је последња наведена настајала готово паралелно са овом књигом.

[303] Уп. симболику која је присутна у српској бајци „Кум риба“ (Карацић 1988, 212–213). Читаоца пре свега подсећамо на један део ове бајке: „Дијете само а зар и гладно, стане плакати, а било рано, те се нико онуда не намјери, док у оној ријечи зачује некаква велика риба, те она на суво, и по гласу набрбље оно дијете, и теке што зинула бјеше да га прождере, засја се они драги камен, те она да види шта је, кад ли – види и они запис ђетету на прсима, па се устегне на се, и ухвати дијете у чељусти те шњиме очиној кући“ (исто, 212). Такође в. о симболици рибе у српској народној традицији: Трубарац Матић, Тодоровић 2014.

[304] Тако и представа „о опредељењу цара Лазара за 'царство небеско' или метафора о Србима као 'небеском народу', симболизују борбу за правду и мир, а тиме и за 'царство Божије', јер тамо где нема правде и мира, нема ни Бога“ (Грчић 2011, 191).

[305] Тако се и у посебно илустративном тексту „Четири завета Светог Наума“, који је приредио Монах Николај „према предању из записа Светог Владике Николаја Велимировића“, може прочитати и следеће: „Оставићу вам завет, браћо монаси, заиста кратак и јасан завет, по коме сам се ја убоги трудио да живим и који и вама може бити од користи. Само из четири речи састоји се тај завет, те га је лако научити

и схватити. Четири те речи, монаси, јесу ове: Пробуђење, Покајање, Очишћење и Причешће“ (Четири завета Светог Наума б. г, 9–10).

[306] По одговарајућим, православно-хришћански уоквиреним промишљањима, Бог „са сваки народом појединачно има Своју личну Тајну“, а „та тајна јесте Његова љубав и воља да сваки народ“ доведе у Цркву „као свеобухватни есхатолошко-историјски Народ Божији, као почетак Царства Божијег већ овде и већ сада“ (Арсенијевић 2002, 392). Сходно томе, „име тој спаситељској тајни између Бога и Његових (људи и народа), како видимо из Библије и читаве историје спасења јесте: Завет, што значи – Савез“, или – „још присније, тајанствени Брак који Бог склапа са сваки појединачним народом“ (исто, 393). Притом је, међутим – у складу с наведеним становиштем, као и када је реч о појединачним личностима – мало *одазваних народа*, тј. на нивоу народних стремљења јасно отелотворених и повесно-егзистенцијално остварених *Нових Израиља*.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Аврамовић 2009: Зоран Аврамовић, *Родомрци*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

Алексић 2015: Марко Алексић, Краљевић Марко – човек који је њосиџао легенда, Лагуна, Београд, 2015.

Andrić 1981: Ivo Andrić, *Prokleta avlija – Most na Žepi*, Svjetlost, Sarajevo, 1981.

Антонић 2008: Слободан Антонић, *Културни раӣ у Србији*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Антонић 2014: Слободан Антонић, *Моћ и сексуалнос̄и: социологија геј њокреџа*, Catena mundi, Београд, 2014.

Антонић 2019: Слободан Антонић, *Осџаӣи свој у колонији: очување ср̄ског иденџиџеџа на њериферији аџланџисџичког царсџива*, у: Српски идентитетски критеријуми у процесу глобализације, ур. Милимир Мучибабић, Милош Кнежевић, СКПД Просвјета, Београд, 2019.

Антонић 2022: Слободан Антонић, *Два завеџна народа: Руси и Срби*, Catena mundi, Београд, 2022.

Антонић 2024а: Слободан Антонић, *Демонџажа кулџуре*, Catena mundi, Београд, 2024.

Антонић 2024б: Слободан Антонић, *Друшџвени корени инверзног национализма*, Социолошки преглед vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024.

Антонић 2025: Слободан Антонић, „Ср̄ски национализам“ као сџигма и њена генеалологија, у: Концепти национализма и патриотизма у српском политичком дискурсу: Средњи век, нови век, савремено доба, књ. друга, прир. Смиља Марјановић-Душанић, Александар Савић, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 2025.

Арсенијевић 2002: Матеј Арсенијевић, *Срб је Христов (Црџице за увод у Србски црквени завеџ)*, у:

Небеска Србија, прир. Владимир Димитријевић, Манастир Светог Архиђакона Стефана, Сланци, 2002.

Арсенијевић Митрић 2021: Јелена Арсенијевић Митрић, *Културоцид над Србима у Хрватској у контексту рајхова деведесетих*, Култура 172/2021.

Vandić 1997: Dušan Vandić, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1997.

Бећковић 1989: Матија Бећковић, *Косово – најскућља српска реч*, Глас Цркве, Ваљево, 1989.

Билбија 2025: Бојан Билбија, *Долази време за Брикс међународни суд*, Печат 856, 6. јун 2025.

Bilington 1988: Džeјms Bilington, *Ikona i sekira*, Rad, Beograd, 1988.

Благојевић 1994: Милош Благојевић, *О националним и државним интересима у делима Доментијана – Срби изабрани народ*, Историјски гласник 1-2, 1994.

Благојевић 2004: Милош Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004.

Благојевић 2005: Гордана Благојевић, *Срби у Калифорнији*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 54, Београд, 2005.

Благојевић 2011: Милош Благојевић, *Српска државност у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 2011.

Bogdanović 1988: Dimitrije Bogdanović, *Politička filozofija srednjovekovne Srbije. Mogućnost jednog istraživanja*, Filozofske studije XVI, 1988 (1984).

Бодин 2024: Миленко Бодин, *Деструкција српског националног идентитета и државе у последњих сто година*, Социолошки преглед vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024.

Бодрожич 2015: Ђуро Бодрожич, *Српски идентитет*, Српска књижевна задруга, Књижевна задруга српског националног вијећа, Београд – Подгорица, 2015.

Бојовић 1999: Бошко Бојовић, *Краљевство и светост – Политичка филозофија средњовековне Србије*, Службени лист СРЈ, Београд, 1999.

Будимир 1959: Милан Будимир, *О сѣтаријим ѿменима срѣског имена*, Глас САН, Одељење литературе и језика ССХХХVI, Нова серија књ. 4, 1959.

Велимировић 2001: Николај Велимировић, *Срѣски завей на размеђи векова*, Светигора, Цетиње, 2001.

Видовић 2009: Жарко Видовић, *Исѣорија и вера*, РАОБ, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд, 2009.

Видовић 2021: Жарко Видовић, *Срби и косовски завей у новом веку*, Српски научни центар, Пријатељи професора др Жарка Видовића, Београд, 2021.

Владушић 2019: Слободан Владушић, *Национални идентитет и четврта генерација раѣовања*, у: Српски идентитетски критеријуми у процесу глобализације, ур. Милимир Мучибабић, Милош Кнежевић, СКПД Просвјета, Београд, 2019.

Влаховић 2001: Петар Влаховић, *Еѣнолошки значај начела српске народности у минулом и нашем времену*, у: Зборник Етнографског музеја у Београду, ур. Јасна Бјеладиновић-Јергић, Београд, 2001.

Војводић 2016: Драган Војводић, *Родословне ѿредсѣаве и идеја ѿрародиѣельсѣива у манасѣиру Сѣуденици*, у: Манастир Студеница – 700 година Краљеве цркве, ур. Љубомир Максимовић, Владимир Вукашиновић, Српска академија наука и уметности, Научни скупови књ. CLIX, Одељење историјских наука књ. 39, Београд, 2016.

Вуковић 2009: Слободан Вуковић, *Еѣика заѣадних медија – анѣисрѣска ѿроѣаганда деведесѣтих година ХХ века*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2009.

Вуковић 2024: Ана Вуковић, *Идентитет и сѣпереоѣиѣи*, Социолошки преглед vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024.

Vukčević 2007: Ivo Vukčević, *Slovenska Germanija*, Pešić i sinovi, Beograd, 2007.

Гајић 2018: Александар Гајић, „Тажна веза“ космополиѣизма и ауѣошовинизма, *Летопис Матице српске* 502/1-2 (2018).

Гађиновић 2017а: Радослав Гађиновић, *Насиље над Србима у XX веку*, књ. 1, Еуро Бок, Београд, 2017.

Гађиновић 2017б: Радослав Гађиновић, *Насиље над Србима у XX веку*, књ. 2, Еуро Бок, Београд, 2017.

Gill 1997: Dorota Gill, *Мии „изабраног народа“ у сїарој срїској књижевности*, Научни састанак слависта у Вукове дане 26/1, Београд, 1997.

Грчић 2011: Мирко Грчић, *Географија религија*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.

Дворниковић 1939: Владимир Дворниковић, *Карактерологија Југословена*, Космос, Геца Кон, Београд, 1939.

Демоња, Тодоровић 2019: Никола Демоња, Ивица Тодоровић, *Еїнолошко-їравни їрилог размаїрању и решавању їроблема беле куге код Срба*, Етно-културолошки зборник XXII, Сврљиг, 2019.

Демоња, Тодоровић 2021: Никола Демоња, Ивица Тодоровић, *Верске слободе, Црна Гора и анїисрбизам – неки илусїраїивни їравно-еїнолошки осврїи*, у: Темнић, едиција Јухорски запис, ур. Дмитар Атанасов и други, Историјски архив Крушевац, Удружење за културу и уметност Логос, Крушевац – Својново, 2021.

Деспотовић 2015: Љубиша Деспотовић, *Геоїолиїика десїрукције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015.

Деспотовић 2017: Љубиша Деспотовић, *Глобализација и геоїолиїика иденїїїеїїа*, Каирос, Сремски Карловци, 2017.

Деспотовић 2018: Љубиша Деспотовић, *Сисїемски ауїошовинизам и їроцеси цивилизацијске конверзије*, Летопис Матице српске 502/1-2 (2018).

Деспотовић 2019: Љубиша Деспотовић, *Геоїолиїика свейосавља: срїско национално їїїїање у исїоријском расїону од криїїене до їриродне Србије*, Каирос, Сремски Карловци, 2019.

Деспотовић, Глишин 2024: Љубиша Деспотовић, Вања Глишин, *Геоїолиїика и криїїоїолиїика*, Catena mundi, Београд, 2024.

Ђурковић 2024: Миша Ђурковић, *Конструисање националних идентитета као инструменти геополитике*, у: Конструисање синтетичких нација, ур. Миша Ђурковић, *Catena mundi*, Институт за европске студије, Београд, 2024.

Екмечић 2002: Милорад Екмечић, *Србофобија и антисемитизам*, у: М. Е., Дијалог прошлости и садашњости, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.

Екмечић 2017: Милорад Екмечић, *Дуго крећање између клања и орања: историја Срба у Новом веку (1492-1992)*, Ево Book, Београд, 2017.

Елијаде 1999: Мирча Елијаде, *Слике и симболи*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1999.

Живановић 2008: *Србољуб Живановић, Јасеновац*, Српска књига, Међународна словенска академија наука, образовања и уметности – Одељење за Велику Британију и Ирску, Београд, 2008.

Заширање Срба у Хрватској 2008: Заширање Срба у Хрватској, прир. Богдан Златар, Никола Пашић, Београд, 2008.

Иванишевић, Грчић-Гавриловић 2016: Миливоје Иванишевић, Драгана Грчић-Гавриловић, Геноцид над Србима – Сарајево 1992-1995, Пешић и синови, Београд, 2016.

Јанић 1994: Ђорђе Јанић, Хаџија вечности, Храст, Београд, 1994.

Јанковић 2015: Ђорђе Јанковић, *Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије*, Хришћанска мисао, Београд, 2015.

Јанковић 2016: Ђорђе Јанковић, Словени у Српском Подунављу Римског доба, у: Зборник изабраних објављених текстова о Словенима 1998-2015, прир. Ђорђе Јанковић; <http://www.rastko.rs/arheologija/delo/15381>

Јанковић 2017: Слободан Јанковић, *Англо-америчка обмана*, *Catena mundi*, Београд, 2017.

Јевтић 2002: Атанасије Јевтић, *Духовни животи у Срба*, у: Небеска Србија, прир. Владимир Димитријевић, Манастир Светог Архиђакона Стефана, Сланци, 2002.

ском Савезу, Издање манастира Хиландара, Света Гора, 1987.

Јовановић 2016: Бојан Јовановић, *Анџрологија зла*, HERAedu, Београд, 2016.

Јунг 1996: Карл Густав Јунг, *Човек и његови симболи*, Народна књига, Алфа, Београд, 1996.

Казимировић 2006: Радован Казимировић, *Тајанствене појаве у нашем народу*, Репринт издања из 1941. године, Сезам, Београд, 2006.

Кара-Мурза 2015: Сергеј Кара-Мурза, *Демонијажа народа*, Информатика, Преводилачка радионица Русић, Београд, 2015.

Караџић 1867: Вук Стефановић Караџић, *Животи и обичаји народа српскога*, У наклади Ане удове В. С. Караџића, Беч, 1867.

Караџић 1988: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне приповејке*, Сабрана дела Вука Караџића књ. 3, Просвета, Београд, 1988.

Кинђић 2017: Зоран Кинђић, *Духовна димензија унутрашњег дијалога*, Национални интерес vol. 30, 3/2017.

Кинђић 2024: Зоран Кинђић, *Косовски завей*, Социолошки преглед, vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024

Кобычев 1973: В. П. Кобычев, В поискah њрарoдины славян, Издательство „Наука“, Москва, 1973.

Ковић 2015: Милош Ковић, *Предговор*, у: Срби 1903–1914, прир. Милош Ковић, Клио, Београд, 2015.

Ковић 2017: Милош Ковић, *Уџоринија*, Catena mundi, Београд, 2017.

Ковић 2019: Милош Ковић, *Завейи*, Catena mundi, Београд, 2019.

Ković 2025: Miloš Ković, *U potrazi za nacionalnim prioritetima*; текст постављен 29.5.2025; <https://standard.rs/2025/05/29/u-potrazi-za-nacionalnim-prioritetima/> (приступљено: 29.5.2025)

Константин Филозоф 1997: Константин Филозоф, *Житије Деспоина Стефана Лазаревића*, у: Стара српска књижевност – житија, прир. Љиљана Јухас-

Георгијевска, Завод за уџбенике и наставна сред-
ства, Београд, 1997.

*Констируисање синџеџичких наџија 2024: Кон-
стируисање синџеџичких наџија*, приредио Миша
Ђурковић, Catena mundi, Београд, 2024.

Костић 2000: Лазо Костић, *О срџском имену –
мишљења стиранаџа*, Добриџа књига, Србиње –
Нови Сад, 2000.

Крестић 2002: Василије Крестић, *Геноџидом до
Велике Хрваџске*, Гамбит, Јагодина, 2002.

Латковић 1991: Видо Латковић, *Народна књижев-
ности I*, Научна књига, Требник, Београд, 1991.

Лић 1982: Edmund Lić, *Klod Levi-Stros*, Prosveta,
Београд, 1982.

Лома 2002: Александар Лома, *Пракосово*, Балка-
нолошки институт САНУ – Посебна издања 78,
Београд, 2002.

Лома 2005: Александар Лома, *Стиара словенска
релиџија: један лични џоглед из комиараџивног
угла*, Зборник Матице српске за књижевност и је-
зик 53, св. 1-3, Нови Сад, 2005.

Лома 2016: Александар Лома, *О имену Срби*, у:
Срби и српско, ур. Дејан Ајдаџић, Алма, Београд,
2016.

Ломпар 2015: Мило Ломпар, *Дух самоџориџања:
џрилог криџиџи срџске кулџурне џолиџиџе – у
сениџи џуџинске власџи*, 6. допуњено и коначно из-
дање, Catena mundi, Београд, 2015.

Мак Данијел 2008: Гордон Мак Данијел, *Данило
Други*, у: Данило Други – Животи краљева и ар-
хиепископа српских / Службе, Просвета, Београд,
2008.

Максимовић 2007: Љубомир Максимовић, *Србија
и идеја универзалног Царџиџа*, Зборник радова Ви-
зантолошког института XLIV/2, 2007.

Марјановић 2022: Драгољуб Марјановић, *Прилог
џроучавању стирукџуре и значаја Доментиџановог
оџиса џоклонџиџа Свеџог Саве на Синају 1234.
године*, Црквене студије год. XIX бр. 19, Центар
за црквене студије, Међународни центар за право-
славне студије, Ниш, 2022.

Марјановић-Душанић 1997: Смиља Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Српска књижевна задруга, Свети архијерејски синод СПЦ, Слио, Београд, 1997.

Марјановић-Душанић 2025: Смиља Марјановић-Душанић, *Концепции национализма и патриотизма у политичком дискурсу српског средњовековља: теоријски оквири*, у: Концепти национализма и патриотизма у српском политичком дискурсу: Средњи век, нови век, савремено доба, Књ. прва, прир. Смиља Марјановић-Душанић, Александар З. Савић, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 2025.

Марковић 1998: Марко С. Марковић, *Тајна Косова*, Универзитетски образовани православни богослови, Хиландарски фонд, Задужбина Николај Велимировић и Јустин Поповић, Србиње – Београд – Ваљево – Минхен, 1998.

Милосављевић 2002: Петар Милосављевић, *Увод у србистику*, Филозофски факултет у Кос. Митровици, Требник, Косовска Митровица – Београд, 2002.

Милосављевић 2014: Петар Милосављевић, *Филологија и геополитика*, Матица српска у Дубровнику, Београд, Институт за политичке студије, Београд, Логос, Грачаница, 2014.

Милошевић 2025: Зоран Милошевић, *Руси и Срби су доживели сирашан геноцид – разговор са др Едуардом Појовом*, Печат 854, 23. мај 2025.

Миљковић Матић 2023: Јелена Миљковић Матић, *Теза да су Срби сирароседеоци Балкана није у нескладу са хришћанством*, Национални интерес, год. XIX, vol. 45, бр. 2/2023.

Мирић 2023: Јован Мирић, *Тактика, неверовање, неразумевање*, у: Крај Новог светског поретка (1989–2022)? Србија и Република Српска у светскоисторијским променама, Андрићев институт, Андрићград, 2023.

Митровић 1989: Јеремија Митровић, *Народна свесћ у Срба*, Народна књига, Београд, 1989.

Митровић 1991: Јеремија Митровић, *Србофобија и њени извори*, Научна књига, Београд, 1991.

Митровић 2015: Љубиша Митровић, *Дијаспоре и мањине као мост и актери сарадње међу народи-* | 141

ма у ери глобализованог свећа, Исходишта 1, Темишвар/Ниш, 2015.

Наумовић 2015: Слободан Наумовић, Јован Цвијић, у: Срби 1903–1914, прир. Милош Ковић, Клио, Београд, 2015.

Ненадић 2008: Миле Ненадић, *Симболичко насиље*; текст постављен 3. 4. 2008; <https://www.politika.rs/scc/clanak/38277/Simbolicko-nasilje> (приступљено: 2. 4. 2025)

О крсном имену 1985: *О крсном имену*, ур. Иван Ковачевић, Просвета, Београд, 1985.

О националном идентитету Срба 2020: О националном идентитету Срба, Catena mundi књ. IV, прир. Бранимир Нешић, Catena mundi, Београд, 2020.

Оцић 2019: Часлав Оцић, *Косово као res extra commercium и алхемија колонизације*, у: Косовска вертикала или неоколонијална хоризонтала?, ур. Часлав Оцић, Институт за европске студије, Грачаница – Цетиње – Београд – Зрењанин, 2019.

Павићевић 2006: Александра Павићевић, *На удару идеологија*, Етнографски институт САНУ, Београд, 2006.

Павићевић 2024: Александра Павићевић, *Уместо њредговора: Наука, религија, идеологија. Прилози за критичку историју наше социологије религије. Први део*, у: Шел Магнусон, Александра Павићевић, Наука, религија, идеологија – Теоријске перспективе југословенске социологије религије, Етнографски институт САНУ, Монографска издања – Метроон, књ. 6, Београд, 2024.

Павловић 2023: Милош Павловић, *Срби као Нови Израил у њолиничкој идеологији краља Уроша I*, Ниш и Византија 21, Ниш, 2023.

Пекић 2004: Борислав Пекић, *Нови Јерусалим*, Политика, Народна књига, Београд, 2004.

Петровић Пироћанац 2008: Зоран Петровић Пироћанац, *Избрисаии српски вирус – мала анњологија расизма, шовинизма и говора мржње на крају другог и њочетку њрећег миленијума*, Центар за геополитичке студије Југоисток, Београд, 2008.

Пипер 2008: Предраг Пипер, *Увод у славистику 1*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Пипер 2021: Предраг Пипер, *Поводом Закона о родној равнојравности*, у: Положај српскога језика у савременом друштву. Изазови, проблеми, решења, Зборник саопштења с округлог стола одржаног у Матици српској 3. јула 2021, Матица српска – Одбор за стандардизацију српског језика, Нови Сад – Београд, 2021.

Поповић 1993: Јустин Поповић, *Светиосавље као философија животиња*, Сепарат – фототипско издање, Манастир Телије, Ваљево, 1993.

Поповић 2006: Даница Поповић, *Под окриљем светиости – кули светић владара и реликвија у средњовековној Србији*, Балканолошки институт САНУ – Посебна издања 92, Београд, 2006.

Radić 1995: Radmila Radić, *Verom protiv vere – држава и верске заједнице у Србији 1945-1953*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 1995.

Радић 2002: Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970 I*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2002.

Радић 2013: Јованка Радић, *Доследна „феминизација“: исцртавање светиости о равнојравности полова или њих у менталну деградацију*, Филолог 8 (2013).

Радић 2023: Јованка Радић, *Српски (јиродни) језик, „родно осетљив језик“, стандарди квалитетности уџбеника*, Књижевност и језик LXX/1, Београд, 2023.

Рељић 2024: Слободан Рељић, *Завешани Срби на ирелому епоха*, Печат 818, 12. јул 2024.

Рибич 2007: Владимир Рибич, *Примењена антропологија*, Српски генеалогски центар, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, Београд, 2007.

Рудељев 1992: В. Г. Рудељев, *О историји етничког имена Словена*, Catena mundi I, Ибарске новости, Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, Београд, 1992.

Савић 2025: Александар З. Савић, *Novus Israel: Нацрт за историју идеје о богоизабрању код* | 143

Срба (XIII–XVI век), у: Концепти национализма и патриотизма у српском политичком дискурсу: Средњи век, нови век, савремено доба, Књ. прва, прир. Смиља Марјановић-Душанић, Александар З. Савић, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 2025.

Свето писмо 2007: *Свeй̄ѣо̄ ѣисмо Св̄ѣарога и Новога завeјeй̄ѣа – Библија*, превод: Ђура Даничић, Комисија Светог архијерејског Синода Српске православне цркве, Свети архијерејски Синод Српске православне цркве, Београд, 2007.

Скопцова 2021: Мати Марија Скопцова, *Досв̄ѣојевски и данашњица*, Viblos Books, Београд, 2021.

(Славо)Македонци – Део српског народа 2024: *(Славо)Македонци – Део ср̄иског народа*, прир. Хаци Милош Маринковић, Прометеј, Нови Сад, 2024.

Smit 1998: Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.

Smith 2003: Anthony Smith, *Chosen Peoples*, Oxford University Press Inc, New York, 2003. _

Српски идентитет 2019: *Ср̄иски иденв̄ишв̄еј̄ѣски крив̄ѣријуми у в̄роцесу глобализације*, ур. Милимир Мучибабић, Милош Кнежевић, СКПД Просвјета, Београд, 2019.

Станојевић 2024: Добривоје Станојевић, *Пекићева в̄арадоксологија и ср̄иски иденв̄ишв̄еј̄ѣ*, Социолошки преглед vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024.

Степић 2001: Миломир Степић, *У вр̄ѣлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.

Степић 2004: Миломир Степић, *Ср̄иско в̄ишв̄ање – геов̄олишв̄ичко в̄ишв̄ање*, Јантар група, Београд, 2004.

Св̄еј̄ѣић 2016: Миломир Степић, *Геов̄олишв̄ика – идеје, в̄еорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.

Степић 2019а: Миломир Степић, *Ср̄иски геов̄олишв̄ички образац*, Catena mundi, Београд, 2019.

144 | Степић 2019б: Миломир Степић, *Ср̄иски геов̄олишв̄ички им̄ерашв̄иви у конв̄екшв̄у глобалних в̄роме-*

на: *Косово и Меџохија*, у: Косовска вертикала или неоколонијална хоризонтала?, ур. Часлав Оцић, Институт за европске студије, Грачаница – Цетиње – Београд – Зрењанин, 2019.

Степић 2022: Миломир Степић, *Историјско-геољитички аспекти (и)реверзибилности процеса „етно-инжењеринга“*, у: Историја као инструмент геополитике, прир. Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2022.

Степић 2023: Миломир Степић, *Геољитички њјмовник Балкана, Catena mundi*, Београд, 2023.

Стојановић 2006: Трајан Стојановић, *Сџруктурне основе миленаризма код Јужних Словена у XVII и XVIII веку*, Зборник Матице српске за друштвене науке 120, Нови Сад, 2006.

Стојичевић 2018: Слободан Стојичевић, *Мрежни рај џрошв Срба*, Авала прес, Београд, 2018.

Стојичевић 2021: Слободан Стојичевић, *Хибридни рај џрошв Српске џравославне цркве*, Српско одељење Међународног јавног фонда јединства православних народа, Београд, 2021.

Страдање и геноцид 2008: *Сџрадање и геноцид*, у: Срби, у: Енциклопедија српског народа, ур. Радош Љушић, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Терзић 2012: Славенко Терзић, *Сџара Србија (XIX-XX век) – Драма једне цивилизације*, Православна реч, Историјски институт Београд, Нови Сад – Београд, 2012.

Тимотијевић 2019: Милош Тимотијевић, *„Храбри“ џарџизани и „зли“ чеџници*, Catena mundi, Београд, 2019.

Тимотијевић 2022: Милош Тимотијевић, *Миџови новије српске историје*, Catena mundi, Београд, 2022.

Тодоровић 2005а: Ивица Тодоровић, *Миџска историна Срба*, Звоник, Београд, 2005.

Тодоровић 2005б: Ивица Тодоровић, *Риџуал ума – значење и сџруктура лиџијског оџхода*, Етнографски институт САНУ – Посебна издања 53, Београд, 2005.

Тодоровић 2008: Ивица Тодоровић, *О оџшџем геољитичком конџексџу и еџничком иден-*

Тодоровић 2021: Ивица Тодоровић, *Осврћи на феномен анћисрбизма и неке његове йоследице – важносћи, глобална раширеносћи и ойасносћи, конћролисанање йрошлосћи*, у: Јухорска чтенија – звезде над Јухором, едиција Јухорски запис, ур. Дмитар Атанасов и други, Историјски архив Крушевац, Удружење за културу и уметност Логос Својново, Својново – Крушевац, 2021.

Тодоровић 2023: Ивица Тодоровић, *Нова исћољавања и значења лићија – очување иденћићейћа и сакрализација йросћора и времена у београдском (и ширем срћском) конћексћу*, Гласник Етнографског института САНУ LXXI/2, 2023.

Тодоровић 2024: Ивица Тодоровић, *Начини иденћићейћске одбране – слава и лићије*, Социолошки преглед, vol. LVIII (2024), no. 4, Београд, 2024.

Тодоровић 2025: Ивица Тодоровић, *Сисћем срћских завећа*, у: Завјетни народи у свјетској историји: Срби на пријелому епоха, ур. Слободан Антонић, Одјелење друштвених наука – Научни скупови књ. 3, Вишеград (Андрићград), 2025 (у припреми).

Тодоровић и други 2015: Ивица Тодоровић и други, *Ећнологија и генейћика – Прелиминарна мулћидисћиплинарна исћираживања йорекла Срба и сћановнићићва Србије*, Етнографски институт САНУ, Друштво срћских родословаца „Порекло“, Београд, 2015.

Тодоровић, Аксић 2022: Ивица Тодоровић, Нина Аксић, *Срби у Румунији I. Ећнолошка исћираживања и синћезе: наслеђе, кулћура, йорекло*, Савез Срба у Румунији, Етнографски институт САНУ, Темишвар – Београд, 2022.

Трубарац Матић 2018: Ђорђина Трубарац Матић, Гусле наше насушне, Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 90, Београд, 2018.

Трубарац Матић, Тодоровић 2014: Ђорђина Трубарац Матић, Ивица Тодоровић, *Риба у срћској народној йтрадицији у конћексћу древних йредсћава и сћароцивизацијских религијских йракси*, Етнокултуролошки зборник XVIII, Сврљиг, 2014.

Ђирјаковић 2021: Зоран Ђирјаковић, Ойкривање аућошовинизма, Catena mundi, Београд, 2021.

Хиландарац 1987: М. (Митрофан) Хиландарац, *Свети Русија у Совјетском Савезу*, Издање манастира Хиландара, Света Гора, 1987.

Цамблак 1968: Григорије Цамблак, *Живије краља Стефана Дечанског*, у: Старе српске биографије, избор и предговор Димитрије Богдановић, Промисла, Београд, 1968.

Цвијић 1966: Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1966.

Чавошки 2011: Коста Чавошки, *Расрбљивање*, Orpheus, Нови Сад, 2011.

Чајкановић 2014: Веселин Чајкановић, *Из српске религије, митологије и фолклора*, Евро-Ћунти, Крагујевац, 2014.

Чворовић 2018: Зоран Чворовић, *Душанов законик у руском огледалу – Прилог ујоредној српско-руској њавној историји*, Catena mundi, Београд, 2018.

Четири завета Светог Наума б. г. : *Четири завета Светог Наума*, за штампу приредио Монах Николај, Манастир Света Петка Изворска, без године.

Шафарик 1998: Павел Јозеф Шафарик, *О њореклу Словена*, Архив Војводине, Нови Сад, 1998.

Шијаковић 2018: Богољуб Шијаковић, *Сигматизација, идентитет, историјска одговорност*, Летопис Матице српске 502/1-2 (2018).

Шијаковић 2019: Богољуб Шијаковић, *О њојму и кризи идентитета*, у: Српски идентитетски критеријуми у процесу глобализације, ур. Милимир Мучибабић, Милош Кнежевић, СКПД Просвјета, Београд, 2019.

Шљукић 2023: Срђан Шљукић, *Смена њијова интегрисане културе и Срби*, у: Крај Новог светског поретка (1989–2022)? Србија и Република Српска у светскоисторијским променама, ур. Слободан Антонић, Андрићев институт, Одјељење друштвених наука – Научни скупови књ. 1, Вишеград (Андрићград), 2023.

„Cicović: Deklaracija Svesrpskog sabora – zavet Republike Srpske i Srbije“; текст постављен 22. 7. 2024; <https://balkantv.rs/cicovic-deklaracija-svesrpskog-sabora-zavet-republike-srpske-i-srbije/> (приступљено 30. 10. 2024)

Ivica R. Todorović

WITH A SHIELD OR ON IT

– on the aspects and possibilities of identity defence (with an emphasis on the notions of the *Serbian idea* and the *Serbian mission*)

(SUMMARY)

In accordance with the appropriate methodological starting points, this study primarily represents a *cross-section of general character* and consists of brief reviews of some of the particularly instructive conclusions and results of the work on the study of the (so far insufficiently emphasized) strongholds of Serbian identity, with an emphasis on considering the elements that effects attempts at its deconstruction and examining the forms and possibilities of its defense, primarily in the field of spiritual culture.

In terms of the identity defence model, for us, the ideological systems and resulting patterns of action that visibly and effectively shape some of the fundamental principles of the Serbian ethnic phenomenon, i.e. its collective psyche, were of primary importance. Consequently, when it comes to key systems of the aforementioned type, of paramount importance (primarily in the sense of identity) was the recognition of specific ideological foundations that led to the formation of distinctive and original content, based on the ideas of the New Testament chosen people (*Serbs* | 149

as the New Israel). This observational focus has also resulted in the detection of more or less allied, still insufficiently researched patterns, also in direct connection with the formulation of key ideas about the *Serbian idea* and the *Serbian mission*. In addition to their significance at the collective level, the ideological systems in question are simultaneously recognized as potentially very effective models of individual transformation, and as effective, almost ideal-typical, forms of protection against imposed models of semantic enslavement, occupation, (neo) colonialism, and globalization.

As various indications and conclusions of the conducted studies point out, it turns out that the most important thing for understanding this entire issue and the phenomena associated with it is precisely what is (for some reason) brushed aside and hidden, and in a (more or less) indirect sense, at the same time, in an essential way, also “forbidden”, in accordance with the current models of semantic enslavement. It is precisely here, in the aforementioned spheres of the neglected and forbidden – as will become apparent after deeper insights – that the essential core of the system of Serbian identity and cultural patterns are often hidden, as well as particularly applicable methods of defense against the process of identity deconstruction and ethnic destruction.

In connection with the above, it is of exceptional importance to establish the fact that the phenomenon of anti-Serbism (along with its manifestations) turns out to be an integral, crucially important aspect not only of the model of ethnic engineer-

ing (de-Serbization) and semantic-symbolic enslavement and violence, but also of the neo-colonial occupation of Serbian lands. Likewise – in the context of in-depth multidisciplinary and geopolitical analysis – it is (along with Russophobia) recognized as a pronounced manifestation of the very process of realizing world “globalism”. However, the process of spreading anti-Serbism and Serbophobia continues, and there are no signs of stopping it. Also, at this moment there are almost no indications that people in countries affected by anti-Serbism will be able to know enough (or at least as much as is currently possible to find out) about the constant persecution and assimilation of Serbs, as well as about the genocide against Serbs – from which the conclusion would follow that today *Serbs must not be persecuted, killed and assimilated (just because they are Serbs), nor Serbian lands destroyed in any way.*

Accordingly, and in light of other accompanying circumstances, it is precisely *anti-Serbism* and *New Israel* that emerge as particularly important topics for consideration not only in “regional” but also in broader/general frameworks, because with their help, one can first point to the essence and significance (recognition and resolution) of existing problems related to the *Serbian question*. In other words, it is precisely by focusing on them and their meanings that it is possible to uncover key answers regarding defense against attempts to deconstruct Serbian identity and ethnicity. In accordance with the insights gained, insisting on the affirmation of the

former and the negation (restraint and neutralization) of the latter phenomenon are the primary prerequisites for defense against attempts to dismantle and destroy Serbian identity, as well as the reduction of the corresponding ethnic-ethnogenetic space.

In any case, it turns out that the Serbian phenomenon can only be properly viewed in accordance with a comprehensive approach, that is, if this phenomenon is considered as a single whole, based on a specific ethnic personality on a global scale. As has been emphasized, after appropriate analysis, the ideological complexes of New Israel and anti-Serbism stand out in this whole. They were first singled out in our study, in relation to deciphering the content, which is most closely related to the definition of the concepts of the Serbian idea and the Serbian mission, and in terms of key determinants concerning the definition of Serbdom.

ПОГОВОР

Ивица Тодоровић је аутор већег броја обимних књига и дужих студија, као и изузетно великог броја научних радова, лексикографских одредница, тематских зборника. Учествовао је и руководио на многим пројектима и истраживањима, основао научни центар, уређивао научне часописе, био на бројним научним скуповима. Током необично плодне каријере остварио је врло занимљив и разноврстан научно-истраживачки опус, препознатљив по иновативности и интердисциплинарном приступу предметима истраживања. Од самог почетка научне каријере Тодоровић је истраживао нашој науци непознате или (не)намерно скрајнуте аспекте културе, традиције, идентитета и етногенезе српског етноса, трагајући, при том, за универзалним антрополошко-културолошким законитостима њиховог уобличења. Стална отвореност за укључење нових параметара и изналагање нове истраживачке методологије видљива је у великом броју радова И. Тодоровића. Поред осталог, такав приступ и врста ангажованости приметни су и у усмеравању различитих врста тимских истраживања, покретаних зарад дефинисања српског етноса и његовог простора. У бројним својим текстовима Тодоровић, изнад свега, показује заинте-

ресованост за издвајање и дефинисање најважнијих елемената и израза српске културе и традиције, што је посебно изражено у овом његовом делу.

Независно од тога што се ауторов приступ заснива на тежњи да разматрану проблематику сагледава у јединственим оквирима, у студији се јасно издвајају две основне целине. У првој се разматрају системи *ѿемељних ѿјмова као саставнице иденѿиѿеѿског ѿѿѿѿа*, док се друга целина, под насловом *Нови Израил и анѿисрбизам – основни дуални модел наѿада и заѿѿѿѿе*, најпре може читати као одгонетка загонетног наслова књиге. Наиме, у првом се делу анализира општи оквир: издвајају се кључни аспекти идентитета српског етноса и указује на њихову континуирану угроженост, уз наговештај углавном пропуштених могућности заштите од дуготрајних процеса дезинтеграције и деструкције српског етноса, изазиваних било извана било изнутра. У другом делу књиге аутор се фокусира на релацију у којој препознаје срж теме којом се бави, те и кључ за решење проблема назначеног у наслову, градећи, тако, изузетно занимљиво штиво.

Књигу *СА ШТИТОМ ИЛИ НА ЊЕМУ – о видовима и могућносѿима иденѿиѿеѿске одбране* можемо посматрати и као ауторску синтезу двадесетпетогодишег бављења мистеријом српског етноса – почев од магистарског рада под насловом *Анализа мѿѿских сагледавања улоге и значаја срѿског народа (2000)*, ѿреко више ауѿорових књига и радова наведених у лиѿѿераѿури, до најновије опсежне студије

одбране (2025, у штампани). Како проистиче из онога што излаже сам аутор, књига *йредсйавља йресек ойшйег каракйера и сасйоји се из сажеййих осврйа на неке од йосебно уйућујућих закључака и резулйа-йа рада на йроучавању до сада недовољно наглашаваних уйоришйа срйског идентййейа, с нагласком на размайрању елеменайа који уйичу на йокушаје његове деконсйрукције и сагледавању видова и могућносйи његове одбране, најйре на йољу духовне кулйуре.*

А књига је, у ствари, програмског карактера – све је подређено сагледавању видова и могућности одбране српског идентитета у садашњем тренутку, када се од делова српског етникума, чак и оних који су донедавно (само)идентификовани као Срби, граде вештачке нације. Независно од врсте и старине чинилаца који су коришћени или се и даље користе у градњи синтетичких или сасвим вештачких нација, све се оне учвршћују на феномену *србофобије* и/или *анйисрбизма*. Тодоровић, поред осталог, указује и на то да феномен антисрбизма далеко надилази „регионалне оквире“, да је увелико присутан на глобалном плану па чак и у самом српском националном корпусу, и да је по својој снази поодавно прерастао у један од најмалигнијих проблема општих размера.

Да би се тај феномен разумео, аутор обједињено разматра упоришта српског идентитета и антисрбизам као њихову негацију. Међу специфичностима српског етничког феномена истичу се представе о Србима као изабраном народу (*Нови Израил*), српској древности и кон-

тинуитету културног наслеђа тога народа, али и о Србима као *Пранароду*, уз друге идејне системе који се на њих наслањају. Међу посебно важним српским специфичностима аутор издваја феномен *српске заветне свесни*, која се испољава у постојању читавог система српских завета – од *свештосавског*, преко *косовског* до *јасеновачког*. У спектру битних идентитетски одређујућих српских особености, аутор препознаје и снажан „мисионарско-есхатолошки“ набој, под шта подводи бројне идеје и представе о *српској мисији*, испољаване у многим преломним временима кроз српску историју.

Иако антипод свим упориштима српског идентитета, само постојање општераширеног феномена *антисрбизма* – мржње и нетрпељивости према Србима, (њиховом имену, култури, идејном систему и традицији) – може указивати и на општераширену свест о српској изузетности. Догађаји из новије српске историје сведоче да је мржња према Србима умногоме заменила антисемитизам, при чему је антисрбизам, као и русофобија, био од давнина и у континуитету присутан, сад мање а сад више изражен. Аутор сматра да је могућност одбране српског идентитета и постојања непосредно повезана с одбраном од теорије и праксе антисрбизма. Он, стога, сматра да је и сам српски феномен могуће на ваљан начин сагледати тек у склопу целовитог приступа, ако се идејни антиподи повежу и разматрају као *јединствена целина*. Иако може деловати утопијски, његова аргументација говори да се на основу таквог приступа може изнаћи решење проблема

повезаног с питањима опстанка и обнове српског етноса.

Следећи ову мисао-водиљу, све особености српског етничког феномена др Ивица Тодоровић своди на неколико суштинских елемената, увиђајући да појмови типа *мисија, идеја, завей, контиинуиџеиџ/древности, одбрана, Нови Израил* и *антиисрбизам* чине једну синергијски повезану целину. Као посебно илустративни, у тој су целини, као директни антиподи, нарочито издвојени феномени *Срби као Нови Израил* и *антиисрбизам*. Заиста ће бити да је афирмација првог и супротстављање другом феномену предуслов за одбрану од покушаја уништења српског идентитета и наставка умањења његовог етничко-етногенетског простора. Ово је у исто време и предуслов за народни препород – у духу сопствених базичних идејних и етнокултурних образаца. На ургентност таквог деловања указује сам наслов књиге – *са шититом или на њему*, у смислу „опстати или нестати“ / „бити или не бити“.

Студија *СА ШТИТОМ ИЛИ НА ЊЕМУ – о видовима и могућностима иденитџеиџске одбране (с нагласком на џредстиавама о срџској идеји и срџској мисији)* садржи бројне интелектуално подстицајне детаље, који подстичу на градњу оквира за разумевање суштине српског етничког постојања. Због свега наведеног, књигу свесрдно препоручујем за читање и проучавање.

др Јованка Радић,
научни саветник

ПАВИЉОН 38

16

Ивица Тодоровић
СА ШТИТОМ ИЛИ НА ЊЕМУ

Издавачи

Установа Културни центар
Трг Хероја 1
Смедеревска Паланка
Библиотека „Милутин Срећковић“
10. октобра 16
Смедеревска Паланка
Историјски архив Крушевац
Мајке Југовића 6
Крушевац

За издаваче

Данило Лабус
Јасминка Милојковић
Ненад Соколовић

Штампа

Graphic Studio d. o. o.
Павла Зарића 3/4
Земун

Тираж

150 примерака, првих 38 нумерисано

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

329.17(=163.41)

141.319.8(=163.41)

94:1(=163.41)

ТОДОРОВИЋ, Ивица, 1971-

Са штитом или на њему : о видовима и могућностима идентитетске одбране (с нагласком на представама о српској идеји и српској мисији) / Ивица Тодоровић. - Смедеревска Паланка : Библиотека "Милутин Срећковић" ; Крушевац : Историјски архив, 2025 (Земун : Graphic Studio). - 157 стр. ; 21 см. - (Павиљон 38 ; 16)

Тираж 150. - Стр. 153-157: Поговор / Јованка Радић. - Напомене: стр. 95-131. - Библиографија: стр. 133-148. - Summary: Ivica R. Todorović : With a Shield or on it – on the aspects and possibilities of identity defence (with an emphasis on the notions of the Serbian idea and the Serbian mission).

ISBN 978-86-85005-78-7 (БМС)

а) Идентитет -- Срби -- Политички аспект б)
Срби -- Национално питање

COBISS.SR-ID 171377417